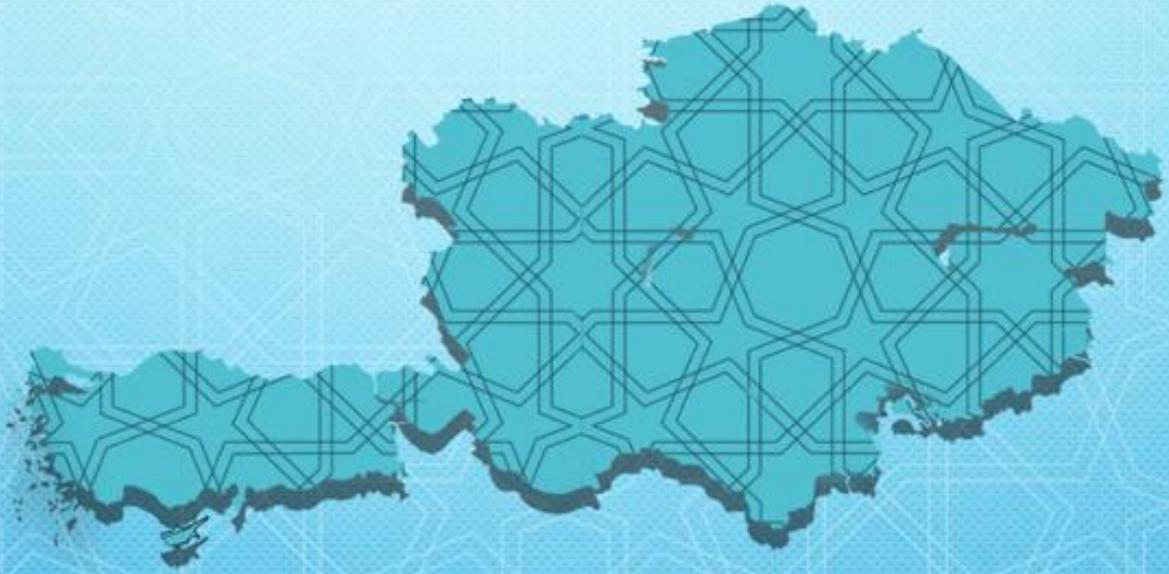

BILGE

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERĐİŐİ

Yıl/Year:2020 Cilt/Volume:4 Sayı/Issue:1 e-ISSN: 2602-2303

Ülke Ocakları
EĞİTİM VE KÜLTÜR VAKFI

Owner:

Ahmet Yiğit YILDIRIM
Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı, Turkey

Editor:

Dr. Hamza KANDEMİR
Isparta University of Applied Sciences, Turkey

Scientific Board

- Prof. Dr. Ruhi ERSOY Hacı Bayram Veli University, Turkey
Prof. Dr. Nevzat AYPEK Hacı Bayram Veli University, Turkey
Prof. Dr. Muhammet KOÇAK Gazi University, Turkey
Prof. Dr. Sefa LÖK Selçuk University, Turkey
Prof. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU Necmettin Erbakan University, Turkey
Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA Giresun University, Turkey
Prof. Dr. İlyas TOPSAKAL Istanbul University, Turkey
Prof. Dr. Akmatoli ALIMBEKOV Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan
Prof. Dr. Yavuz ERİŞEN Yıldız Technical University, Turkey
Prof. Dr. Mehmet Engin DENİZ Yıldız Technical University, Turkey
Prof. Dr. Binali MAMOEV The University of Foreign Languages and Professional Career, Kazakhstan
Prof. Dr. Kulsun ABDRAKHMANOVA Abai Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan
Prof. Dr. Onal ABİSEVA Abai Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstan
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV Silk Road International University of Tourism, Uzbekistan
Assoc. Prof. Dr. Celal TAŞDOĞAN Hacı Bayram Veli University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Ceyhun YÜKSELİR Osmaniye Kurkut Ata University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Nasrullah UZMAN Hacı Bayram Veli University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Yılmaz YEŞİL Gazi University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Faik ELEKBERLİ Azerbaijan National Academy of Science, Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Hasan Kazım KALKAN Gazi University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Nalan KAZAZ AAB College, Kosovo
Assoc. Prof. Dr. Oğuzhan KARADENİZ Zonguldak Bülent Ecevit University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL Akdeniz University, Turkey
Dr. Cengiz TAŞKIRAN Muş Alpaslan University, Turkey
Dr. Bahadır Bumin ÖZARSLAN Hacettepe University, Turkey
Dr. Agah Kürşat KARAUZ Akdeniz University, Turkey
Dr. Kadiyan BOOBKOVA Kyrgyz-Turkish Manas University, Kyrgyzstan
Dr. Cemil Doğaç İPEK Çankırı Karatekin University, Turkey
Dr. Alparslan KARABULUT Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey
Dr. Sinan GÖKDEMİR Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey
Dr. Onur Kemal YILMAZ Bandırma Onyedi Eylül University, Turkey
Dr. Halil İbrahim KAYA Cumhuriyet University, Turkey
Dr. Tuba TOMBULOĞLU Mersin University, Turkey
Dr. Halil İbrahim DEMİR Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Turkey

**BİLGE INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE
BİLGE ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ**

Technical Editor:

Res. Asst. Abdullah BERAM
Isparta University of Applied Sciences, Turkey

Layout Editor:

Instructor Serkan ÖZDEMİR
Isparta University of Applied Sciences, Turkey

Contact:

Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı,
Nasuh Akar Mahallesi 1401. Sokak No: 17,
06520 Çankaya/Ankara, Turkey

Web: dergipark.gov.tr/busad

E-mail: busad@ulkuocaklari.org.tr

İmtiyaz Sahibi:

Ahmet Yiğit YILDIRIM
Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı, Türkiye

Editör:

Dr. Hamza KANDEMİR
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Türkiye

Bilim Kurulu

- Prof. Dr. Ruhi ERSOY Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Nevzat AYPEK Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Muhammet KOÇAK Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Sefa LÖK Selçuk Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA Giresun Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İlyas TOPSAKAL İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Akmatali ALIMBEKOV Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan
Prof. Dr. Yavuz ERİŞEN Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Engin DENİZ Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Binali MAMOEV Yabancı Diller ve Mesleki Kariyer Üniversitesi, Kazakistan
Prof. Dr. Kulsun ABDRAKHMANOVA Abai Kazak Ulusal Pedagoji Üniversitesi, Kazakistan
Prof. Dr. Onal ABİSEVA Abai Kazak Ulusal Pedagoji Üniversitesi, Kazakistan
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV Uluslararası İpek Yolu Turizm Üniversitesi, Özbekistan
Doç. Dr. Celal TAŞDOĞAN Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Ceyhun YÜKSELİR Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Nasrullah UZMAN Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Yılmaz YEŞİL Gazi Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Faik ELEKBERLİ Azerbaycan Ulusal Bilimler Akademisi, Azerbaycan
Doç. Dr. Hasan Kazım KALKAN Gazi Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Nalan KAZAZ AAB Koleji, Kosova
Doç. Dr. Oğuzhan KARADENİZ Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Dr. Cengiz TAŞKIRAN Muş Alpaslan Üniversitesi, Türkiye
Dr. Bahadır Bumin ÖZARSLAN Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Dr. Agah Kürşat KARAUZ Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Dr. Kadiyan BOOBKOVA Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan
Dr. Cemil Doğaç İPEK Çankırı Karatekin Üniversitesi, Türkiye
Dr. Alparslan KARABULUT Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türkiye
Dr. Sinan GÖKDEMİR Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkiye
Dr. Onur Kemal YILMAZ Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Türkiye
Dr. Halil İbrahim KAYA Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye
Dr. Tuba TOMBULOĞLU Mersin Üniversitesi, Türkiye
Dr. Halil İbrahim DEMİR Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

BILGE INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE
BİLGE ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Teknik Editör:

Arş Gör. Abdullah BERAM
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Türkiye

Mizanpaj Editörü:

Öğr. Gör. Serkan ÖZDEMİR
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Türkiye

İletişim:

Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı,
Nasuh Akar Mahallesi 1401. Sokak No: 17,
06520 Çankaya/Ankara, Türkiye

Web: dergipark.gov.tr/busad

E-mail: busad@ulkuocaklari.org.tr

BILGE INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE
BİLGE ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

VOLUME/CİLT: 4   ISSUE/SAYI: 1   2020   e-ISSN: 2602-2303

A peer reviewed journal, published biannually by
Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı.

Yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli bir dergidir.
Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı tarafından yayınlanmaktadır.

Year/Yıl: 2020, Volume/Cilt: 4, Issue/Sayı: 1

The journal is indexed in Google Scholar, DRJI, ASOS Index, CiteFactor and ResearchBib.
Dergimiz Google Scholar, DRJI, ASOS Index, CiteFactor ve ResearchBib' de taranmaktadır.

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

- Nutrition at Paleolithic Age / Paleolitik Çağ'da Beslenme
Yunus Emre Tansü, Ayşe Nur Okutucu 1-4
- Research of The Relationship Between Financial Multipliers and Shares Price:
An Application in The Cement Sector /
Çarpanlar ile Hisse Senedi Fiyatlarının İlişkisi: Çimento Sektöründe Faaliyet Gösteren
Firmaların Lojistik Regresyonla İncelenmesi
Aykan Coşkun, Ogün Şen 5-11
- A Research on The Determination and Effectiveness of Tourism Potantial in Kyrgyztan /
Kırgızistan'ın Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Etkinliğine Yönelik Bir Araştırma
Erkan Akgöz, Akif Korkmaz 12-21
- Investigation of Different Welfare Regimes Classified by Esping Andersen from
Social Service Perspective; Welfare Regime of Southern Europe in The Context of Turkey /
Sosyal Hizmet Perspektifinden Esping Andersen' in Sınıflandırdığı Farklı Refah
Rejimlerinin İncelenmesi; Güney Avrupa Refah Rejimi Bağlamında Türkiye
Tahir Dikmen..... 22-31
- Measurement of Cost and Management Accounting Level of Production Facilities:
Investigation of Production Facilities in Ankara Chamber of Industry
1st Organized Industrial Zone /
Üretim İşletmelerinin Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Bilgi Düzeyinin
Ölçülmesi: Ankara Sanayi Odası 1. Organize Sanayi Bölgesindeki
Üretim İşletmeleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma
Aykan Coşkun, Ogün Şen 32-37

NUTRITION AT PALEOLITHIC AGE

Yunus Emre Tansü*
Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Gaziantep, Türkiye

Ayşe Nur Okutucu
Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Van, Türkiye

*İletişim yazarı: ytansu@gmail.com

Abstract: Nutritional habits have changed constantly throughout the evolutionary process of man. Early hominids, while using only the nutrients in their surroundings as a hunter-gatherer, had different processes regarding nutrition with the use of stone tools first and then the presence of fever. Early hominids fed herbivore in general at the beginning of the process lived for a long time in forest areas due to environmental conditions and therefore did not need to take different nutrients. However, as time progressed, climatic changes and the decrease in food sources accelerated the search for new foods and caused migration to different regions. During these migrations, hominids, who had to move from the woodland to the savannah, try to adapt to their new life, and have to get used to less food sources in the savanna from the abundance of plants in the forest. As a result of the presence of more meat than the plant in savannahs, hominids turned to increasing their hunting skills and a diet containing more animal protein. It is likely that hominids initially had some difficulties during the conversion to animal protein, because their bodies may have reacted differently to this new food because they are not used to raw meat. But over time, their bodies managed to adapt to this new situation and even gained a meat-based diet. Having started using animal proteins after a completely herb-based diet has also accelerated the growth of human brain capacity. Proteins and vitamins, which are found in meat more than plants, are extremely important for the structure, development and growth of the brain. In the period after the discovery and control of the fever, animal protein consumption increased even more. In this article, the eating habits of Paleolithic Age people were first examined, and then detailed from Anatolia and the world.

Keywords: Nutrition, Paleolithic, Hunter-Gatherer, Food, Fire

PALEOLİTİK ÇAĞ'DA BESLENME

Özet: İnsanın evrimsel süreci boyunca beslenme alışkanlıkları sürekli değişimler geçirmiştir. Erken hominidler, önceleri avcı-toplayıcı olarak sadece buldukları çevredeki besinleri kullanırken, önce taş aletlerin kullanılması ve sonrasında ateşin bulunması ile birlikte beslenme konusunda farklı süreçlere sahip olmuşlardır. Sürecin başında genel olarak otçul beslenen erken hominidler, uzun bir zaman boyunca çevresel şartlardan dolayı ormanlık alanlarda yaşamış ve bu yüzden de farklı besinler alma ihtiyacı duymamıştır. Fakat zaman ilerledikçe, iklimsel değişimler ve besin kaynaklarının azalmaya başlaması yeni besinler bulma arayışlarını hızlandırmış ve farklı bölgelere göçe neden olmuştur. Bu göçler sırasında ormanlık alandan savanaya geçmek durumunda kalan hominidler, yeni yaşamlarına adapte olmaya çalışırken ormanda bulunan bitki bolluğundan savanadaki daha az besin kaynağına da alışmak zorunda kalmıştır. Savanalarda bitkiden çok etin bulunması sonucu hominidler, avcılık konusunda yeteneklerini arttırmaya ve daha fazla hayvansal protein içerikli bir beslenmeye dönmüştür. Hayvansal proteine dönüş sırasında hominidlerin başlangıçta birtakım zorluklar çekmiş olması muhtemeldir zira çiğ ete alışkın olmadıklarından dolayı bedenleri bu yeni besine farklı tepkiler vermiş olabilir. Fakat zamanla bedenleri bu yeni duruma adapte olmayı başarmış ve hatta et ağırlıklı bir beslenme alışkanlığı kazanmışlardır. Tamamen ot temelli bir beslenmenin ardından hayvansal proteinleri de kullanmaya başlamış olmak, insanın beyin kapasitesinin büyümesini de hızlandırmıştır. Etin içerisinde bitkilere nazaran daha fazla bulunan protein ve vitaminler, beyin yapısı, gelişmesi ve büyümesi açısından son derece önemlidir. Ateşin keşfi ve kontrol altına alınmasından sonraki dönemde ise hayvansal protein tüketimi daha da artmıştır. Bu makalede, öncelikle Paleolitik Çağ insanların beslenme alışkanlıkları incelenmiş, ardından Anadolu'dan ve dünyadan örnekler verilerek detaylandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Beslenme, Paleolitik, Avcı-Toplayıcı, Besin, Ateş

1. GİRİŞ

Hayat döngüsü içerisinde insanların ve diğer canlıların en önemli olgusu beslenmedir. Beslenme, bir canlının hayatını devam ettirebilmesi, büyümesi, gelişmesi ve sağlıklı olması için gerekli olan tüm besinlerin kullanılması olarak

tanımlanabilir. Canlıların beslenme süreçleri anne karnından başlayarak ölümüne kadar devam eden bir döngü içerisinde gerçekleşir (Larsen, 2000).

İnsan bedeni, yediği tüm besinlerden etkilenir. Bu yüzden de kişilerin hayatları boyunca yetersiz ya da yanlış beslenmeleri

sonucunda hastalıklar ortaya çıkar. Bu hastalıkların çoğu insan iskeletinde bulunan kemiklerin ya da dişlerin incelenmesi sonucunda belirlenmiştir. Antropoloji ve arkeoloji bilimlerinin katkısı ile, geçmişten günümüze insanların beslenme alışkanlıkları, sağlıkları ve yaşayış biçimleri hakkında önemli bilgilere ulaşılmaktadır (Woteki ve Thomas, 1992).

İlk insanların ortaya çıkmasından itibaren günümüze kadar, beslenme alışkanlıkları sürekli bir değişim göstermiştir. Paleolitik Çağ'da erken hominidlerin avcı-toplayıcı bir yaşam sürdürmesi ile başlayan beslenme süreci, Taş aletler yapılmaya başlanması, ateşin keşfi ve kontrol edilmesi, insanların avlanma stratejileri geliştirmeye başlaması ile ortaya çıkmış ve Neolitik Çağ'a gelindiğinde yerleşik hayata geçilmesi sonucunda tarım ve hayvan evcilleştirmenin başlaması ile de farklı yönere doğru evrilmiştir. İnsanoğlu, hayatını sürdürebilmek, kendilerine uygun olan besin maddelerini bulabilmek ve buldukları bu besin maddelerini korumak için pek çok farklı yöntem geliştirmiştir.

Paleolitik Çağ, ilkel insanların diğer canlılardan farklı bir hale geldiğini gösteren bir dönemdir. Bu dönemde insanlar beyin ve el becerisi ile çevrelerinde bulunan farklı hammaddelerden yontmataş aletler yapmış, ateşi keşfetmiş ve avlanmak için ok uçları, dikiş yapabilmek için de kemik veya tahtadan yaptığı iğneleri kullanmıştır (Kartal, 2009).

Paleolitik Çağ'ın bir diğer özelliği ise bu dönemde avlanmak için kullanılan aletlerin gittikçe gelişerek farklı şekiller almasıdır. Bir sapa bağlanarak el ya da yay ile fırlatılan bu aletler kimi bilim insanları tarafından ilk makine olarak tanımlanmıştır. İnsanların bu aletleri kullanması ile birlikte, doğada kendilerinden güçlü olan hayvanlara karşı bir üstünlük ortaya çıkmış ve aynı zamanda beslenme alışkanlıkları da değişmiştir çünkü artık insanlar, hayvan etine erişim sağlamaya başlamıştır (Kartal, 2009).

Beslenme alışkanlıklarındaki ilk devrim, ateşin keşfi ile gerçekleşmiştir (Rose, 2006; Wrangham, 2009). Ateş, Paleolitik Çağ insanlarına ve sonraki modern insanlara yiyecekleri daha iyi kullanmaları konusunda yön vermiştir. Yemek pişirmek, sindirimi kolaylaştırarak yiyeceklerde bulunan olası toksinleri ortadan kaldırmış ve böylece muhtemelen hominidler diyetlerine birkaç farklı ürün daha dahil edebilmiştir.

2. PALEOLİTİK ÇAĞ'DA BESLENME

Buzul çağının sebep olduğu iklimsel değişimler sonucunda meyve ağaçları azalmış ve erken hominidler besinlerini tohumlar, köklerden karşılamaya başlamıştır. İlave olarak eti de diyetlerine ekleyen hominidler, avcılık ve toplayıcılıkta oldukça ilerlemiş duruma gelmişlerdir (Lieberman, 2015).

Günümüzden yaklaşık 3.3 milyon yıl önce yaşanmış olan Paleolitik Çağ'da, insanlar yontmataş aletler üretmeye başlamış, ateşi kontrol altına alarak önceleri kendileri av iken artık avcı konumuna gelmişlerdir. Bu durum, beslenme alışkanlıklarında bitkilerin yanı sıra et ve dolayısı ile proteinin de görülmeye başlanmasına neden olmuştur (Güleç ve Açıklol, 2006).

Geç Miyosen ve Erken Pleistosen Çağ'da yaşayan erken hominidler, genellikle yaprakları olan sebzeler, tohumlar, meyveler ya da kabuklu yemişler gibi gıda maddelerini tüketmişlerdir. Bitkisel ağırlıklı bu beslenme şeklinde az da olsa etçil beslenme alışkanlıkları da görülmektedir. Erken hominidlerin hayvansal protein kaynakları ise genellikle küçük hayvanlar ya da hayvan leşlerinden gelmektedir (Larsen, 2000).

Alt Paleolitik Çağ'da insan beslenmesini etkileyen en önemli faktör, ateşin keşfedilerek kontrol edilmesi olmuştur. Bilinen en eski ateş kalıntıları 1.5-1.4 milyon yıl öncesine tarihlenir ve Kenya'daki Baringo ve Turkana Göllerindeki lokalitelerde bulunmuştur. Etiyopya Gadeb bölgesinde bulunan ateş kalıntıları 1.4 milyon yıl, SwartkransMember 3 bölgesindeki buluntular ise 1.4 – 1 milyon olarak tarihlendirilmiştir. Avrasya'da ise ateşin insanlar tarafından kontrol edildiğini gösteren en kesin kanıtlar Çin Zhoukoudian Mağarası'ndan elde edilmiş olup yaklaşık 500 bin yıl öncesine tarihlendirilmiştir (Klein, 1989).

Barınak olarak mağaraları kullanmaya başlayan erken hominidler, mağaraların bir köşesinde avlayıp getirdikleri hayvanları parçalarken diğer bir köşesinde de bu hayvanları pişirmiştir. Mağaranın hemen girişinde bulunan işlik yeri genelde ateşin yakıldığı alan olarak kullanılmıştır. Mağaraların iç kısımları diğer kısımlara göre daha serin olduğundan bu kısımlar genelde fazla yiyeceklerin saklandığı alanlar olarak kullanılmıştır. Örnek olarak, Irak Şanidar Mağarası'nın zemininde, yiyeceklerin saklandığı küçük çukurlara rastlanmıştır. Anlaşılan, erken hominidler fazla kalan yiyecekleri kurutmuş ve daha sonraki zamanlarda kullanmak amacıyla saklamıştır (Arslantaş, 2014).

Yapılan araştırmalar sonucunda bugün, erken hominidlerin ateşi keşfederek kontrol ettikleri, taş aletler ürettikleri ve avcı-toplayıcı bir beslenme alışkanlığına sahip olduğunu bilinmektedir. Afrika'dan Avrasya'ya doğru hareket eden insanların bu hareketindeki en önemli sebep, ateş ve beslenmedir. Alt Paleolitik Çağ'dan başlayarak Üst Paleolitik Çağ'a kadar geçen zaman içerisinde insanların beslenme alışkanlıkları ve davranışları genel olarak iklim, coğrafik koşullara ve buna bağlı olarak hem faunanın hem de floranın değişmesine bağlı olarak değişim göstermiştir (Güleç ve Açıklol, 2006:390).

Afrika'da sürdürülen çalışmalarda, bulunan taş aletler ve üzerlerinde kesme ya da parçalama izleri olan hayvan fosilleri hominidlerin etçil beslenme alışkanlığına sahip olduklarına ilişkin en önemli kanıtlardır. Fakat bu etçil beslenme düzeninde insanların bu protein kaynağına nasıl ulaştığı hala belirsizliğini korumaktadır. Kimi antropologlar hominidlerin hayvanları avladığına işaret ederken kimileri ise sadece leş yiyerek protein aldıklarını belirtmektedir (Klein, 1989).

Yine Afrika'daki pek çok buluntu alanından elde edilen hominid fosillerindeki dişler ve çene yapıları, bu insanların beslenme alışkanlıkları hakkında fikir vermektedir. Özellikler dişlerde görülen mine tabakaları, bu konuda önemli bir yer tutmaktadır. Sert bitkilerle ve tohumlarla beslenen hominidlerin diş minesini tabakaları kalın iken hem etçil hem de bitkisel beslenen hominidlerin diş minesini tabakaları daha incedir (Güleç ve Açıklol, 2006). Çene

yapılarındaki ve dışlardaki aşımalara bakıldığında ise orman içerisinde yaşayan hominidlerin daha çok meyveler ve yapraklarla beslendiği, savanda yaşayan hominidlerin ise hem bitkisel hem de etçil beslendikleri anlaşılmaktadır (Klein, 1989).

Milton, erken hominidlerin etten çok daha fazla sebze yeme eğilimi olduğunu belirtirken (2002), Cordain vd., et tüketiminin sebzelerden daha fazla ya da aynı oranda olduğunu öne sürmektedir (2002). Bugün avcı-toplayıcı olarak yaşayan ve sonuç olarak Paleolitik döneme benzer koşullarda yaşayan kabilelerin beslenme alışkanlıkları, tropik bölgelerde yaşadıklarında %30 hayvansal kökenli besinler ve %70 bitkisel kökenli besinler içerir (Ungar ve Teaford, 2002; Ungar, 2007).

2.1. Anadolu Toplumlarında Beslenme Alışkanlıkları Örnekleri

Anadolu'da bulunan ve özellikle Paleolitik Çağ toplumları ile ilgili pek çok bilgi veren yerleşim alanları arasında en önemlileri Konya Dursunlu, İstanbul Yarımburgaz Mağarası, Antalya Karain Mağarası ve Hatay Üçağzılı Mağarası'dır. Bu buluntu alanları içerisinde ele geçirilen fosiller ve kalıntılar, Paleolitik Çağ insanların beslenme alışkanlıkları konusunda oldukça net bilgiler sunmaktadır. Anadolu'nun en eski Paleolitik Çağ yerleşim yeri olan ve yaklaşık 900.000 yıla tarihlenen Konya Dursunlu'da oldukça zengin bir faunaya rastlanmıştır. Bu fauna içerisinde mamut, su aygırı, geyik, antilop, çakal, kurt, aslan, yaban domuzu gibi farklı memeli hayvanlar bulunmaktadır (Güleç vd. 1999). Bu zengin faunanın yanı sıra bulunan kesici özelliği olan taş aletler, burada yaşayan hominidlerin avlanma alışkanlıkları olduğunu göstermektedir. Ayrıca burada bulunan kuş fosillerine bakıldığında çoğunun sucul kuşlar olduğu ve sığ sularda yaşayan türler olduğu da anlaşılmıştır (Louchard, 1998).

İstanbul Yarımburgaz Mağarası, Alt ve Orta Paleolitik Çağ'a ait önemli bulgular içermektedir. Bölgenin faunası incelendiğinde sıklıkla kahverengi ve mağara ayısı kalıntılarına rastlanılmıştır. Ayrıca yaban domuzu, keçi, antilop, geyik gibi hayvan kalıntıları da elde edilmiştir (Arsebük, 1996).

Antalya Karain Mağarası, Alt Paleolitik Çağ'dan Üst Paleolitik Çağ'a kadar pek çok tabaka içermektedir. Mağaranın faunasında kaplumbağa, mağara ayısı, sırtlan, tavşan, farklı kuş türleri, yabani sığır ve keçi, fil, çeşitli kemirgenler ve su aygırı gibi hayvanlara rastlanılmıştır. Ayrıca mağarada bulunan hayvanların kemikleri üzerinde yapılan araştırmalar sonucu kemiklerde parçalama ve kesme işlemleri görülmüştür ki bu durum bize, mağarada yaşayan hominidlerin yakaladıkları avları mağaralara getirdiklerini ve burada parçaladıklarını göstermektedir (Yalçınkaya vd., 2001).

Hatay'da bulunan Üçağzılı Mağarası'nda faunal kalıntılar yaklaşık 42.000 yıllık olarak tarihlenmiştir ve özellikle Üst Paleolitik Çağ insanların beslenme alışkanlıklarının değişimini en iyi gösteren kanıtlara sahiptir. Mağaradaki farklı katmanların erken döneme ait olan kısımlarında bulunan faunal kalıntılar büyük av hayvanlarından oluşmuştur. Daha yukarıdaki yeni katmanlarda ise küçük

karasal av hayvanları ve deniz hayvanları kalıntılarına rastlanılmıştır. İlave olarak, bulunan hayvan kemikleri üzerinde yapılan incelemelerde, bu kemiklerin hominidler tarafından parçalandıkları ve bunun kemikte bulunan iliği çıkarmak için yapıldığı anlaşılmıştır. Kemiklerin üzerinde bulunan yanık izleri ise, yakalanan hayvanların pişirildiğini kanıtlayan bulgulardır (Kuhn vd., 2009).

Paleolitik Çağ'daki beslenme alışkanlıkları protein ve yağ bakımından zengin olduğundan, o dönemde yaşayan insanların yaşam uzunluğu ortalama olarak 35 yıl olarak belirlenmiştir (Angel, 1984).

2.2. Dünya Genelindeki Toplumlarda Beslenme Alışkanlıkları Örnekleri

Rift Vadisi'nden hareket ederek Avrupa'ya yayılan hominidlerin beslenme alışkanlıkları, buldukları bölgelerin coğrafi koşullarına ve faunasına göre değişkenlik göstermiştir. Avrasya bölgesinde en çok avlanan hayvanlar geyik, sığır, yaban keçisi ve koyunu, antilop ve yaban atlar iken Avrupa'ya bakıldığında antilop, yaban domuzu ve zebra en sık avlanan hayvanlar olmuştur. Her iki bölgede de fil ve gergedan gibi büyük hayvanlar daha nadir olarak avlanmıştır (Klein, 1989).

Alt Paleolitik Çağ'da daha çok avcı-toplayıcı olarak yaşayan erken hominidler, Üst Paleolitik Çağ'a gelindiğinde avcılıkta daha da ustalaşmıştır. Bu dönem insanları genelde büyük hayvanları avlamışlardır. Bu av sırasında da kendilerinin yaptığı sopalar, mızraklar, zıpkın ya da kısa kargılar kullanmışlardır. Ayrıca büyük hayvanları yakalamak için tuzaklar kurmuşlar, ya da hayvan sürülerini uçurumlara doğru sürükleyerek yakalamışlardır. Avrupa'nın pek çok yerinde geyik etinin önemli bir protein kaynağı olarak kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca yine Üst Paleolitik Çağ'da deniz ürünleri de yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Poirier ve McKee, 1999).

Fransa Nice'te bulunan 300.000 yıllık Terra Amata Mağarası'nda ele geçirilen kalıntılarda geyik, yaban domuzu, fil, keçi gibi memeli hayvanlar ile denizde ve karada yaşayan yumuşakçalara rastlanılmıştır (Güleç, 1996). 2019 yılında yayınlanan ve İsrail Tel Aviv'de bulunan Qese Mağarası'nda yapılmış olan araştırmalara göre mağarada yaşayan insanlar, avladıkları hayvanların kemiklerini uzun bir süre bekleterek içerisindeki ilikleri koruyan konserveler gibi kullanmışlardır. En yaygın avlanan hayvan alageyiktir ve geyiklerin bacaklarındaki kemiklerin üzerinde belirli kesme izleri görülmüştür (<https://www.Independentturkish.com/node/80516/bilim/ilkel-insanlar>).

Amerikalı antropologlar Eaton ve Konner'in 1985 yılında yapmış oldukları bir araştırmada, Paleolitik Çağ insanların beslenmede kullandıkları 69 hayvan ve bitki incelenmiş ve bulgulara göre bu çağda yaşayan insanların tahmin edilenden daha fazla hayvansal protein kullandıkları belirlenmiştir. 1997 yılında aynı ekip bu kez 321 hayvan ve bitkiden oluşan yeni bir araştırma yapmış ve bu araştırmaya göre Paleolitik Çağ beslenmesinde protein oranı %37, karbonhidrat oranı %41 ve yağ oranı da %22 olarak açıklanmıştır. Ayrıca lifli, mineralli ve vitaminli besinlerin oranı da son derece yüksektir (Poirier ve McKee, 1999).

SONUÇ

İnsan yaşamının en önemli unsurlarından biri beslenmedir. İlk insanın ortaya çıkmasından günümüze kadar gelen süreçte iklim. Coğrafi koşullar, fauna çeşitliliği ve teknolojik gelişmeler sonucunda beslenme alışkanlıkları sürekli değişmiş ve gelişmiştir.

Eski insan toplumları üzerinde yapılan çalışmalar beslenmenin evrimiyle ilgili önemli bilgiler sağlamaktadır. Arkeolojik ve antropolojik çalışmalardan elde edilen bilgiler sonucunda Paleolitik Çağ beslenmesinin son derece çeşitli ve farklı olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışmalara göre Paleolitik Çağ insanları, bitkisel ağırlığı olan fakat hayvansal proteinin de içerisinde bulunduğu lifli ve mineralli besinlerle hayatını sürdürmüştür. Avcı-toplayıcı olan erken hominidler, taş alet yapımını keşfettikten sonra avlanma konusunda yeteneklerini geliştirmiş ve daha sonraları ateşin de kontrol altına alınması ile birlikte besin çeşitliliği daha da zenginleşmiştir.

Antropolojik ve arkeolojik araştırmalar sonucunda beslenmenin ve beslenme alışkanlıklarının geçirdiği evrim konusunda birçok bilinmeyen konu ortaya çıkarılmıştır. İlerleyen dönemlerde yapılacak olan başka çalışmalar da bu konu ile ilgili bilinmeyenlere ışık tutacak nitelikte olacaktır.

KAYNAKLAR

ANGEL, J.L. (1984), "Health as a Crucial Factor in the Change from Hunting to Developed Farming in the Eastern Mediterranean", Mark Nathan Cohen, George J. Armelous (Ed.), *Paleopathology at the Origins of Agriculture* (s. 51-73). Academic Press Inc.

ARSEBÜK, G. (1996), "An Old Settlement in Thrace: Halfburgaz Cave Lower Paleolithic Age Findings", *Anatolian Studies*, 33-50.

ARSLANTAŞ, Y. (2014), "Paleolitik and Mesolitik (Shelter in the Epi-Paleolithic Age)." *Fırat University Journal of Social Sciences*, Volume: 24, Issue: 2, Page: 319-343.

CORDAİN, L., MILLER, J.B., EATON, S.B., MANN, N., HOLT, S.H.A., & SPETH, J.D. (2000), "Plant-animal subsistence ratios and macronutrient energy estimations in worldwide hunter-gatherer diets", *American Journal of Clinical Nutrition*, 71, 682-692.

GÜLEÇ, E. (1996), "New Findings on the First Inhabitants of Anatolia from the Dursunlu Site: A Preliminary Appraisal", *Settlement and Housing International Symposium in Anatolia Through the Ages*, Ege Publishing, İstanbul, 211-16.

GÜLEÇ, E. ve AÇIKKOL, A. (2006), "Paleolithic Nutrition". Gift to Hayat Erkanal: In Reflection of Cultures, Homer Publishing, İstanbul, 389-397.

GÜLEÇ, E., HOWELL, F.C., WHITE, T.D. (1999), "Dursunlu, A New Lower Pleistocene Faunal and Artifact-bearing Locality in Southern Anatolia". H. Ullrich (ed.), *Hominid Evolution, Life style and Survival Strategies*, Berlin: Archea, 349-364.

KARTAL, M. (2009), *Last Hunter-Gatherer in Turkey*, Archeology and Art Publications, İstanbul.

KLEIN, R.G. (1989), *The Human Career. Human Biological and Cultural Origins*. Chicago: University of Chicago Press.

KUHN, S. L., STINER, M. C., GÜLEÇ, E., ÖZER, İ., YILMAZ, H., İSMAİL B., AÇIKKOL, A., GOLDBERG, P., MOLİNA, M., K., ÜNAY, E., "The Early Upper Paleolithic Occupations at Üçağızlı Cave (Hatay, Turkey)". *Journal of Human Evolution*, 87-113.

SUATA-ALPASLAN, F. (2009), "The Early Upper Paleolithic Occupations at Üç ağızlı Cave (Hatay, Turkey)", *Journal of Human Evolution*, 87-113.

LARSEN, C. S. (2000), "Dietary Reconstruction and Nutritional Assessment of Past Peoples: The Bioanthropological Record. Kenneth F. Kipple ve Kriemhild Conee Ornelas" (Ed.), in *The Cambridge World History of Food*, Cambridge University Press, 13-34.

LIEBERMAN, D. E. (2015), *Story of the Human Body*. Say Publications.

LOUCHAR, A., MOURER- CHAUVIRE, C., GÜLEÇ, E., HOWELL, F.C., WHITE, T.D. (1998), "L'avifaune de Dursunlu, Turquie, Pleistocene Inferieur: Climat, Environnement et Biogeographie", *palentologse (paleontologşedes Vertebres)*, 327:341-6

MİLTON, K. (2000), "Hunter-gatherer diets: a different perspective", *American Journal of Clinical Nutrition*, 71, 665-667.

POIRIER, F. E. ve MCKEE J.K. (1999), *Understanding Human Evolution*, (4th ed.) Prentice Hall, Newyork.

ROSE, S. (2006), *O cérebro do século XXI*. São Paulo: Globo.

UNGAR, P.S. (2007), *Evolution of the human diet: the known, the unknown, and the unknowable*, Oxford: Oxford University Press.

UNGAR, P.S., & TEAFORD, M.F. (2002). *Human diet: its origin and evolution*, Westport: Bergin & Garvey.

WESTON, P. "It was discovered that primitive people made canned marrow 400,000 years ago.", (<https://www.independentturkish.com/node/80516/bilim/ilk-el-insanlar>) (05.03.2020)

WOTEKI, C.E. ve THOMAS, P.R. (1992), *Eat for Life: The Food and Nutrition Board's Guide to Reducing Your Risk of Chronic Disease*. Washington, DC, USA: National Academies Press

YALÇINKAYA, İ., TAŞKIRAN, H., ATICI, A.L., KÖSEM, B., ÖZÇELİK, K., KARTAL, M., EREK, C.M. (2001), *Karain Excavations in 1999, 22. Excavation Results Meeting*, 1: 9-20.

WRANGHAM, R. (2009), *Pegandofogo: por que cozinhar no fogo*, Rio de Janeiro: Zahar.

RESEARCH OF THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL MULTIPLIERS AND SHARES PRICE: AN APPLICATION IN THE CEMENT SECTOR

Aykan Coşkun

Kırıkkale Üniversitesi, Sincan İ.M.K.B Mesleki Anadolu Lisesi, Ankara, Türkiye

Ogün Şen*

Giresun Üniversitesi, Dereli Meslek Yüksekokulu, Giresun, Türkiye

*İletişim yazarı: ogun.sen@giresun.edu.tr

Abstract: The aim of this study is to research the relationship between financial multipliers and stock price. For this purpose, 2008-2018 stock, financial statement(balance) and income table data of cement companies traded at BIST were used. In the study, stock prices of cement companies are dependent variable; Price / Earnings Rate, Price / Future Earnings Rate (Next Period Earnings), Firm Value / EBITDA Rate, Market Value / Book Value Rate, Price / Sales Rate and Firm Value / Sales Rate were used as independent variables. In the study, the relationship between the financial multipliers and stock prices was examined by logistic regression analysis. In the light of the findings obtained, a significant relationship was determined between the stock price and the Firm Value / EBITDA Ratio and Market Value / Book Value. It is observed that firms with low Firm Value / EBITDA and Market Value / Book Value ratios increased their stock prices in the following year. At the end of the study, a mathematical model was created, which can be used in price estimation from factors that affect stock prices.

Keywords: Stock, Share, Price, Value, Relative Evaluation, Financial Multipliers

ÇARPANLAR İLE HİSSE SENEDİ FİYATI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ARAŞTIRILMASI: ÇİMENTO SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA

Özet: Bu çalışmanın amacı çarpanlar ile hisse senedi fiyatı arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Bu amaç çerçevesinde BİST'te işlem gören çimento firmalarının 2008-2018 yılları hisse senedi, finansal durum tablosu ve gelir tablosu verilerinden yararlanılmıştır. Çalışmada, çimento firmalarının hisse senedi fiyatları bağımlı değişken; Fiyat/Kazanç Oranı, Fiyat/Gelecekteki Kazanç Oranı (Sonraki Dönem Kazanç), Firma Değeri/FAVÖK Oranı, Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı, Fiyat/Satışlar Oranı ve Firma Değeri/Satışlar Oranı bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmada çarpanlar ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişki lojistik regresyon analizi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgular ışığında, hisse senedi fiyatı ile Firma Değeri/FAVÖK Oranı ve Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Firma Değeri/FAVÖK Oranı ve Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı düşük olan firmaların izleyen yılda hisse senetleri fiyatlarının yükseldiği gözlemlenmiştir. Çalışmanın sonunda hisse senedi fiyatlarını etkileyen çarpanlardan fiyat tahmininde kullanılacak matematiksel model oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hisse senedi, Fiyat, Değer, Göreceli Değerleme, Finansal Çarpanlar

1. GİRİŞ

Göreceli değerlendirme piyasada oluşan hisse senedi fiyatlarını kullanan yaklaşımdır. Göreceli değerlendirme bu bağlamda piyasa yaklaşımı adıyla da anılmaktadır. Göreceli değerlemede firmaların hisse senedi fiyatları ile mali tablo verilerinden çeşitli çarpanlar hesaplanmaktadır. Yatırımcılar hesaplanan bu çarpanlara göre firmaları analiz edebilmekte ve yatırım kararlarını şekillendirebilmektedirler.

Göreceli değerlemenin üstünlükleri ve zayıf yönleri bulunmaktadır. Göreceli değerlemenin üstünlükleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Göreceli değerlendirme, daha az varsayımla yapılabilir (Damodaran, 2012: 435).

- Göreceli değerlendirme elzem bilgi azdır ve borsada işlem gören firmaların verilerine ulaşmak kolaydır.
- Göreceli değerlendirme, basit olması nedeniyle hemen tamamlanabilmektedir.
- Göreceli değerlendirme, çok kolay anlaşılabilen ve sunum açısından da basitliği sayesinde ilgililere daha kolay aktarılabilir.
- Göreceli değerlendirme, değerlendirme sürecinde değerlendirme yapılan firmanın aktifindeki tüm varlıklar hesaba katılmaktadır.
- Göreceli değerlendirme, hisse senetlerinin fiyatlarını temel almaktadır (Yalçın, 2014: 235).
- Göreceli değerlendirme, ilgili varlığın ucuz ya da pahalı olduğunu gösterdiğinden çeşitlendirmenin artırılmasına olanak tanır (Kulalı ve Bilir, 2013: 201).

Göreceli değerlemenin zayıf yönleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Hesaplamalarda nakit akımı, büyüme veya risk gibi faktörler olmadığından tutarsız tahminler ortaya çıkmaktadır (İvgen, 2003: 118).
- Göreceli değerlemede; baz alınacak firma sayısının az olduğu durumlarda yanlış hesaplamalar yapılabilmektedir.
- Benzer firma ya da aynı alanda faaliyet gösteren firmaların bulunmasında güçlükler yaşanabilmektedir (Damodaran, 2012: 436).
- Göreceli değerlendirme yaklaşımı manipülasyonlara karşı zayıf kalabilmektedir (Yalçın, 2014: 236).

Göreceli değerlemenin her ne kadar zayıf yönleri olsa da bu yaklaşımın üstünlükleri dikkat çekmektedir. Göreceli değerlendirmeyle ilgili önceki çalışmalarda uygulamada kullanılan tüm çarpanların hesaplanmadığı görülmektedir. Aynı sektörde faaliyet gösteren firmaların uygulamada kullanılan tüm çarpanlarının hesaplanması daha geniş bir çerçevede firma ile ilgili değerlendirme yapma imkanı verebilecektir. Söz konusu çarpanların hisse senedi fiyatlarına etkilerinin belirlenmesinin ise ilgili taraflara yatırım kararlarında katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı çarpanlar ile hisse senedi fiyatlarının ilişkisini ortaya koymaktır. Çalışmanın sonraki bölümünde çarpanlara, konuya ilişkin önceki çalışmalara, çalışmanın yöntemine, bulgulara, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2. ÇARPANLAR

Çarpan, bir varlığın piyasa veya tahmini değerinin mali tablolarındaki belirli bir kaleme bölünmesiyle hesaplanan orandır (Investopedia). Uygulamada yatırımcıları bilgilendirmek amacıyla çeşitli çarpanlar paylaşılmaktadır. Aşağıdaki çarpanların kullanımının yaygın olduğu görülmektedir.

2.1. Fiyat/Kazanç Oranı

Fiyat/Kazanç Oranı, firmanın net karı ve hisse senedi değeriyle ilgilidir. Bu oran, hisse senedi fiyatıyla hisse başına net kar arasında bir çarpan kullanılması gerektiğini ortaya koyar (Chambers, 2009: 217).

Fiyat ile ilgili aşağıdaki çarpanlar da kullanılabilir.

- Fiyat Kazanç Oranı/Beklenen Büyüme Oranı: Menkul kıymet piyasalarında Fiyat Kazanç Oranı firma kazançlarının büyüme oranına eşittir. Fiyat Kazanç Oranı/Beklenen Büyüme Oranı yaklaşık 1 olmalıdır. Fiyat/Kazanç Oranı Beklenen Büyüme Oranından düşükse bu durum fırsat olarak değerlendirilir (Sipahi ve Diğerleri, 2016:132).
- Fiyat/Gelecekteki Kazanç Oranı: Pay başına kazanç negatif ise Fiyat/Kazanç oranı hesaplanamamaktadır. Bu tür firmalarda Fiyat/Kazanç Oranına aşına analistler Fiyat/Gelecekteki Kazanç Oranını kullanmayı tercih etmektedirler (Yalçın, 2014: 264).

2.2. Firma Değeri/FAVÖK Oranı

Firma Değeri/FAVÖK Oranı, analistlerce özellikle

uluslararası alanda sık kullanılmaktadır. Bu oran; firma değerinin, faiz, vergi, amortisman öncesi kara bölünmesiyle hesaplanır (Sipahi ve diğerleri, 2016: 164).

2.3. Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı

Firmanın piyasa değeri, çıkarılmış hisse senedi sayısı ile piyasa fiyatının çarpılmasından elde edilir. Defter değeri ise, firma varlıkları toplamının firma borçlarından farkıdır. Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı büyüme potansiyeline ve sektörlere göre önemli farklılıklar gösterebilmektedir (Chambers, 2009: 221).

2.4. Firma Değeri/Satışlar Oranı

Firma Değeri/Satışlar Oranı, firmadaki tüm paydaşları dikkate alan bu oran firmanın değerinin satışlara bölünmesi ile elde edilir (Yalçın, 2014: 278).

2.5. Fiyat/Satışlar Oranı

Fiyat/Satışlar Oranı, firmanın piyasa değerinin yıllık satışlara bölünmesiyle bulunur (Sipahi ve diğerleri, 2016: 138).

2.6. Sektöre Özgü Çarpanlar

Tüm sektörler için defter değeri, kazanç ve gelir çarpanları kullanılabilmesine rağmen, bazı çarpanlar sadece bazı sektörlerde uygundur. 1990'lı yılların sonlarında internet firmalarının pozitif kazançları olmadığı görüldüğünden analistler bu tür firmaları web adreslerinin kullanılma sıklığı gibi bilgilerle değerlemişlerdir (Kulalı ve Bilir, 2014: 46).

Sektörlere özgü kullanılan çarpanlar aşağıdaki gibidir:

- Birim Ürün Başına Değer Oranı: Piyasa değerleri rezervlerine göre belirlenen petrol ve madencilik firmaları için kullanılan bu oran Firma Değeri/Rezervlerdeki Ürün Sayısı olarak hesaplanmaktadır (Öztürk, 2009: 121).
- Firma Değeri/Müşteri Sayısı Oranı: Online perakende ve iletişim gibi sektörlerde faaliyet gösteren firmalar için üye ve müşteri sayısı firmanın değerini belirlemede çok önemlidir. Bu sektörlerde müdevim müşterilerin sayısı elzem bir veri kabul edilmektedir ve bu nedenle firma değerlemesinde Firma Değeri/Müşteri Sayısı Oranı kullanılabilir (Sipahi ve diğerleri, 2016: 140).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Literatür incelendiğinde çarpanlarla hisse senedi fiyatlarının ilişkisini inceleyen çok sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmalar aşağıda verilmiştir.

Basu (1977), 1956-1971 yıllarını baz alarak New York Borsası'ndaki sanayi firmalarının Fiyat/Kazanç Oranları ile hisse senetleri arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışmıştır. Çalışmasında düşük Fiyat/Kazanç Oranının yüksek Fiyat/Kazanç Oranına göre daha yüksek getiri sağladığını belirtmiştir.

Chui ve Wei (1998), hisse senetleri getirileri ile Piyasa

Değeri/Defter Değeri Oranı ve firma ölçeği arasındaki ilişkiyi Hong Kong, Malezya, Kore, Tayvan ve Tayland borsalarının 1977-1993 yıllarını baz alarak incelemişlerdir. Çalışmada hisse senedi getirileriyle Piyasa Değeri/Defter Değeri arasında olumlu bir ilişkinin bulunduğunu, genel olarak firma ölçeğinin hisse senedi getirilerini etkilediğini tespit etmişlerdir.

Cheng ve Mcnamara (2000), 1973-1992 tarihlerini kapsayan çalışmalarında; karşılaştırılabilir firmaları, endüstri üyeliğine, büyüklüğüne ve özsermaye getirisine ve aynı zamanda sektör üyeliğinin büyüklük ve özsermaye getirisine sahip kombinasyonlarına göre seçmişlerdir. Firma değerlemede, Fiyat/Kazanç Oranı ve Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranlarının her ikisinin de etkili bulunduğunu fakat Fiyat/Kazanç Oranının daha etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Ege ve Bayraktaroğlu (2009), 2004 yılında İMKB 30'daki firmaların hisse senetleri getirilerinin ilgili yıla ait mali tabloları kullanılarak hesaplanan oranlar arasındaki ilişkiyi Lojistik Regresyon Analizi ile incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre ilgili döneme göre hisse senetlerinin getirilerini açıklamada Fiyat/Kazanç Oranı, varlıkların devir hızı oranı ve nakit oran önemli bağımsız değişkenler tespit edilmiş, literatürde daha çoğu paydaş tarafından bilinen Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı, etkili bir bağımsız değişken olarak tespit edilememiştir.

Fun ve Basana (2012), Endonezya borsasında 2005-2010 dönemine ilişkin 45 hisse senedinin Fiyat/Kazanç Oranı ve hisse senetleri getirileri arasındaki tarihsel ilişkiyi incelemişlerdir. Fiyat/Kazanç Oranının kısa vadede getiri sağlarken uzun vadede kullanışlı olmadığını belirtmişlerdir.

Lyukhin(2014), halka açık biyofarmasötik firmaların hisse değerini tahmin etmek için çeşitli finansal çarpanlar kullanmıştır. Yazar ABD halka açık 73 biyofarmasötik firmanın 2002-2012 dönemini incelemiştir. İlaç firmalarının gelir oynaklığı, araştırma sürecinin maliyeti ve belirsizliğinden dolayı biyofarmasötik firmalarının hisse değerini tahmin etmenin oldukça zor olduğunu belirtmiştir.

Güngör ve Yerdelen (2015), BİST'te 2005-2011 yılları arasında faaliyet gösteren üretim firmalarının üçer aylık mali tabloları verileriyle kurulan modelde finansal oranlar ile hisse senetleri fiyatları arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu belirtmişlerdir.

Dragoi ve diğerleri (2016), finansal yatırım firmaları ve piyasa fiyatlarının değerlendirilmesinde ekonomik veri analizi ve temel finansal değerlendirme çarpanlarının etkilerini Bükreş borsasında 2004-2014 yıllarını baz alarak incelemişlerdir. Yazarlar getiri oranları (ROA ve ROE) ve net kârın yeniden yatırım oranı arasında ilişki olduğunu; Firma Değeri/FAVÖK Oranı ile Fiyat / Kazanç Oranı arasında negatif korelasyon olduğunu belirtmişlerdir.

Öztürk (2017), BIST100 hisse senedi getirileri ile Fiyat/Kazanç Oranı ve Firma Değeri/FAVÖK Oranları arasındaki ilişkiyi 2005-2016 yılları arasında panel veri analizine rassal etkiler modeli uygulayarak incelemiştir. Yazar Firma Değeri/FAVÖK Oranı ve hisse senetleri

getirileri arasında anlamlı ilişki olduğunu, düşük Firma Değeri/FAVÖK Oranı olan hisselerin sonraki dönemlerde yüksek getirilere sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Rabier(2018), birleşme fiyatlamasında kazanç ve defter değerinin rollerini incelemiştir. Yazar muhasebe bilgilerinin birleşmelerde etkili olduğunu belirtmiş; stratejik amaçlı alımlarda hisse senedi değeri ile kazançlar ve defter değeri arasında ilişki olduğuna değinmiştir.

Yia ve diğerleri (2019), Çin ve Hong Kong borsalarının etkinliğini, göreceli değerlendirme ile incelemişlerdir. Yazarlar 2002-2013 yılları A + H listesindeki hisse senetlerine dayalı Fiyat/Kazanç Oranlarını kullanmışlardır. Yazarlar borsaların etkinliğini daha iyi yansıtabilmek için, geliştirilen modellerin Fiyat Kazanç Oranı ile birleştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde uygulamada mali tablolardan hesaplanabilen tüm çarpanların kullanılmadığı görülmektedir. Bu çalışma uygulamada mali tablolarda hesaplanabilen çarpanların tümünün hisse senedi fiyatlarıyla ile ilişkisini incelemek bakımından farklıdır.

4. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

4.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Bu araştırmanın amacı çarpanlar ile hisse senedi fiyatlarının ilişkisini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan hipotezler aşağıda verilmiştir.

H1: Fiyat/Kazanç Oranı ile hisse senedi fiyatı arasında anlamlı ilişki vardır.

H2: Fiyat/Gelecekteki Kazanç Oranı ile hisse senedi fiyatı arasında anlamlı ilişki vardır.

H3: Firma Değeri/FAVÖK Oranı ile hisse senedi fiyatı arasında anlamlı ilişki vardır.

H4: Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı ile hisse senedi fiyatı arasında anlamlı ilişki vardır.

H5: Fiyat/Satışlar Oranı ile hisse senedi fiyatı arasında anlamlı ilişki vardır.

H6: Firma Değeri/Satışlar Oranı ile hisse senedi fiyatı arasında anlamlı ilişki vardır.

4.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Bu çalışmada tüm bilgilerine ulaşılan, BİST'te işlem gören ve çimento sektöründe faaliyet gösteren 16 firma incelenmiştir. Ülkemizde 2008 yılından itibaren uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarının uygulanmaya başlanmasından dolayı çalışmada firmaların 2008-2018 yılları arasındaki hisse senedi fiyatları ve çarpanları kullanılmıştır.

Tablo 1. Çimento Sektöründe Halka Açık Firmalar

Adana Çimento	Bursa Çimento
Afyon Çimento	Çimentaş İzmir Çimento
Akçansa Çimento	Çimsa Çimento
Aslan Çimento	Göлтаş Göller Bölgesi Çimento
Baştaş Başkent Çimento	Konya Çimento
Batıçim Batı Anadolu Çimento	Mardin Çimento
Batsöke Söke Çimento	Nuh Çimento
Bolu Çimento	Ünye Çimento

Baştaş Başkent Çimento 2012'den itibaren borsada işlem gördüğünden dolayı 7 yıllık bilgileri kullanılmış, diğer 15 firmanın ise 11'er yıllık bilgileri kullanılmıştır.

4.3. Araştırmanın Değişkenleri

Çalışmada firmaların hisse senetlerinin yıllık ortalama fiyatları bağımlı değişken; Fiyat/Kazanç Oranı, Fiyat/Gelecekteki Kazanç Oranı (Sonraki Dönem Kazanç), Firma Değeri/FAVÖK Oranı, Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı, Fiyat/Satışlar Oranı ve Firma Değeri/Satışlar Oranı bağımsız değişken olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Hesaplanan Bağımsız Değişkenler

Fiyat/Kazanç Oranı	Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı
Fiyat/Gelecekteki Kazanç Oranı	Fiyat/Satışlar Oranı
Firma Değeri/FAVÖK Oranı	Firma Değeri/Satışlar Oranı

Bağımsız değişken olarak hesaplan oranlar Tablo 2'de verilmiştir.

4.4. Analizler

Araştırmanın verileri IBM SPSS 25 ve Excel programları kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada; çarpanlarla bir sonraki yıl hisse senedi fiyatlarının ortalamaları arasındaki ilişki lojistik regresyon analizi ile incelenmiştir. Lojistik regresyon analizi sosyal bilimlerde ve biyolojide yaygın kullanılmaktadır. Lojistik regresyonda bağımlı değişken iki olası değerden birini alabilmektedir (Powers ve Xie, 2000: 41). Bu analizle oluşturulan modellerde bağımsız değişkenlerin dağılımının normal olmasına, bağımsız değişkenlerin kovaryanslarının gruplar düzeyinde eşit olmasına gerek yoktur (Kalaycı, 2016: 273).

Lojistik regresyonda kullanılan odds, bir olayın gerçekleşme ihtimalinin, o olayın gerçekleşmeme ihtimaline bölümü olarak tanımlanır.

Odds oranı ise aşağıdaki gibi yazılır.

$$Odds = \frac{p(X)}{1 - p(X)}$$

Burada $p(X)$, bir X olayının gerçekleşme ihtimali, $1-p(X)$ ise bu olayın gerçekleşmeme ihtimalini gösterir (Çokluk, 2010: 1365).

Lojistik regresyonda bağımlı değişkenin kategorik olmasından dolayı gözlem verileri arasında doğrusal ilişki durumu sağlanamamaktadır. Lojistik fonksiyon için model;

$$P(y) = \frac{e^{\beta_0 + \beta_1 X_1}}{1 + e^{\beta_0 + \beta_1 X_1}} = \frac{1}{1 + e^{-(\beta_0 + \beta_1 X_1)}}$$

şeklinde yazılır. Bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi doğrusal zemine dönüştürmek için logaritmik dönüşüm kullanılabilir. N sayıda bağımsız değişkenin olduğu lojistik regresyon modeli ise aşağıdaki gibi yazılır.

$$P(y) = \frac{e^{\beta_0 + \beta_1 X_1 + \dots + \beta_n X_n}}{1 + e^{\beta_0 + \beta_1 X_1 + \dots + \beta_n X_n}} = \frac{1}{1 + e^{-(\beta_0 + \beta_1 X_1 + \dots + \beta_n X_n)}}$$

Burada $\beta_0, \beta_1, \dots, \beta_n$ model parametrelerini gösterirken $P(y)$, bağımsız değişkenlerin değerleri verilmişken bağımlı değişkenin iki değerden birisinde yer alma olasılığını gösterir. Model aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenebilir (Gangam ve Altunkaynak, 2017: 270-271).

$$\ln\left(\frac{P(y)}{1-P(y)}\right) = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \dots + \beta_n X_n$$

Modelimizin anlamlılığı ile ilgili -2Log Likelihood istatistiği kullanılmıştır. Bu istatistik genellikle bağımsız değişken analize eklendiğinde oluşturulan modelin hatasını gösterir. Bundan dolayı -2Log Likelihood istatistiği bağımlı değişkende bulunan açıklanamayan varyansın ne kadar anlamlı olduğunu gösterir (Kalaycı, 2016: 292).

Lojistik regresyon, bağımlı değişkenin logit değişkenine dönüştürülmesinden sonraki maksimum olabilirlik kestirimini kullanır. Lojistik regresyon analizindeki katsayılar hesaplandıktan sonra, uygun veya oturtulmuş modele dahil edilen değişkenlerin önemi değerlendirilir. Lojistik regresyonla oluşturulan modellerde genellikle değişken anlamlılığı için üç test kullanılır. Bu testler Olabilirlik Oran Testi (Likelihood Ratio Test), Skor Testi (Score Test) ve Wald Testi (Wald Test)'tir (Oğuzlar, 2005: 22).

Çalışmada Cox&Snell R Square ve Nagelkerke R Square testleri kullanılarak bağımlı değişkenle bağımsız değişken arasındaki ilişki ölçülmüştür. Fakat bu testlerin model uygunluğunun değerlendirilmesinde kullanılmadığı unutulmamalıdır (Kalaycı, 2016: 293).

5. BULGULAR

Tablo 3. Model Katsayılarının Omnibus Testleri

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	21,547	6	,001
	Block	21,547	6	,001
	Model	21,547	6	,001

Model katsayılarının omnibus test sonuçlarında ki-kare değeri 21,547 ve p-değeri =0.001 olarak elde edilmiştir. Buna göre $\alpha = 0.05$ iken p-değeri $< \alpha$ olduğundan %95 güven düzeyinde model anlamlıdır.

Tablo 4. Model Özeti

Step	-2 Loglikelihood	Cox&Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	131,358(a)	,143	,215

Tablo 10'da Cox&Snell R Square istatistiğine göre bağımlı değişkenin %14,3'ü Nagelkerke R Square istatistiğine göre bağımlı değişkenin %21,5'i bağımsız değişkenler tarafından

açıklanmaktadır.

Sınıflama tablosunda olasılıkların hesaplanması için

$$P(y_i) = \frac{1}{1 + e^{-(\beta_0 + \beta_1 X_{1i} + \beta_2 X_{2i})}}$$

formülü kullanılmıştır. Bağımlı değişkenin değeri olasılığa bağlı olarak tahmin edilip tahmin için aşağıdaki eşitliklerden yararlanılmıştır.

$$P(y_i) \leq 0,50 = 0 \text{ (Hisse Senedi Fiyatı Düştü)}$$

$$P(y_i) > 0,50 = 1 \text{ (Hisse Senedi Fiyatı Yükseldi)}$$

Tablo 5. Modelin Gözlem ve Tahminleri Sınıflama Tablosu

Gözlemlenen		Tahmin Edilen		
		Sonuç		Doğruluk Yüzdesi
		0	1	
Step 1	Sonuç: 0	9	24	27,3
	Sonuç: 1	2	105	98,1
	Genel Yüzde			81,4

Modelin özgünlüğü %27,3, duyarlılığı ise %98,1'dir. Modelin duyarlılığı çok yüksek olduğundan model fiyatı yükselbilecek hisse senetlerini çok yüksek oranda tahmin edebilmektedir.

Lojistik regresyon analizinde bağımsız değişkenlerin modele dahil edilmesi enter(tam) ve spewise(adımsal) metodları ile yapılmaktadır (Kalaycı, 2016: 274). Çalışmada enter metodu kullanılarak bağımsız değişkenlerin hepsi aynı anda modele dahil edilmiştir.

Tablo 6. Denklemdaki Değişkenler

	B		Wald	df	Sig.	Exp (B)
	Lower	Upper				
F/KO	-,015	,011	1,964	1	,161	,985
F/GKO	,027	,017	2,539	1	,111	1,027
FD/FAVÖK	-,115	,059	3,827	1	,048*	,891
PD/DDO	-,708	,353	4,019	1	,045*	,493
F/SO	-,043	,446	,009	1	,923	,958
FD/SO	,700	,531	1,740	1	,187	2,014
Constant	1,875	,310	36,570	1	,000	6,522

* $p < .05$

Denklemdaki değişkenler tablosunda bağımsız değişkenlerden sadece 2'si anlamlı bulunmuş; $b_0 = 1,875$, $b_1 = ,115$ ve $b_2 = ,708$ olarak hesaplanmıştır. Son sütunda verilen odds oranları (Exp(B)) incelendiğinde; Firma Değeri/FAVÖK Oranındaki bir birimlik azalış, hisse senedi fiyatının yükselme olasılığını ortalama 0,891 kat arttırmaktadır. Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranındaki bir birimlik azalış hisse senedi fiyatının yükselme olasılığını ortalama 0,493 kat arttırmaktadır.

Yapılan analizlerden ve elde edilen bulgulardan sonra, modelimizi ise aşağıdaki gibi yazabiliriz.

$$\text{Logit}(y) = 1,875 - 0,115 \left(\frac{\text{Şirket Değeri}}{\text{FAVÖK}} \right) - 0,708 \left(\frac{\text{Piyasa Değeri}}{\text{Defter Değeri}} \right)$$

Örnek: Firma Değeri/FAVÖK Oranı 9,41, Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı 2,32 olan A firmasının bilgilerini kullanarak hisse senedi fiyatının artma olasılığını

aşağıdaki gibi hesaplayabiliriz.

$$\text{Logit}(y) = 1,875 + ,115 \times 9,41 + ,708 \times 2,32$$

$$\text{Logit}(y) = 1,875 - 1,08215 - 1,64837$$

$$\text{Logit}(y) = -0,85552$$

Modelden elde ettiğimiz düşük y değerine göre A firmasının hisse senedi fiyatı izleyen dönemde %85,55 ihtimalle artacaktır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Değer finans biliminin yapı taşlarından biridir. Finans uygulamalı iktisat olarak nitelendirildiğinden firma çarpanlarının varsayımlardan uzak uluslararası standartlara uygun mali tablolarla hesaplanması realiteye daha uygundur. Çalışmada özellikle uluslararası finansal raporlama standartlarının uygulanmaya başlandığı tarihten sonraki yıllar seçilmiştir. Bu kapsamda piyasa değeri ve firma değeri ile ilgili çarpanlar anlamlı bulunmuştur.

Analiz sonuçlarında hisse senedi fiyatı ile Firma Değeri/FAVÖK Oranı ve Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Firma Değeri/FAVÖK Oranı ve Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı düşük olan firmaların izleyen yılda hisse senetleri fiyatlarının yükseldiği gözlemlendiğinden bahsi geçen çarpanları düşük olan firmaların hisse senetlerinin ucuz olduğu yorumunu yapabiliriz. Bu bağlamda yatırımcılar, portföy yöneticileri ve diğer ilgili tarafların bu çarpanları göz önünde bulundurmaları yararlı olabilecektir.

Çalışmada çimento sektöründeki firmalar incelediğinden bu sektörde anlamlı çıkan çarpanlar başka sektörde anlamlı çıkmayabilir. Literatür taraması yapıldığında da çıkan sonuçların çelişkili olduğu ortadadır. Buradan yola çıkarak aynı çarpanların farklı sektörleri baz alarak incelenmesi literatüre katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

ANGEL, J.L. (1984), "Health as a Crucial Factor in the Change from Hunting to Developed Farming in the Eastern Mediterranean", Mark Nathan Cohen, Geroge J. Armellos (Ed.), *Paleopathology at the Origins of Agriculture* (s. 51-73). Academic Press Inc.

ARMAN T. Tevfik (2005), *Hisse Senedi Değerlemesi*, Literatür Yayınları, İstanbul.

ARSEBÜK, G. (1996), "An Old Settlement in Thrace: Halfburgaz Cave Lower Paleolithic Age Findings", *Anatolian Studies*, 33-50.

ARSLANTAŞ, Y. (2014), "Paleolitik and Mesolitik (Shelter in the Epi-Paleolithic Age)." *Fırat University Journal of Social Sciences*, Volume: 24, Issue: 2, Page: 319-343.

BASU Sanjoy; (1977), *Investment Performance of Common Stocks in Relation to Their Price-Earnings Ratios: A Test of the Efficient Market Hypothesis*, *The Journal of Finance*, 32(3), 663-682.

BİLİR Hakan ve KULALI İhsan (2014), İşletme Değeri ve Özkaynak Çarpanlarının Karşılaştırılmalı Analizi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Uşak.

CHAMBERS Nurgül (2009), Firma Değerlemesi, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul.

CHENG C.S. Agnes, McNAMARA Ray (2000), The Valuation Accuracy of the Price-Earnings and Price-Book Benchmark Valuation Methods Review of Quantitative Finance and Accounting, Review of Quantitative Finance and Accounting 15 : 349-370.

CHUI Andy C.W., WEI, K.C. John; (1998), “Book-to-Market, Firm Size, and the Turn-of-the-Year Effect: Evidence from Pacific-Basin Emerging Markets”, Pacific-Basin Finance Journal, 6(3), 275-293.

CORDAIN, L., MILLER, J.B., EATON, S.B., MANN, N., HOLT, S.H.A., & SPETH, J.D. (2000), “Plant-animal subsistence ratios and macronutrient energy estimations in worldwide hunter-gatherer diets”, *American Journal of Clinical Nutrition*, 71, 682-692.

ÇOKLUK Omay, (2010) Kuram ve Uygulamada Eğitim: 10 (3), Yaz 2010, 1357-1407.

DAMODARAN Aswath (2012), Investment Valuation Tools And Techniques For Determining The Value Of Any Asset.

DRAGOI, Bogdan Alexandru, STANCU, Lon, MÎTROI, Adrian, STANCU, Andrei Tudor, (2016) “Financial Investment Companies (Sifs) Relative Valuation And Fundamentals”, *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, Issue 2, Vol. 50, p.25-41.

EGE İlhan ve BAYRAKTAROĞLU Ali; (2009), İMKB Firmalarının Hisse Senedi Getiri Başarılarının Lojistik Regresyon Tekniği ile Analizi, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 5(10), 139-158.

FUN, P. L ve BASANA R. S. (2012), “Price Earnings Ratio and Stock Return Analysis (Evidence from Liquidity 45 Stocks Listed in Indonesia Stock Exchange)”, *Journal Manajemen Dan Kewirausahaan*, 14 (1), 7-12.

GAMGAM Hamza ve ALTUNKAYNAK Bülent (2017), Regresyon Analizi, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

GÜLEÇ, E. (1996), “New Findings on the First Inhabitants of Anatolia from the Dursunlu Site: A Preliminary Appraisal”, *Settlement and Housing International Symposium in Anatolia Through the Ages*, Ege Publishing, İstanbul, 211-16.

GÜLEÇ, E. ve AÇIKKOL, A. (2006), “Paleolithic Nutrition”. Gift to Hayat Erkanal: In Reflection of Cultures, Homer Publishing, İstanbul, 389-397.

GÜLEÇ, E., HOWELL, F.C., WHITE, T.D. (1999), “Dursunlu, A New Lower Pleistocene Faunal and Artifact-bearing Locality in Southern Anatolia”. H. Ullrich (ed.), *Hominid Evolution, Life style sand Survival Strategies*, Berlin: Archea, 349-364.

GÜNGÖR, B., YERDELEN KAYGIN, C. (2015). Dinamik Panel Veri Analizi ile Hisse Senedi Fiyatını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. KAÜ İİBF Dergisi, 6(9), 149-168

GÜRBÜZA Osman ve ERGİNCAN Yakup (2008), Firma Değerlemesi Klasik ve Modern Yaklaşımlar, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

İVGEN Hünkar (2003), Firma Değerleme, Scala Yayıncılık, İstanbul.

KALAYCI Şeref, (2016) SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Dinamik Akademi, Ankara.

KARTAL, M. (2009), Last Hunter-Gatherer in Turkey, Archeology and Art Publications, İstanbul.

KLEIN, R.G. (1989), *The Human Career. Human Biological and Cultural Origins*. Chicago: University of Chicago Press.

KUHN, S. L., STINER, M. C., GÜLEÇ, E., ÖZER, İ., YILMAZ, H., İSMAİL B., AÇIKKOL, A., GOLDBERG, P., MOLINA, M., K., ÜNAY, E., “The Early Upper Paleolithic Occupations at Üçağızlı Cave (Hatay, Turkey)”. *Journal of Human Evolution*, 87-113.

KULALI İhsan ve BİLİR Hakan (2013), Göreceli Değerlemede Emsal Firmaların Tespiti, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 30, Konya.

LARSEN, C. S. (2000), “Dietary Reconstruction and Nutritional Assessment of Past Peoples: The Bioanthropological Record. Kenneth F. Kiple ve Kriemhild Conee Ornelas” (Ed.), in *The Cambridge World History of Food*, Cambridge University Press, 13-34.

LIEBERMAN, D. E. (2015), *Story of the Human Body*. Say Publications.

LOUCHART, A., MOURER- CHAUVIRE, C., GÜLEÇ, E., HOWELL, F.C., WHITE, T.D. (1998), “L’avifaune de Dursunlu, Turquie, Pleistocene Inferieur: Climat, Environnement et Biogeographie”, *palentologş (paleontologşedes Vertebres)*, 327:341-6

LYUKHIN, Evgeny V. (2014), “The Use Of Financial Multipliers By Estimating The Value Of Biopharmaceutical Companies” *Financial management*, 27 (603) – p.33-40.

MİLTON, K. (2000), “Hunter-gatherer diets: a different perspective”, *American Journal of Clinical Nutrition*, 71, 665-667.

ÖZTÜRK Hakkı (2009), Firma Değerlemesinin Esasları Teorik ve Pratik Yaklaşımlar, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

ÖZTÜRK Hakkı (2017), Borsa İstanbul’da ŞD/FAVÖK (Firma Değeri/Faiz, Amortisman ve Vergi Öncesi Kar) ve F/K (Fiyat/ Kazanç) Çarpanları Üzerine Bir Analiz, Maliye Finans Yazıları, 2017, (108), 87-104.

POIRIER, F. E. ve MCKEE J.K. (1999), *Understanding Human Evolution*, (4th ed.) Prentice Hall, Newyork.

POWERS Daniel A. ve XİE Yu (2000), *Statistical Methods for Categorical Data Analysis*, Academic Press, ABD.

RABIER, Mary Jane, (2018) “Value Is In The Eye Of The Beholder: The Relative Valuation Roles Of Earnings And Book Value In Merger Pricing”, *The Accounting Review*, Vol. 93, No. 1, January , pp. 335-362.

ROSE, S. (2006), *O cérebro do século XXI*. SãoPaulo: Globo.

SİPAHİ Barış, YANIK Serhat ve AYTÜRK Yusuf (2016), *Firma Değerleme Yaklaşımları İlkeler Yöntemler Uygulamalar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

SUATA-ALPASLAN, F. (2009), “The Early Upper Paleolithic Occupations at Üç ağızlı Cave (Hatay, Turkey)”, *Journal of Human Evolution*, 87-113.

TORUN Salih (2012), *Muhasebe Verilerinin Firma Değeri ve Risk Belirleme Açısından Önemi ve İMKB Üzerine Örnek Bir Uygulama*, Doktora Tezi, Ankara.

UNGAR, P.S. (2007), *Evolution of the human diet: the known, the unknown, and the unknowable*, Oxford: Oxford University Press.

UNGAR, P.S., & TEAFORD, M.F. (2002). *Human diet: its origin and evolution*, Westport: Bergin & Garvey.

URL 1, (2020), <https://www.borsaistanbul.com/>

URL 2, (2020), <https://www.investopedia.com/terms/m/multiplesapproach.asp>

URL 3 (2020), <https://www.kap.org.tr/tr/>

ÜRETEN Aykan ve ERCAN Metin Kâmil (2000), *Firma Değerinin Tespiti ve Yönetimi*, Gazi Kitabevi, Ankara.

WESTON, P. "It was discovered that primitive people made canned marrow 400,000 years ago.", (<https://www.independentturkish.com/node/80516/bilim/ilk-el-insanlar>) (05.03.2020)

WOTEKI, C.E. ve THOMAS, P.R. (1992), *Eat for Life: The Food and Nutrition Board's Guide to Reducing Your Risk of Chronic Disease*. Washington, DC, USA: National Academies Press

WRANGHAM, R. (2009), *Pegando fogo: porque cozinhar no estômago humano*, Rio de Janeiro: Zahar.

YALÇIN Hasan (2014), *Firma Değerleme Teori ve Uygulama*, Uygulama Yayıncılık ve Eğitim Hizmetleri A.Ş., İstanbul.

YALÇINKAYA, İ., TAŞKIRAN, H., ATICI, A.L., KÖSEM, B., ÖZÇELİK, K., KARTAL, M., EREK, C.M. (2001), *Karain Excavations in 1999*, 22. Excavation Results Meeting, 1: 9-20.

YIA, Ronghua, CHANGA Yu-Wei, XINGB, Wen, CHENCA, Jun, (2019) “China, Comparing Relative Valuation Efficiency Between Two Stock Markets”, *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 72, 159–167.

A RESEARCH ON THE DETERMINATION AND EFFECTIVENESS OF TOURISM POTENTIAL IN KYRGYZTAN

Erkan Akgöz*
Selçuk Üniversitesi, Beyşehir Ali Akkanat Turizm Fakültesi, Konya,
Türkiye

Akif Korkmaz
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü Bışkek/Kırgızistan

*İletişim yazarı: eakgoz@selcuk.edu.tr

Abstract: This study was conducted to determine the tourism potential of Kyrgyzstan and to investigate its effectiveness. Apart from the magnificent nature of Kyrgyzstan, its historical and cultural richness, its unique mountains and lakes, it has an important potential for health tourism. Despite all this wealth, Kyrgyzstan cannot yet benefit from tourism at the desired level. For this reason, this study has been prepared to determine the tourism potential of Kyrgyzstan and to evaluate it in a sustainable way. The relevant national and international literature was first examined and a questionnaire form was prepared for the research. The survey consists of four parts and 36 questions in total. 400 people were reached in Bishkek in April-May 2019. Frequency analysis, t-test and ANOVA tests were applied using the data obtained. As a result of the t-test, there was no significant difference in the opinions of the participants about their gender and Kyrgyz tourism. Significant differences were found in variables such as age, education and working time. Some deficiencies are suggested as a reason for this. There are different suggestions to eliminate them. It is recommended to accurately determine the historical and cultural values of Kyrgyzstan in order to benefit from the desired tourism level. The importance of presenting the determined touristic values with effective promotion and marketing strategies is also emphasized. It also focuses on creating a positive tourism image of Kyrgyzstan. For this, it is stated that tourists visiting the country should be hosted in the best way and quality service should be provided.

Keywords: Kyrgyzstan, Tourism, Tourism Potential

KIRGIZİSTAN'IN TURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ VE ETKİNLİĞİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Özet: Bu çalışma Kırgızistan'ın turizm potansiyelini belirlemek ve etkinliğini araştırmak için yapılmıştır. Kırgızistan'ın muhteşem doğası, tarihi ve kültürel zenginlikleri, eşsiz dağları ve gölleri haricinde sağlık turizmi açısından da önemli bir potansiyele sahiptir. Bunca zenginliğe rağmen Kırgızistan, turizmden henüz arzu edilen düzeyde yararlanamamaktadır. Bundan dolayı hazırlanan bu çalışma Kırgızistan'ın turizm potansiyeli belirlemek ve sürdürülebilir bir şekilde değerlendirilmesi için hazırlanmıştır. Araştırma için öncelikle ilgili ulusal ve uluslararası literatür titizlikle taranmış ve amacına uygun anket soru formu hazırlanmıştır. Anket soru formu dört bölüm ve toplam 36 sorudan oluşmaktadır. Bışkek'te Nisan-Mayıs 2019 tarihlerinde 400 kişiye ulaşılmıştır. Elde edilen veriler kullanılarak frekans analizi, t testi ve Anova testleri uygulanmıştır. Yapılan t testi sonucunda katılımcıların cinsiyetleri ile Kırgızistan turizmi hakkındaki düşüncelerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Yaş, eğitim durumu ve çalışma süresi gibi değişkenlerde ise anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Araştırma sonucunda Kırgızistan'ın turizm potansiyelini etkin kullanabilmesi için farklı öneriler sunulmaktadır. Turizmde istenilen düzeyde yararlanabilmek için öncelikle Kırgızistan'ın tarihi ve kültürel değerlerinin doğru bir şekilde tespit edilmesi önerilmektedir. Tespit edilen turistik değerlerin etkin bir tanıtım ve pazarlama stratejileriyle sunulmasının önemine de dikkat çekilmektedir. Ayrıca Kırgızistan ile ilgili olumlu bir turizm imajının oluşturulmasına da vurgu yapılmaktadır. Bunun için de ülkeyi ziyaret eden turistlerin en iyi şekilde ağırlanması ve kaliteli hizmet sunulması gerektiği ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, Turizm, Turizm Potansiyeli

1. GİRİŞ

Turizm, insanların farklı nedenlerden dolayı olağan çevrelerinin dışındaki ülkelere veya bölgelere hareketini gerektiren sosyal, kültürel ve ekonomik bir olgu şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tür faaliyetlere katılanlar ise turist veya gezici olarak kabul edilmektedir (UNWTO, 2019).

Turizm faaliyetleri ilk çağlarda ticari amaçlar nedeniyle gerçekleştirilmiştir. Orta çağa gelindiğinde dini yerleri ziyaret etmek için de insanlar turizme katılmışlardır. Kültürel amaçlı turizm hareketlerinin ise yeniçağda başladığı görülmektedir. Seyahat ve rekreasyon amaçlı turizm hareketleri ise yakın çağda gerçekleşmeye başlamıştır. Zamanla değişen ve gelişen turizm faaliyetleri geniş bir

insan kitlesine hitap etmektedir. Dolayısıyla turizm dinlenme, spor, eğlence, sağlık, inanç, sosyal, kültürel, doğal ve tarihi yerleri ziyaret gibi etkinlikleri içermektedir. Bu yönüyle önemli bir ekonomik faaliyet olan turizm, bacasız sanayi olarak adlandırılmaktadır (Tıraş ve Besnek, 2017).

Turizm sektörü ülkelerin ödemeler dengesine, bölgesel gelişmeye ve istihdama katkı sağlamaktadır. Bu nedenle turizm hareketleri ülkenin doğal ve yapay değerlerinin kullanılmasına istihdam sağlamaya ve gelirin adaletli bir şekilde dağıtılmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca turizm sektörünün özelliğinden dolayı gelişme hareketleri endüstriyel alanlardan kırsal bölgelere taşınmaktadır. Turizme açılan kırsal alanların kalkınması, bölge halkının kamu hizmetlerinden daha fazla faydalanmasına vesile olmaktadır. Az gelişmiş veya gelişmekte olan destinasyonlar doğal çevre, dağlar, göller, deniz, iklim, tarihi eserler ve kültür gibi sahip oldukları değerleri turistik ürün olarak kullanarak ekonomilerini güçlendirmektedirler (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002). Kalkınma aracı olarak kullanılan turizm sektörü; doğal, kültürel ve tarihi yönden zengin turizm potansiyeline sahip olan ülkelere önemli düzeyde döviz girdisi sağlamakta, ulusal ekonominin kalkınmasına ve büyümesine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle turizm çoğu ülke için önemli bir gelir kaynağı olmaktadır (Aydın ve Gencür, 2015). Dünya ekonomisi açısından vazgeçilmez bir sektör olan turizm gelirlerini yükseltmek, doğal kaynakları en iyi şekilde değerlendirmek, bölgelerarası gelişmişlik düzeyini dengelemek için önemli bir rol üstlenmektedir (Uğuz, 2011).

Kırgızistan hem zengin kültürel varlıkları, hem de henüz keşfedilmemiş doğal güzelliklerinden dolayı özellikle yabancı turistler tarafından tercih edilen ülke konumundadır. Ancak alt ve üst yapı sorunlarının yanı sıra nitelikli iş gücü eksikliği, tanıtım, reklam ve pazarlama yetersizlikleri turizmden arzu edilen sonuçların elde edilmesini engellemektedir. Bu olumsuzluklara rağmen turizm Kırgızistan'da yatırım ve kalkınma planlarında öncelikli sektörlerden biri olarak belirlenmiştir. Bu yönüyle bakıldığında ülkede turizmin gelişmesi için kamu ve özel sektör tarafından yoğun bir çaba gösterildiği belirtilmektedir (Erdem ve Bakkal, 2019).

2. KIRGIZİSTAN'IN TURİZM VARLIKLARI

Bir ülkenin veya bölgenin sahip olduğu turizmin ham maddeleri ya da kaynakları, turizm potansiyeli olarak kabul edilmektedir. Bu kaynak veya ham maddelerin işlenip değerlendirilmesi, turizm arzını doğurmakta ve arttırmaktadır. Bununla birlikte bir ülkenin, bölgenin veya yörenin turistik potansiyeli turistik ana hammaddelerden ve kaynaklardan meydana gelmektedir (Ünlüönen vd., 2007).

Tarihi zenginlikleri, kültürel yapısı ve doğal güzellikleri ile pek çok turizm çekiciliğine sahip Kırgızistan, turizm sektöründe henüz gelişme aşamasındadır. Kırgızistan, tatil ve dinlenme amacıyla Issık Göl; eko turizm açısından Sarı Çelek; kış ve kayak turizmi için Karakol gibi önemli destinasyonlara sahiptir. Termal tesisleri ve dünyanın en büyük ceviz ormanlarından biri olan Arstanbap'ın bulunduğu Calal-Abad sağlık turizminde ön plana çıkmaktadır. Ayrıca ülkede rafting, yayla, dağ ve av turizmi gibi alternatif turizm çeşitleri de bulunmaktadır. Başkent

Bişkek ise Kırgızistan'ın en önemli iş turizm merkezleri arasında gösterilmektedir (Erdem vd., 2015).

Ülkede var olan nehirler, göller, dağlar ve bakir doğal alanlar nedeni ile Kırgızistan, Orta Asya'nın İsviçre'si şeklinde tanımlanmaktadır (Palmer, 2007). Kırgızistan'da dört mevsim karla kaplı olan Tanrı Dağları kış turizmi açısından muhteşem bir potansiyel oluşturmaktadır. Kırgızistan göçebe kültürü merak eden turistler için en uygun destinasyonlardandır. Turistlere modern dünyadan uzakta Bozü'de (Kıl Çadır) geceleme, ata binme, kımız içme ve yerel yiyecekleri tatma imkânı sunulmaktadır (Yeşiltaş, 2009). Ayrıca diğer destinasyonlarda olduğu gibi Kırgızistan'ın turizm arzı da "beşeri", "doğal" ve "turizm işletmeleri" şeklinde değerlendirilmektedir (Akgöz vd., 2018).

Kırgızistan antik dönemlere uzanan tarihi geçmişe sahip bir coğrafyada yer almaktadır. Bu durum ülkede 5000'den fazla arkeolojik ve tarihi yapının bulunmasına sebep olmaktadır. Kırgızistan'ın farklı bölgelerinde M.Ö. 2000-3000 yıllarında yapıldığı tahmin edilen, kayalara işlenmiş resimler bulunmaktadır. Petroglif olarak isimlendirilen işlenmiş taşlar Kırgızistan'da Saymaluu-Taş olarak da bilinmektedir. Kırgız dilinde desenli taş manasına gelen Saymaluu-Taş aynı zamanda Fergana vadisinde 3000-3200 m. rakımda binlerce hieroglifin olduğu bir kanyonun da adıdır (Akgöz vd., 2018).

Karahanlılar döneminin ilk mimari eserlerinden olan Burana Minaresi Kırgızistan'daki en ünlü arkeolojik anıtlar arasında yer almaktadır. Bu minarenin bulunduğu yer Balasagun şehrinin kalıntıları olarak bilinmektedir. Kırgız hükümeti 1976 yılının Aralık ayında çıkardığı bir kararname ile Burana Minaresi ve çevresini devlet koruması altına almıştır. Bu alan Burana Açık Hava Müzesi olarak düzenlenmiş, Cumhuriyet Mimari ve Arkeoloji Kurumuna bağlanmıştır (Törökan Uulu, 2015). Ayrıca Orta Asya'nın kesme taştan yapılan tek binası olan Taş-Rabat Kırgızistan'ın Çin sınırında yer almaktadır. 10. yüzyıl sonu ile 11. yüzyıl başlarında yapıldığı tahmin edilen ve sağlam duran taş anlamına gelen yapı ülkedeki önemli tarihi eserlerdendir (Alparslan, 2006).

Bara-Kuh dağının eteğinde 3000 yıl önce kurulmuş olan Oş (Osh), Asya'nın en eski şehirlerindedir. Süleyman Şeyh'in 14. Yüzyılda buraya defnedilmesinden sonra dağın ismi Taht-i Süleyman olarak değişmiştir. Süleyman Tepesinde yer alan türbe, bölgedeki inanç turizminin merkezlerindedir (İnce vd., 2019).

Karakol bölesinde yerleşik hayata geçen Türkler toprağın ellerini siyaha boyadığını görünce buraya siyah el anlamına gelen Karakol adını vermişlerdir. Sovyet döneminde bölgenin adı Prezhevalsk olarak değiştirilmiştir. Kırgızistan'ın 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesinden sonra tekrar şehre eski adı olan Karakol ismi verilmiştir. Bir tek çivi kullanılmadan tamamen ahşaptan yapılan Dungan Camii ve 1871 de inşa edilmiş olan Hristiyan kilisesi Karakol'daki en önemli mimari eserlerdir (Akgöz vd., 2018).

Türkler tarafından 6. ve 12. yüzyıllar arasında Orta Asya'da yapılan, taşlara işlenmiş insan figürleri olan Balballar, Türk savaşçılarını simgelemektedir. Bu eserler Kırgızistan'ın Issık Göl, Talas, Bişkek ve Tanrı Dağları bölgelerinde

görülmektedir. Kırgızistan'da 500 civarı balbal olduğu tahmin edilmektedir (Alparslan, 2006).

İpek Yolu'nun merkezinde yer alan Kırgızistan'ın tarihi ve kültürel değerleri ana kervan yolları üzerindedir. İpek Yolu'nun geçtiği bölgelerde bulunan turistik kaynaklar, önemli bir turizm potansiyeli oluşturmaktadır (Kulnazarova, 2010).

Destinasyona ait gelenekler, görenekler, folklorik öğeler, dini inançlar, ibadet tarzları, müzik ve dans türleri, eğlence kültürü, yaşam biçimi ve yeme-içme alışkanlıkları soyut ya da manevi değerleri ifade etmektedir (Akgöz vd., 2018). Bu bakımdan da oldukça zengin potansiyele sahip olan Kırgızistan'ın en önemli folklorik değeri Manas Destanı'dır. İlyada ve Odyssea destanları toplamının yirmi (20) katı olan Manas Destanı dünyadaki en uzun destan olarak kabul edilmektedir (İnce vd., 2019). Günümüzde "Manasçı" tarafından özel etkinliklerde söylenen Manas Destanı turistler tarafından oldukça ilgi görmektedir.

Türklerin Ergenekon'dan çıkışını simgeleyen Nevruz bayramı, asırlar boyu sürdürülen bir gelenektir. İlk olarak Orta Asya'da ortaya çıkan Nevruz bayramının M.Ö. IV. yüzyıldan beri kutlandığı söylenmektedir (Kafkasyalı, 2005). Aynı şekilde Kırgızların İslamiyet öncesi dini inanç ve adetlerine göre düzenlenen Üylönü Toy (Düğün) bir tür evlilik törenidir. Ayrıca Kırgızistan'da çocuklar için Beşik Toy adı verilen beşiğe yatırma töreni de yapılmaktadır. Ata baba mirası olan ve kutsal bir eşya olduğuna inanılan beşik, çocuğun büyüüp gelişmesini sağlayan bebek yatağı olarak tanımlanmaktadır (Jumabaev, 2006).

Türk kültürüne ait geleneksel spor oyunlarının (okçuluk, atlı oyunlar, güreş, avcılık vb.) sergilendiği bir organizasyon olan Dünya Göçebe Oyunları 2014, 2016 ve 2018 yıllarında Kırgızistan'ın Issık Göl bölgesinde Çolpon Ata ve Kırçın yaylasında düzenlenmiştir. Oyunlara 2014 yılında 19, 2016 yılında 62, 2018 yılında ise 77 ülke katılmıştır. Bu bakımdan Dünya Göçebe Oyunları kısa tarihine rağmen katılımcı ülke sayısı bazında Kış Olimpiyatlarını yakalamıştır (Buyar vd., 2019). Bu durum Dünya Göçebe Oyunları'nın Kırgızistan turizmi açısından önemini ortaya koymaktadır.

Kırgızistan planör, bisiklet, binicilik, trekking, rafting, kayak ve dağcılık gibi farklı turizm çeşitlerinin birlikte değerlendirildiği ender ülkelerdendir. Mükemmel doğal güzelliklere sahip yedi bölgeden oluşan Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'in bulunduğu Çüy bölgesi doğa ve dağ turizmi açısından elverişli alanlara sahiptir. Bişkek'in güneyinde yer alan Ala Arça Milli Parkı'nda dağ yürüyüşü, dağ bisikleti, doğa turizmi ve rafting gibi turizm çeşitleri yapılmakla birlikte piknik alanı olarak da tercih edilmektedir. Ayrıca yine başkentin güneyinde yer alan sıra dağlar kış ve kayak sporları açısından çok önemlidir (Akgöz

vd., 2018). Issık Göl Bölgesi "Kırgızistan'ın incisi" olarak tanımlanmakta ve adını bölgede yer alan dünyanın ikinci büyük krater gölü olan Issık Göl'den almaktadır. Issık Göl yaz aylarında dinlenme ve eğlenme amaçlı seyahat eden yerli ve yabancı turistler tarafından en fazla tercih edilen bölgesidir (Azhimadina, 2012). Bu bölge Kırgızistan'ın en çok turist çeken turizm destinasyonudur.

Kırgızistan'ın güneydoğusunda yer alan Narın bölgesi mağara ve vadi gibi doğal güzelliklerle öne çıkmaktadır. Özellikle Narın bölgesinde bulunan tektonik göller önemli cazibe kaynakları olarak gösterilmektedir. Çatır-Göl ve Son Göl bölgedeki en önemli göllerdir (Akgöz vd., 2018). Manas Destanı'ndaki olayların geçtiği Talas bölgesine "Manas'ın karargâhı" denilmektedir. Talas Bölgesi; Beştaş Nehri ve Gölü, Karakol Yaylası ve 250'den fazla ırmağa sahiptir. Bölgenin coğrafyası alternatif turizm çeşitleri açısından da son derece elverişli ve önemlidir (Alparslan, 2006).

Kırgızistan'ın ikinci büyük bölgesi olan Oş (Osh) özellikle dağ ve kış turizmi açısından önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Oş bölgesinde bulunan dağların sahip olduğu akarsular, krater göller, bitki türleri ve diğer su kaynakları bölgenin çekiciliğini arttırmaktadır. Bu bölgede en çok ziyaretçi çeken doğal rekreasyon alanları Kırgız Ata Yaylası, Abşır Ata Şelalesi ve Kara Koy Yaylası'dır (Akgöz vd., 2018).

Batken Bölgesi sadece Afganistan ve Batken'de yetişen, endemik bir bitki olan Aygül Gülü ile ün kazanmıştır. Batken'de bulunan şifalı sular ve termal zenginlikler bölgenin bir diğer önemli özelliğidir. Ayrıca Kırgızistan'ın güneybatısında yer alan Calal-Abad bölgesi doğal kaynakları, ceviz ormanları, bakır madenleri ve kaplıcaları ile zengin bir bölgedir. Şehirden yaklaşık 5 km uzaklıkta Calal-Abad kaplıcası bulunmaktadır. Kaplıcalar uygun iklim şartlarından dolayı termal ve rekreasyon turizmi için elverişlidir. Bölgede bulunan önemli ceviz ormanları Arstanbap ve Kara – Almadır (Minbaeva, 2010).

3. KIRGIZİSTAN'IN TURİZM VERİLERİ

Kırgızistan turizmde son yıllarda gelişme göstermeye başlayan bir ülkedir. Kırgızistan'da faaliyet gösteren turizm işletmelerine ait veriler Tablo 1'de yer almaktadır. Ülkede 2019 verilerine göre 3728 işletme faaliyet göstermektedir. Bu işletmelerin içinde seyahat acenteleri 2680 işletme ile başı çekmektedir. Seyahat acentelerini 495 işletme ile restoranlar takip etmektedir. Bunun yanı sıra 194 otel işletmesi ile 78 sanatoryum ve kurort işletmesi hizmet sunmaktadır. Bunların dışında kalan, turizm işletmeleri ve dinlenme tesisleri olarak ifade edilen 259 işletme daha bulunmaktadır. Doğa koruma alanları ve milli parkların sayısı ise 22 olarak görülmektedir.

Tablo 1. Kırgızistan'ın Kayıtlı Turizm İşletmeleri

İşletme Türü	2015	2016	2017	2018	2019
Oteller	146	157	168	181	194
Turiz. İşl. Ve Dinlenme Tesisleri*	210	224	230	244	259
Restoranlar	393	411	424	457	495
Seyahat Acenteleri	2.172	2.274	2.402	2.499	2.680
Sanatoryum ve Kurortlar	75	73	75	78	78
Doğa Koruma Alanları ve Milli Parklar	19	19	19	22	22
Toplam	3.015	3.158	3.318	3.481	3.728

Kaynak: Kırgızistan Milli İstatistik Komitesi Turizm Verileri, (2020)

Tablo 2'de Kırgızistan'da faaliyet gösteren turizm işletmelerinin bölgesel dağılımı verilmektedir. Turizm destinasyonu niteliği olan bölgelerde turizm işletmelerinin sayısının yüksek olduğu görülmektedir. Kırgızistan'daki

turizm işletmeleri başkent Bışkek'te yoğunlaşmaktadır (otel: 125, restoran: 436, seyahat acentesi: 2006, sanatoryum ve kurort:22). Issık göl bölgesi ise turizm işletmeleri ve dinlenme tesisleri (117) bazında ön plana çıkmaktadır.

Tablo 2. Kırgızistan'daki Turizm İşletmelerinin Bölgelere Göre Dağılımı (2019)

İşletme Türü	Bölgeler							Toplam
	Batken	Celal-Abad	Issık Göl	Naryn	Talas	Çüy/Bışkek	Oş Bölgesi	
Oteller	5	11	27	4	1	132	13	194
Turiz. İşl. Ve Dinlenme Tesisleri	4	27	117	13	1	76	21	259
Restoranlar	1	14	9	3	1	453	14	495
Seyahat Acenteleri	12	63	226	51	10	2119	199	2.680
Sanatoryum ve Kurortlar	4	8	17	2	2	35	10	78
Doğa Koruma Alanları ve Milli Parklar	3	6	3	3	2	2	3	22

Kaynak: Kırgızistan Milli İstatistik Komitesi Turizm Verileri, (2020)

Kırgızistan'a gelen turist sayıları ise Tablo 3'de görülmektedir. 2014 yılında Kırgızistan'a gelen turist sayısı 1.245.000 iken 2018 yılında bu rakam 1.380.400 kişiye ulaşmıştır. Tablo 3 incelediğinde Kırgızistan'a gelen turist sayısında artış diğer ülkeler ile kıyaslandığında oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır. Kırgızistan'a gelen turist

sayısındaki artışın yavaş olmasının sebepleri sırasıyla turizm standartlarının olmaması, işletmelerde kalifiye eleman istihdam etme sıkıntısı, alt yapı yetersizliği ile tanıtım ve pazarlama eksikliği olarak gösterilebilir.

Tablo 3. Yıllara Göre Kırgızistan'a Gelen Turist Sayısı (Milyon)

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018
Turist sayısı	1245	1265	1273	1375	1380,4
Resmi Turizm İşletmeleri (Kayıtlı)	698	706,4	627,6	728	749,9
Resmi Olmayan Turizm İşletmeleri (Kayıtlı Olmayan)	547	558,7	645,6	647	630,5

Kaynak: Kırgızistan Milli İstatistik Komitesi Turizm Verileri, (2020)

Turizm sektörünün Kırgızistan ekonomisindeki (GSYİH) payı Tablo 4'te gösterilmiştir. Turizmden elde edilen gelir 2014 yılında 17.318.2 milyon Som iken, 2018 yılında

27.777.6 milyon Som'a yükselmiştir. Turizmin Kırgızistan ekonomisindeki payı 2013 yılında % 4,3'lük bir orana sahipken 2018 yılında bu oran % 5 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4. Kırgızistan Turizminin Gelişim Göstergeleri (Milyon Som)

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018
Turizmin Katma Değeri	17.318.2	20.331.4	21.673.8	26.323.1	27.777.6
Katma Değeri %	4.3	4.7	4.6	5.0	5.0

Kaynak: Kırgızistan Milli İstatistik Komitesi Turizm Verileri, (2020)

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma Kırgızistan'ın turizm potansiyeli belirlemek ve sürdürülebilir bir şekilde değerlendirilmesine katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmanın evrenini olarak

Kırgızistan'da turizm bölümü olan üniversiteler oluşturmaktadır. Örneklem ise Bışkek şehrinde bulunan ve turizm bölümü olan üniversiteler seçilmiştir. Hazırlık ve birinci sınıf öğrencilerinin objektif olmayacağı düşünüldüğünden değerlendirme dışında bırakılmıştır.

* Kırgızistan Milli İstatistik Komitesi pansiyonlar, tatil köyleri, konuk evleri ve kamplar vb. konaklama işletmelerini "Turizm İşletmeleri ve Dinlenme Tesisleri" kategorisinde ifade etmektedir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anket formu ilgili alan yazın incelenerek Doğan ve Yıldız (2007) ile Meriç (2007) tarafından yapılan çalışmalardan yararlanılarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiş ve iki dilde (Türkçe, Rusça) çoğaltılmıştır. Anket formu dört (4) bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerine yönelik altı (6); ikinci bölümde Kırgızistan'ın mevcut turizm potansiyelini belirlemek amacıyla on (10); üçüncü kısımda Kırgızistan'ın turizm değerlerinin pazarlanması ile ilgili sekiz (8); son bölümünde ise Kırgızistan'a olan turizm talebini artırmaya yönelik önerileri belirlemeye yönelik on iki (12) ifadeye yer verilmiştir. Toplam otuz altı (36) sorudan oluşan anket formu ile Bişkek'te Nisan-Mayıs 2019 tarihlerinde 400 kişiye ulaşılmıştır. Geri dönen anket formlarından hatalı ve eksik bilgi içerenler çıkarıldıktan sonra 317 tanesi değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmanın amacına uygun olarak tamamlanması için bir takım varsayımlara göre analizlerin yapılmalıdır. Bu amaç doğrultusunda araştırma için belirlenen hipotezler aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- H1:** Turizm ile ilgili düşünceleri, cinsiyete göre farklılık gösterir.
H2: Turizm ile ilgili algıları, yaş durumuna göre anlamlı farklılık gösterir.
H3: Turizm ile ilgili algıları, öğrenim görülen bölüme göre farklılık gösterir.
H4: Turizm ile ilgili düşünceleri, eğitim görülen sınıfa göre farklılık gösterir.
H5: Turizm ile ilgili algıları, sektördeki çalışma süresine göre farklılık gösterir.
H6: Turizm ile ilgili düşünceleri, eğitim durumuna göre farklılık gösterir.

Katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için frekans analizi yapılmıştır. Verilerin güvenilirlik analizlerini cronbach's alpha katsayısı ile ölçülmüştür. Belirlenen hipotezleri test etmek için de t testi ile anova testleri tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen verilerde eğitim durumu değişkeni ile ilgili cevap sayısı bazı gruplarda 30'dan az olduğu için parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır.

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, amacına uygun analiz ve tablolar hazırlanarak değerlendirilmiştir. Çalışmada öncelikle güvenilirlik analizi, sonrasında da ise frekans, betimleyici ve farklılık testleri yapılmıştır.

5.1. Araştırmanın Güvenilirlik Analizleri

Alan araştırmalarında elde edilen verilerin güvenilir olup olmadığını belirlemek için Cronbach's Alpha Katsayısı kontrol edilmektedir. Yapılan test sonucunda elde edilen veriler eğer 0,00-0,40 arasında ise güvenilir olmadığı; 0,41-0,60 arasında düşük güvenilirlikte; 0,61-0,80 arasında değer elde edilmişse orta güvenilirlikte; 0,81-1,00 arası bir değer almış ise yüksek derecede güvenilir olduğu kabul edilmektedir (Kılıç, 2016: 48). Araştırma kapsamında yer alan verilerin Cronbach's Alpha Katsayısı değerleri aşağıdaki Tablo 5'de yer almaktadır. Tablo 5 incelendiğinde

Kırgızistan'ın mevcut turizm potansiyeli ile ilgili ifadelerin orta derecede, diğer bölümlerdeki ifadelerin ise yüksek derecede güvenilirlik değerine sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla elde edilen veriler ilgili analizlerin yapılması için yeterli düzeyde güvenilirliğe sahiptir.

Tablo 5. Anketin Güvenilirlik Katsayıları

	N	Cronbach's Alpha K.
Kırgızistan'ın Mevcut Turizm Potansiyeli ile İlgili ifadeler	10	0,631
Kırgızistan'ın Turizm Varlıklarının Pazarlanması ile İlgili ifadeler	8	0,837
Kırgızistan'a Yönelik Turizm Talebinin Artırılması ile İlgili ifadeler	12	0,915

5.2. Demografik Analizler ve Bulguları

Katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek için frekans analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda hazırlanan Tablo 6 incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun kadınlardan (% 72,2) oluştuğu anlaşılmaktadır. Araştırma kapsamında yer alanların tamamına yakını (289 kişi) lisans düzeyinde eğitim gördükleri ve genelinin 23 yaşından küçük olduğu, sadece % 8,5'inin 24 yaşından büyük olduğu tespit edilmiştir. Sektör deneyimi ile ilgili soruya on (10) kişi cevap vermemiş, geri kalanların da % 36,6'sı (116 kişi) bir (1) sezon, % 29,3'ü (93 kişi) de iki (2) sezonluk tecrübeye sahip olduklarını belirtmişlerdir. Araştırma kapsamında yer alanların demografik özellikleri ile ilgili diğer veriler ise aşağıdaki Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Demografik Bulgular

	N	%	
Cinsiyet	Erkek	88	27,8
	Kadın	229	72,2
Yaş	18-20	112	35,3
	21-23	178	56,2
	24 ve üstü	27	8,5
Eğitim Durumu	Ön Lisans	23	7,3
	Lisans	289	91,2
	Lisansüstü	5	1,6
Bölüm	TRO	134	42,3
	STR	83	26,2
	GMS	100	31,5
Sınıf	2. sınıf	113	35,6
	3. sınıf	129	40,7
	4. sınıf	70	22,1
	Cevapsız	5	1,6
	1 sezon	116	36,6
Çalışma Süresi	2 sezon	93	29,3
	3 sezon	66	20,8
	4 ve üstü	32	10,1
	Cevapsız	10	3,2

5.3. Betimleyici Analizler ve Bulguları

Araştırma kapsamında yer alan kişilerin hem Kırgızistan'ın mevcut turizm potansiyeli ve bu potansiyelin pazarlanması hem de ülkeye olan turizm talebinin artırılması ile ilgili düşünceleri de araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda

betimleyici analizler yapılmış ve üç (3) farklı tablo ile durum özetlenmeye çalışılmıştır.

Katılımcıların Kırgızistan'ın mevcut turizm potansiyeli hakkındaki düşünceleri beş (5) ifade de orta, diğer ifadelerde ise iyi düzeydedir. Çünkü tanımlayıcı bulguların aritmetik ortalamaları; 1.00-1.80; “çok kötü”, 1.81-2.60; “kötü”, 2.61-3.40; “orta”, 3.41- 4.20; “iyi” ve 4.21-5.00; “çok iyi/mükemmel” şeklinde kabul edilmektedir (Yaman ve

Tekin, 2010). Bundan dolayı katılımcılar en fazla olumlu görüşü “*Kırgızistan doğal kaynakları ve alternatif turizm türleri ile yeterli potansiyele sahiptir*” (4,077) ifadesi ile belirtmişlerdir. En az önemsedikleri konu ise “*Kırgızistan'ın turizm alt yapısı turizmin geliştirilmesi açısından yeterlidir*” (2,725) ifadesidir. Araştırma kapsamında yer alanların Kırgızistan'ın turizm potansiyeli ile ilgili diğer düşünceleri ise aşağıdaki *Tablo 7*'de yer almaktadır.

Tablo 7. Kırgızistan Mevcut Turizminin Potansiyeli ile İlgili Düşünceler

Kırgızistan'ın mevcut turizm potansiyeli ile ilgili ifadeler	N	Ort.	SS.
1. Kırgızistan'da Turizm Bakanlığı, turizmi geliştirme görevini yerine getirmektedir.	316	3,054	0,96
2. Kırgızistan'ın turizm alt yapısı turizmin geliştirilmesi açısından yeterlidir.	316	2,725	1,106
3. Kırgızistan'ın ekonomik gelişimi için öncelikli sektör turizmdir.	315	3,521	1,101
4. Kırgızistan doğal kaynakları ve alternatif turizm türleri ile yeterli potansiyele sahiptir.	312	4,077	0,952
5. Kırgızistan'da turizmin geliştirilmesine yönelik kanunlar vardır.	317	3,322	0,963
6. Kırgızistan'ın alt yapı eksikliği turizmi olumsuz yönde etkilemektedir.	317	3,703	0,900
7. Kırgızistan'ın arazi yapısı ulaşımı olumsuz etkilemektedir.	315	3,149	1,016
8. Kırgızistan turistler için güvenli bir ülkedir.	316	3,468	1,025
9. İpek Yolu Kırgızistan turizminin gelişmesine katkı sağlamaktadır.	317	3,823	0,948
10. Kırgızistan ulusal ve uluslararası alanda yeterince tanınmaktadır.	317	2,972	1,065

Araştırmaya katılan kişilerin Kırgızistan'ın turizm değerlerinin pazarlanması ile ilgili düşünceleri genel olarak “iyi” (3.41- 4.20), iki ifade de ise “çok iyi/mükemmel” (4.21-5.00) düzeydedir. Katılımcıların turizm değerlerinin pazarlanmasında en önemli unsurun “*Kırgızistan'ın turizm işletmeleri uluslararası standartlara uygun hizmet sunmalıdır*” (4,244) olduğu görülmektedir. “*Kırgızistan*

turizminde farklılaştırılmış fiyat politikaları uygulanmalıdır” (3,797) ifadesi ise pazarlama açısından en az önemsenen konudur. Araştırmaya katılanların Kırgızistan'ın turizm varlıklarının etkin bir şekilde değerlendirilmesine ilişkin diğer görüşleri *Tablo 8*'de gösterilmektedir.

Tablo 8. Kırgızistan Turizm Varlıklarının Pazarlanması İle İlgili Düşünceler

Kırgızistan'ın turizm varlıklarının pazarlanması ile ilgili ifadeler	N	Ort.	SS.
1. Ülke turizmi için pazarlama stratejileri kamu ve özel sektör ile birlikte yapılmalıdır.	317	3,849	0,932
2. Etkin pazarlama stratejileriyle Orta Asya turizminde önemli pay sahibi olabilir.	317	4,019	0,864
3. Kırgızistan turizmde bir marka olabilmek için kaynaklarını etkin kullanmalıdır.	314	4,242	0,882
4. Kırgızistan turizminin etkin pazarlanabilmesi için olumlu bir imaj oluşturulmalıdır.	316	4,187	0,858
5. Kırgızistan turizminde farklılaştırılmış fiyat politikaları uygulanmalıdır.	315	3,797	0,88
6. Hedef pazarlardan turist getiren aracı kurumlar teşvik edilmelidir.	317	4,038	0,856
7. Kırgızistan'da turizm yatırımcılarına kolaylıklar sağlanmalıdır.	313	3,987	0,964
8. Kırgızistan'ın turizm işletmeleri uluslararası standartlara uygun hizmet sunmalıdır.	315	4,244	0,914

Katılımcıların Kırgızistan'ın turizm talebinin arttırılmasına yönelik düşünceleri de araştırılmıştır. Yapılan çalışma sonucu aşağıdaki *Tablo 9*'da yer almaktadır. İlgili tablo incelendiğinde araştırmaya katılanların Kırgızistan'ın turizm talebinin arttırılması ile ilgili en olumlu görüşleri “*Kaliteli hizmet için turizm eğitimine daha fazla önem verilmelidir*”

(4,508) ifadesidir. Katılımcıların en olumsuz görüş belirttiği konu ise “*Alternatif tur güzergâhları belirlenerek turistlerin konaklama süresi arttırılmalıdır*” (4,044) ifadesidir. Katılımcıların Kırgızistan'ın turizm talebinin arttırılması hakkındaki diğer düşünceleri *Tablo 9*'da belirtilmektedir.

Tablo 9. Kırgızistan Turizmine Olan Talebin Arttırılmasına Yönelik Düşünceleri

Kırgızistan'a yönelik turizm talebinin arttırılması ile ilgili ifadeler	N	Ort.	SS.
1. Kırgızistan'a ait alternatif turistik ürün çeşitlendirilmesi yapılmalıdır.	317	4,082	0,767
2. Dağ ve kış turizmi için alternatif turizm merkezleri oluşturulmalıdır.	317	4,319	0,793
3. Issık Göl'de rekreasyon alanlar oluşturulmalıdır.	317	4,221	0,876
4. Termal turizm tesislerinin sayısı ve hizmet kalitesi arttırılmalıdır.	316	4,187	0,843
5. Uluslararası fuarların düzenlenmesi için gerekli alt ve üst yapı çalışmaları yapılmalıdır.	317	4,297	0,853
6. Tarihi alanlar restore edilerek turizme kazandırılmalıdır.	316	4,250	0,868
7. Alternatif tur güzergâhları belirlenerek turistlerin konaklama süresi arttırılmalıdır.	317	4,044	0,888
8. Kırgız kültürüne ait eserlerin sergilenebileceği müzeler geliştirilmelidir.	317	4,293	0,900
9. Dünya Göçebe Oyunları gibi uluslararası sosyo-kültürel etkinlikler düzenlenmelidir.	317	4,410	0,843
10. Turizm destinasyonlarına ulaşım imkânları geliştirilmelidir.	317	4,369	0,803
11. Turistler ve işletmeciler için uluslararası standartlara uygun yasalar çıkarılmalıdır.	317	4,284	0,843
12. Kaliteli hizmet için turizm eğitimine daha fazla önem verilmelidir.	317	4,508	0,825

5.4. Farklılık Analizleri ve Bulguları

Araştırma kapsamında yer alanların Kırgızistan turizmi ile ilgili düşüncelerinin demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Anova ve t testleri uygulanmıştır. Yapılan testler ile araştırmanın hipotezleri doğrulanmaya çalışılmıştır.

Katılımcıların Kırgızistan turizmi ile ilgili düşüncelerinde cinsiyet değişkenine göre herhangi anlamlı bir farklılık olup olmadığı t testi ile belirlenmiştir. Yapılan test sonucunda farklı cinsiyete sahip katılımcıların Kırgızistan turizmi ile ilgili düşüncelerinde herhangi anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç araştırmanın H_1 numaralı hipotezinin *ret edildiğini* kanıtlamaktadır.

Tablo 10. Kırgızistan Turizmi İle İlgili Algıların Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması

	Cinsiyet	N	Ort	F	SD.	P																
Kırgızistan'ın Mevcut Turizm Potansiyeli ile İlgili Düşünceler	Erkek	88	3,369	6,157	315	0,794																
	Kadın	229	3,385				Kırgızistan'ın Turizm Varlıklarının Pazarlanması ile İlgili Düşünceler	Erkek	88	3,990	3,506	315	0,334	Kadın	229	4,063	Kırgızistan'a Yönelik Turizm Talebinin Arttırılması ile İlgili Düşünceler	Erkek	88	4,200	2,962	315
Kırgızistan'ın Turizm Varlıklarının Pazarlanması ile İlgili Düşünceler	Erkek	88	3,990	3,506	315	0,334																
	Kadın	229	4,063				Kırgızistan'a Yönelik Turizm Talebinin Arttırılması ile İlgili Düşünceler	Erkek	88	4,200	2,962	315	0,203	Kadın	229	4,298						
Kırgızistan'a Yönelik Turizm Talebinin Arttırılması ile İlgili Düşünceler	Erkek	88	4,200	2,962	315	0,203																
	Kadın	229	4,298																			

Kırgızistan turizmi hakkındaki düşüncelerin katılımcıların yaş değişkenine göre anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğini analiz etmek için de Anova Post Hoc testlerinden Tukey uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda aşağıda yer alan tablo hazırlanmıştır. Tablo 11 incelendiğinde katılımcıların farklı yaş gruplarında olması sadece turistik ürün ve hizmetlerin pazarlanması ile ilgili düşüncelerinde farklılık göstermektedir. (p=0,011).

Farklılığın 21-23 yaş grubunda yer alanlar ile 24 ve üstü yaşa sahip olanlardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu durum araştırmanın H_2 numaralı hipotezinin *kabul edildiğini* açıklamaktadır. Farklı yaş gruplarında yer alan kişilerin Kırgızistan'ın mevcut turizm potansiyeli ve talebin arttırılması ile ilgili düşüncelerinde ise herhangi anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Tablo 11. Kırgızistan Turizmi İle İlgili Algıların Yaş Değişkenine Göre Karşılaştırılması

	Yaş Grubu	N	Ort.	SS.	F	P	Açıklama
Kırgızistan'ın Mevcut Turizm Potansiyeli ile İlgili Düşünceler	A 18-20	112	3,414	0,404	0,455	0,635	....
	B 21-23	178	3,366	0,505			
	C 24 ve üstü	27	3,337	0,654			
Kırgızistan'ın Turizm Varlıklarının Pazarlanması ile İlgili Düşünceler	A 18-20	112	4,107	0,513	4,600	0,011	B<C
	B 21-23	178	3,964	0,648			
	C 24 ve üstü	27	4,296	0,603			
Kırgızistan'a Yönelik Turizm Talebinin Arttırılması ile İlgili Düşünceler	A 18-20	112	4,253	0,484	0,550	0,578	....
	B 21-23	178	4,265	0,677			
	C 24 ve üstü	27	4,389	0,701			

Araştırma kapsamında farklı bölümlerde turizm eğitimi alan kişilerin görüşleri de değerlendirilmiştir. Farklı bölümlerde öğrenim görenlerin turizm ile ilgili düşünceleri de Anova Post Hoc testlerinden Tukey ile incelenmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda araştırma kapsamında yer alan kişiler farklı bölümlerde öğrenim görseler de Kırgızistan'ın

turizm potansiyeli, pazarlanması ve talebin arttırılması ile ilgili görüşlerinde anlamlı farklılık görülmemiştir. Yapılan değerlendirme H_3 numaralı hipotezin *ret edildiği* sonucunu vermektedir.

Tablo 12. Kırgızistan Turizmi İle İlgili Algıların Öğrenim Görülen Bölüme Göre Karşılaştırılması

		N	Ort.	SS.	F	P
Kırgızistan'ın Mevcut Turizm Potansiyeli ile İlgili Düşünceler	TRO	134	3,377	0,484	0,447	0,640
	STR	83	3,346	0,465		
	GMS	100	3,414	0,509		
Kırgızistan'ın Turizm Varlıklarının Pazarlanması ile İlgili Düşünceler	TRO	134	4,086	0,679	1,018	0,362
	STR	83	3,965	0,453		
	GMS	100	4,050	0,615		
Kırgızistan'a Yönelik Turizm Talebinin Artırılması ile İlgili Düşünceler	TRO	134	4,284	0,661	0,127	0,881
	STR	83	4,242	0,412		
	GMS	100	4,278	0,697		

Araştırma çerçevesinde turizm eğitimi alanlardan hazırlık ve birinci (1.) sınıf öğrencileri değerlendirme dışında bırakılmıştır. Katılımcıların sınıf değişkenine göre düşüncelerinde herhangi anlamlı bir farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla Anova Post Hoc testlerinden Tukey testi yapılmıştır. Test sonucunda hazırlanan tablo

incelendiğinde katılımcılar farklı sınıflarda turizm ile ilgili öğrenim görmelerine rağmen Kırgızistan turizmi hakkındaki düşüncelerinde anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0,05$). Bu sonuç araştırmanın H_4 numaralı hipotezinin *ret edildiği* sonucunu ifade etmektedir.

Tablo 13. Kırgızistan Turizmi İle İlgili Algıların Sınıf Değişkenine Göre Karşılaştırılması

	Sınıfı	N	Ort.	SS.	F	P
Kırgızistan'ın Mevcut Turizm Potansiyeli ile İlgili Düşünceler	2. Sınıf	113	3,422	0,493	1,101	0,334
	3. Sınıf	129	3,335	0,475		
	4. Sınıf	70	3,407	0,484		
Kırgızistan'ın Turizm Varlıklarının Pazarlanması ile İlgili Düşünceler	2. Sınıf	113	4,015	0,637	0,491	0,612
	3. Sınıf	129	4,075	0,531		
	4. Sınıf	70	3,995	0,686		
Kırgızistan'a Yönelik Turizm Talebinin Artırılması ile İlgili Düşünceler	2. Sınıf	113	4,250	0,577	0,539	0,584
	3. Sınıf	129	4,244	0,551		
	4. Sınıf	70	4,334	0,782		

Kırgızistan'da turizm oldukça yeni ve gelişmeye açık bir sektördür. Bu özelliğinden dolayı iş gücü devir hızı oldukça yüksektir. Çalışanların sadece % 10,1'i 4 sezon veya daha fazla sezon sektörde çalıştıklarını beyan etmişlerdir. Bunların turizm ile ilgili düşüncelerinde farklılığın olup olmadığını belirlemek amacıyla da Anova Post Hoc

testlerinden Tukey yapılmıştır. Analiz sonucunda hazırlanan tablo aşağıda yer almaktadır. Tablo 14 incelendiğinde kişilerin sektör deneyimleri farklı olsa da turizm ile ilgili düşüncelerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda H_5 hipotezi *reddedilmiştir*.

Tablo 14. Kırgızistan Turizmi İle İlgili Algıların Sektör Deneyimlerine Göre Karşılaştırılması

		N	Ort.	SS.	F	P
Kırgızistan'ın Mevcut Turizm Potansiyeli ile İlgili Düşünceler	1 sezon	116	3,415	0,479	0,420	0,739
	2 sezon	93	3,388	0,485		
	3 sezon	66	3,372	0,463		
	4 ve üstü	32	3,309	0,578		
Kırgızistan'ın Turizm Varlıklarının Pazarlanması ile İlgili Düşünceler	1 sezon	116	4,018	0,628	0,625	0,599
	2 sezon	93	4,049	0,522		
	3 sezon	66	4,108	0,610		
	4 ve üstü	32	3,936	0,808		
Kırgızistan'a Yönelik Turizm Talebinin Artırılması ile İlgili Düşünceler	1 sezon	116	4,256	0,605	1,105	0,347
	2 sezon	93	4,278	0,526		
	3 sezon	66	4,351	0,609		
	4 ve üstü	32	4,109	0,922		

Araştırma kapsamında elde edilen verilerde eğitim durumu değişkeni ile ilgili cevap sayısı bazı gruplarda 30'dan az olduğu için parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis H testi yapılmıştır. Çünkü parametrik testlerin uygulanabilmesi için her bir grubun asgari örnek sayısının 30 olması, dağılımın normal olması ve gruplar arası varyansın eşit olması gerekmektedir (Saruhan ve Özdemirci, 2013:214).

Yapılan analiz sonucunda Tablo 15 hazırlanmıştır. Söz konusu tablo incelendiğinde katılımcıların Kırgızistan turizmi ile ilgili düşüncelerinde herhangi anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($p>0,05$). Bu durum araştırma için belirlenen H_6 numaralı hipotezin *kabul edilmediğini* ifade etmektedir.

Tablo 15. Kırgızistan Turizmi İle İlgili Algıların Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması

	Kırgızistan'ın Mevcut Turizm Potansiyeli	Kırgızistan'ın Turizm Varlıklarının Pazarlanması	Kırgızistan'ın Turizm Talebinin Artırılması
Ki Kare	2,145	4,784	2,603
SD	2	2	2
Anlamlılık	0,342	0,091	0,272

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma Kırgızistan'ın mevcut turizm potansiyelini belirlemek, pazarlama etkinliğini sağlamak ve turizm talebini artırmaya yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır. Yapılan çalışma sonucunda Kırgızistan'ın muhteşem doğası, tarihi ve kültürel zenginlikleri, eşsiz dağları ve gölleri ile birlikte sağlık turizmi açısından da önemli bir potansiyele sahip olduğu anlaşılmaktadır. Araştırma kapsamında Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te turizm eğitimi alan ve turizm tecrübesine sahip kişilere ulaşılmış ve onların verdiği bilgilere göre değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışma kapsamında yer alan kişiler farklı demografik özelliklere sahip olsalar da Kırgızistan turizmi ile ilgili düşüncelerinde sadece yaş değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Diğer değişkenlerde ise herhangi anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Araştırma verileri incelendiğinde Kırgızistan'ın oldukça zengin alternatif turizm türlerine sahip olduğu belirtilmektedir. Örneğin Kırgızistan için önemli bir turizm potansiyeline sahip Dünya Göçebe Oyunları, Olimpiyat Oyunları karşısında önemli bir organizasyondur (Orçan, 2018). Ayrıca Kırgızistan'ın doğal güzellikleri, kültürel zenginliği ve turizm faaliyetleri henüz bireysel olarak gerçekleştirildiğinden bozulmamış bir doğaya sahip olması da çevreci turistler için ilgi çekicidir. (Erdem & Bakkal, 2019). Kış turizm faaliyetleri ülke de gerçekleşen turizm etkinliklerini tüm yıla yayılmasına vesile olmaktadır (Tür, 2018). Bu açıdan değerlendirildiğinde ortalama 2 500 m. rakıma sahip Kırgızistan'da önemli kış turizm ve kayak merkezleri de bulunmaktadır. Tüm bu avantajlı duruma rağmen henüz bundan etkin faydalanamadığı da belirtilmektedir. Bunların giderilmesi için yapılması gerekenler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Kırgızistan'ı ziyaret edenlerin hem sayısını hem de yapmış oldukları harcama miktarlarını artırabilmek için öncelikle turizm işletmelerinde uluslararası standartlara uygun ürün ve hizmetler sunulmalıdır.
- Turistler herhangi bir destinasyonu tercih ederken genel olarak imaja göre karar vermektedirler. Kırgızistan tarihi ipek yolu güzergâhında bulunması, tarihi ve kültürel zenginlikleri, muhteşem coğrafyası ile turizm için oldukça avantajlı konuma sahiptir. Bundan etkin bir şekilde yararlanabilmek için de imaj çalışmalarına ağırlık vererek uluslararası düzeyde marka destinasyon olmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Turizm ile ilgili veriler incelendiğinde Kırgızistan'da turizm faaliyetleri genel olarak kısa dönemlerde gerçekleştirildiği, konaklama süresinin de oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu sorunu

giderebilmek amacıyla alternatif tur güzergâhlarının belirlenerek konaklama süresi uzatılmalıdır.

- Tanıtım için ulusal ve uluslararası çeşitli etkinliklere ev sahipliği yapmak veya katılmak önemlidir. Ancak gerçek tanıtım destinasyonu ziyaret edenlerin memnun edilmesi ve gittikleri yerlerde destinasyon ile ilgili olumlu mesajlar vermesi ile gerçekleştirilir. Bu amaç doğrultusunda turizm eğitimine ağırlık verilerek misafirlere kaliteli hizmet sunulmalı ve misafir memnuniyeti üst seviyeye çıkarılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akgöz, E., Erdem, B., Gök, T., İnce, C., Alimov, U., Turganbaeva, N. Ve Asanova, K. (2018). *Kırgızistan'da Konaklama İşletmelerinin Sınıflandırılması İle İlgili Bir Model Önerisi*. Bişkek: BYR Publishing.
- Alparlan, F. (2006). *Kırgızistan Turizm Coğrafyası* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Aydın, A., & Gencür, A. S. (2015). Türkiye'nin Turizm Arzı, Piyasa Yapısı ve Global Riskler: Keşifsel Bir Yaklaşım. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 43-64.
- Azhimadina, R. (2012). *Kırgızistan'da Turizm Sektörünün Gelişmesinde Halkla İlişkilerin Rolü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Buyar, C., Türkmen, M., & Useev, N. (2019). *Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları III (Bildiri Kitabı)*. Bişkek.
- Doğan, S., & Yıldız, Z. (2007). Bölgesel Kalkınma, Turizmin İlişkisi ve Göller Bölgesi Kalkınmasında Alternatif Turizm Potansiyelinin Kullanılabilirliğine Yönelik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(6), 147-181.
- Erdem, B., & Bakkal, S. (2019). Kırgızistan'ı Ziyaret Eden Yabancı Turistlerin Memnuniyet Algıları. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(2), 582-611.
- Erdem, B., Gülcan, B., Tokmak, C., Asanova, K., & Margazieva, N. (2015). Kırgızistan konaklama Sektöründe İnsan Kaynakları Profili Araştırması. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(3), 69-92.
- İnce, C., Matkerimova, B., & Kaparova, A. (2019). *Kırgızistan'ın Gastronomi Turizmi ve Haritası*. Bişkek: Byr Publishing House.
- Jumabaev, M. (2006). *Kırgız Gelenek ve İnançlarında Dini Ritüeller* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kafkasyalı, A. (2005). Türk Dünyasında Nevruz Geleneğine Toplu Bakış. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 149-172.

Kılıç, S. (2016). Cronbach'ın Alfa Güvenirlik Katsayısı. *Journal of Mood Disorders*, 6(1), 47-48. doi:10.5455/jmood.20160307122823

Kulnazarova, A. (2010). Orta Asya Geçiş Ekonomilerinde Turizm Sektörünün Mevcut Durumu Ve Gelişme Olanakları: Kırgızistan Örneği (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Meriç, P. Ö. (2007). İzmir'de Turizm Sektörünün Geliştirilmesinde Turistik Ürün Çeşitlendirmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 298-316.

Minbaeva, A. (2010). Kırgızistan Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Uygulanabilecek Turistik Ürün Çeşitleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Orçan, M. (2018). Milli Kimlik İnşası Bakımından Dünya Göçebe Oyunları: Kırgızistan Örneği (s. 557-574). *Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları III*, Bıkk: Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları

Öztürk, Y., & Yazıcıoğlu, İ. (2002). Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*(2), 183-195.

Palmer, N. (2007). Ethnic Equality, National Identity and Selective Cultural Representation in Tourism Promotion: Kyrgyzstan, Central Asia. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(6), 645-662.

Saruhan, Ş. C., & Özdemirci, A. (2016). *Bilim, Felsefe ve Metodoloji*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Stat.Kg. (2020). *Kırgızistan Milli İstatistik Komitesi Turizm Verileri*. 02 20, 2020 tarihinde [www.stat.kg: http://www.stat.kg/en/statistics/turizm/](http://www.stat.kg/en/statistics/turizm/) adresinden alındı

Tıraş, M., & Besnek, F. (2017). Osmaniye İli'nin Turizm Potansiyeli. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 757-777.

Törökan Uulu, E. (2015). Burana Müzesi ve Balasagın (Çev. Bilal Yıldız). *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4), 121-145.

Tür, E. (2018). Türkiye ve İsviçre'nin Kış Turizm Faaliyetleri Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Çalışma. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 10-31.

Uğuz, S. Ç. (2011). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Burhaniye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi*(24), 332-353.

UNWTO. (2019). *Glossary of Tourism Terms*. 02 24, 2019 tarihinde [www.unwto.org: http://statistics.unwto.org/sites/all/files/docpdf/glossaryterms.pdf](http://statistics.unwto.org/sites/all/files/docpdf/glossaryterms.pdf) adresinden alındı

Ünlüöner, K., Tayfun, A., & Kılıçlar, A. (2007). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yaman, S., & Tekin, S. (2010). Öğretmenler İçin Hizmet-İçi Eğitime Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(I-II), 76-88.

Yeşiltaş, M. (2009). Obstacles To The Tourism Development In Kyrgyzstan. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(22), 239-248.

INVESTIGATION OF DIFFERENT WELFARE REGIMES CLASSIFIED BY ESPING ANDERSEN FROM SOCIAL SERVICE PERSPECTIVE; WELFARE REGIME OF SOUTHERN EUROPE IN THE CONTEXT OF TURKEY

Tahir Dikmen

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur, Türkiye
İletişim yazarı: tahirdikmen1453@gmail.com

Abstract: The welfare state, which emerged after the end of the Second World War after the 1945s, refers to the state, which has developed in many aspects in social, economic and cultural terms and aims to provide social welfare services to individuals living in the community. The welfare state, which is based on the industrial revolution and mechanization as a concept, is the aim of defending the rights and freedoms of the proletarian class, and took shape in line with the social welfare policies developed especially by European countries. The work of different welfare regimes was first introduced by Gosta Esping Andersen in a broad and comprehensive sense. Welfare regimes in categorized studies by Andersen; Liberal welfare regimes are classified as Social Democratic welfare regimes and Conservative-Corporate welfare regimes. Afterwards Andersen 's literally policies for the countries of the welfare regime of the classification made by the welcome that and was alleged need for a new welfare regime Andersen in his classification put forward taken Southern European welfare regimes in the countries that can not find a place for themselves and Turkey have also been incorporated into this classification. With this work; process of emergence of the welfare state, features of the modern era in the analysis of different welfare regimes occurring in the direction of social policies they have implemented their own European countries and Turkey this classification axis in which kategorizasyo in place to get that and the modern state in the process of the past to the present applied social work practice and what social policies It is aimed to reveal that it is shaped in the pivot.

Keywords: Welfare states, different welfare regimes, social policy, social work

SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN ESPING ANDERSEN' İN SINIFLANDIRDIĞI FARKLI REFAH REJİMLERİNİN İNCELENMESİ; GÜNEY AVRUPA REFAH REJİMİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE

Özet: Refah devleti, İkinci Dünya Savaşı' nın sona ermesiyle 1945' lerden sonra ortaya çıkmış ve sosyal, ekonomik, kültürel birçok yönden gelişim gösteren, toplumda yaşayan bireylere sosyal refah hizmetleri sağlama hedefi olan devleti ifade etmektedir. Kavram olarak sanayi devrimine ve makineleşmeye dayanan, proleterya sınıfının hak ve özgürlüklerini savunma amacı olan refah devleti, özellikle Avrupa ülkelerinin kendine özgü oluşturduğu sosyal refah politikaları doğrultusunda şekil almıştır. Farklı refah rejimleri çalışmaları ise ilk olarak geniş ve kapsamlı anlamda Gosta Esping Andersen tarafından ortaya konulmuştur. Andersen tarafından meydana getirilen kategorize çalışmalarında refah rejimleri; Liberal refah rejimleri, Sosyal Demokrat refah rejimleri ve Muhafazakar- Korporatist refah rejimleri adı altında sınıflandırılmıştır. Sonrasında Andersen' in yapmış olduğu sınıflandırmanın tam anlamıyla ülkelerin refah rejimine yönelik politikaları karşılamadığı ve yeni bir refah rejimine ihtiyaç olduğu iddia edilerek Andersen' in yaptığı sınıflandırmada kendilerine yer bulamayan ülkelerin de içine alındığı Güney Avrupa refah rejimi ortaya atılmış ve Türkiye de bu sınıflandırılmanın içine dahil edilmiştir. Bu çalışma ile; refah devletinin ortaya çıkış süreci, özellikleri, modern çağda Avrupa ülkelerinin kendilerine özgü uygulamış oldukları sosyal politikalar doğrultusunda meydana gelen farklı refah rejimlerinin incelenmesi ve Türkiye' nin bu sınıflandırma ekseninde hangi kategorizasyonda yer aldığı ve modern devlet sürecinde geçmişten günümüze uygulanan sosyal hizmet uygulamalarının ve sosyal politikaların hangi mihverde şekillendiğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Refah devleti, farklı refah rejimleri, sosyal politika, sosyal hizmet

GİRİŞ

Refah devleti kavramı, 18. asrın sonlarında 19. yüzyılın başlarında Sanayi Devrimi'nin bir çıktısı olarak kendini göstermiştir (Toprak, 2015). Refah devleti denildiği zaman akla ilk olarak, Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan makineleşme ile birlikte ortaya çıkan proleterya sınıfının hak ve özgürlük mücadelesi gelmektedir. İşçi sınıfının uzun uğraşları ve kendi hak ve özgürlüklerini elde etme amacıyla başlattıkları mücadelenin sonucunda refah devleti kavramı ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere Sanayi Devrimi ile birlikte makineleşmenin da etkisiyle üretimde birçok ürün çeşitliliği oluşmuş ve teknolojik anlamda gelişmelerin de öne açılmıştır. Bunlarla birlikte refah devletinin meydana gelmesinde; ekonomik değişimler, siyasi ve ideolojik hareketler ve sosyal değişimler etkili olmuştur. Çünkü o dönemde işçi sınıfı Sanayi Devrimi ile birlikte sendikalaşma hareketleri içerisine girmiş ve bu da işçi sınıfının hak, eşitlik, özgürlük kavramlarıyla tanışmasına ve siyasal bilinç kazanmasına yol açmıştır. Diğer yandan sanayileşmenin hız kazanması ve kapitalist üretimin artması ile birlikte ekonomik yönden değişimler olmuştur. Bununla birlikte kentleşme süreci ivme kazanmış ve ücretli olarak çalışma ile birlikte sosyal alanda da değişimler yaşanmaya başlamıştır. Tüm bunlardan hareketle refah devleti, net bir tanımı olmamakla birlikte genel anlamda devletin siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal anlamda sağladığı imkanlar ve yardımlar olarak tanımlanabilir (Kurşun ve Rakıcı, 2016). Refah devletinin ortaya çıkması, toplumların siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerine ve değişimlerine göre ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bundan dolayı da zamana göre göreceli bir kavramdır. Refah devletinin ekseninde piyasa ve aile bulunmaktadır. Tüm politika süreçlerini bunlara göre şekillendirmektedir. Refah devletinin bireye ve aileye sağladığı imkanlara bakılırsa; ilk olarak minimum düzeyde gelir garantisi gelmektedir. Bu imkanla birlikte birey ve ailenin ekonomik olarak geçinmesi hedeflenmiştir. İkinci olarak birey ve ailelere olumsuz durumlara karşı bu durumla başa çıkabilmeleri için destek sağlamak ve onların haklarını güvence altına almak gelmektedir. Bununla birlikte toplumda ki yaşlı, engelli, bakıma muhtaç bireylerin tespit edilip gerekli desteğin ve yardımın sağlanarak onları her yönden korumak amaçlanmıştır (Özdemir, 2007). Üçüncü olarak da toplum içinde yaşayan insanlar arasında statü ve sınıf farkı gözetmeksizin, ayırım yapmadan eşit bir şekilde tüm insanların sosyal refah hizmetlerinden yararlanması gelmektedir. Böylelikle toplumda bakıma muhtaç, ekonomik yönden zayıf olan bireyle; herhangi bir sıkıntısı olmayan birey arasında sosyal refah hizmetlerine erişimde eşitlik sağlanmış ve kimsenin kendisini üstün görmesinin önüne geçilmiştir.

Sosyal Refah Devletlerinin, yukarıda belirtilmiş olan imkanlarla birlikte başlıca hedeflediği alanlar içerisinde; eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, ekonomik büyüme gibi alanlarla beraber bunların sağlanmasına yönelik düzenleyici, müdahaleci, adaleti tesis edici, sosyal politikalara yön verici ve modern devlete geçişte bağlantı kurucu rolleri de bulunmaktadır (Durdu, 2009). Blirtilen bu alanlar gerçek anlamda sağlanamazsa sosyal refah devletinin bir anlamı olmamaktadır. Çünkü toplumun gelişiminde ve ilerlemesinde belirtilen koşulların sağlanması çok büyük bir önem taşımaktadır. Bu belirtilen ölçütler, sosyal refah

devletinin başta sağlamayı hedef ettiği üç amaca sonradan eklenerek daha geniş anlamda yardım yapılmasının önünü açmıştır. Bu yardımların yapılması ve gereken ölçütlerin sağlanması; eşitsizliğin ortadan kaldırılması, yoksulluğun azaltılması veya yok edilmesi, sosyal bütünleşmenin sağlanması ve toplumsal katılımın yaygınlaştırılmasına bağlıdır (Özcan, 2009). Aslında hedeflenen bu alanların gerçekleşmesi yoksulluğun ortadan kaldırılmasına, eşitsizliğin giderilmesine ve sosyal bütünleşmenin sağlanması ile birlikte toplumsal katılımın tam manada gerçekleştirilmesine yönelik, geniş ölçüde toplumun her yönden ilerlemesini ve refah seviyesinin yükseltilmesini amaç edinen hedeflerdir ve bu hedeflerin de sosyal refah devleti aracılığıyla gerçekleştirilmesinin gerektiği aşıkardır.

Refah devletinin sosyal sermaye üzerinde olumsuz etkisinin olduğunu savunanlar bu etkinin sosyal ilişkileri zayıflattığını, sosyal güvenin ve toplumsal aktivitelerin tam olarak gerçekleştirilemediğini dile getirirken; olumlu etkisinin olduğunu savunanlara göre ise topluma katılımın ve ilişkilerin geliştirilmesinin sosyal refah devleti tarafından sağlandığını dile getirmektedirler. Görüldüğü gibi refah devletinin sosyal sermaye üzerinde etkileri farklı görüşleri içinde barındırmakta ve sosyal ilişkilerin, sosyal güvenliğin, sosyal hizmetler ve yardımların sağlanmasında refah devletinin olumlu ya da olumsuz etkisinin olup olmadığı tartışılmaktadır. Bu tartışmalar evrensel refah rejimlerine ve evrensel olmayan refah rejimlerine göre şekil almaktadır. Evrensel refah rejimlerine sahip rejimler refah devletinin sosyal sermaye üzerinde ki etkisini olumlu bulurken, evrensel olmayan refah rejimlerine sahip rejimler ise refah devletinin sosyal sermaye ve yardımlar üzerinde ki etkisini olumsuz bulmaktadır (Rostila, 2013).

Refah Devleti tanımı gereği birey, aile ya da içermiş olduğu politikalar kapsamında değişiklik göstermektedir ve bundan dolayı da tek bir yapı olarak görülmesi mümkün değildir (Özalp, 2017). Refah devleti anlaşılacağı üzere birçok yapıyı içerisinde barındırmaktadır. Benimsemiş olduğu sosyal politikalar doğrultusunda birey ve aileye yönelik destek ve yardımlar neticesinde her ülkenin ya da toplumun kendine özgü özellikleri ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple de refah devleti kavramı bir bütün olarak her devleti, kültürü yansıtamamaktadır. Dolayısıyla ortaya farklı refah devletleri sınıflandırması çıkmaktadır. Bu sınıflandırmaya bakıldığı zaman en kapsamlı sınıflandırma Gosta Esping Andersen' in 'Refah Kapitalizminin Üç Dünyası (The Three Worlds of Welfare Capitalism, 1990) isimli eserinde belirttiği Liberal Refah Devleti Modeli, Muhafazakar (Korporatist) Refah rejimi ve Sosyal Demokrat Refah rejimi olmak üzere üçlü sınıflandırma ile karşımıza çıkmaktadır. Bu sınıflandırılan refah rejimlerine bakılacak olursa ilk olarak "liberal refah rejimleri" (liberal welfare regimes); "Anglo-Sakson model" ve "kalıntı refah rejimleri" olarak da isimlendirilmekte ve piyasanın ön planda tutulduğu ve buna göre hareket ettiği refah rejimidir (Özdemir, 2005). Liberal refah rejiminde Devlet, kendisini pek fazla ön planda tutmamakta ve yapacağı yardımları piyasa ekonomisine göre şekillendirmektedir. Bu rejimde devletin vatandaşlarına sağladığı imkanlar en az düzeydedir ve bu da gelir araştırmasına bağlı yapılmaktadır. Gelir ve ekonomik yönden zayıf olan vatandaşlara yardım yapılmakta ve bu yardımdan faydalanan vatandaşlar da devlet tarafından damgalanmaktadır. Liberal refah rejiminde piyasayı kuran,

oluşturan ve şekillendiren birey ve ailedir. Birey ve aile kendi piyasasını oluşturur ve kendi refahlarını kendilerinin aramaları ve bulmaları için teşvik edilirler. Eğer hala sosyal haklar konusunda eksik kalmışlarsa ve piyasayı kendi refahlarına göre şekillendirememişlerse son çare olarak Devlete başvurmaktalardır (Ülgen ve Özalp, 2017). Görüldüğü üzere liberal refah rejimi vatandaşlara yardım konusunda Devletin son çare olarak başvurulacak kurum olduğu, piyasaya göre şekillenen ve vatandaşların kendi refahlarını kendilerinin sağlaması istenen refah rejimidir. Görüldüğü ülkelere bakıldığında; başta ABD olmak üzere, Avustralya ve Kanada ön planda gelen ülkeler arasındadır. Sınıflandırmalardan ikincisi olan Muhafazakâr-Korporatist Refah Rejimine bakılacak olursa; bu rejim erkek aile reisinin istihdamına önem vermekte ve gelir araştırmasının aile reisinin gereksinimlerine yetecek şekilde karşılanmasını ön planda tutmaktadır. Muhafazakâr-Korporatist rejim de liberal rejim gibi birçok isimle adlandırılmaktadır. Bunlar; Sosyal Sigorta Rejimi, kurumsal refah rejimleri, Bismarck modeli ve Kıta Avrupası modeli olmak üzere çeşitli isimlerle adlandırılmaktadır. Bu rejim türü bakış açılarına göre hem muhafazakardır hem de korporatisttir. Piyasa verimliliğinden ziyade geçmişten gelen statüyü gözetmesi ve sosyal haklar ve imkanlar açısından geniş olması bakımından muhafazakardır. Piyasanın önceliğini reddetmesi, sosyal harcamalar yönünden liberal rejime oranla daha iyi olması, gelir transferler ve harcamalarının erkek aile reisinin gereksinimlerini karşılamaya yetecek şekilde düzenlenmesi ve kadının istihdamına ve işte çalışıp ekonomik olarak katkı sağlamasına imkan vermesi bakımından ise korporatisttir (Kalfa, 2010). Bu rejimde daha çok sosyal güvenlik haklarına önem verilmektedir. İstihdamı ve çalışma oranını yükseltmek yerine sosyal alanda yaşanan sorunların sosyal güvenlik aracılığıyla çözülmesini esas almaktadır. Liberal refah rejimine nazaran Devlet bu rejimde elzem bir kurum olarak görülmektedir. Muhafazakar - Korporatist rejimi benimseyen ülkelere bakıldığında bu ülkeler; Almanya, İtalya, Avusturya, Belçika ve Fransa başta gelen ülkelerdir. Üçüncü ve son sınıflandırma olan Sosyal Demokrat Refah Rejimine bakıldığında ise daha çok sosyal haklar, özgürlükler, evrensellik, refah seviyesinin en üst düzeye çıkartılması ilkeleri akla gelmektedir. Bu rejim modern refah rejimleri, İskandinav model ve evrensel refah rejimleri olarak isimlendirilmektedir. Sosyal Demokrat refah rejiminde Devlet çok önemli bir kurumdur ve vatandaşlara her türlü yardımı sağlamaktadır. Bu rejimde devlet özel piyasa düzenlemelerini arka plana atarak yoğun bir şekilde sosyal hakları sağlamaktadır (Gümüş, 2020). Eşitliğe her alanda önem veren sosyal demokrat refah rejimi gelirin eşit olarak dağıtılması, herkesin sosyal haklardan eşit bir şekilde yararlanması ve herkese yüksek düzeyde gelir güvencesinin sağlanması gerektiği ve bunların da evrensel bir hak olarak görülmesi gerektiği üzerinde önemle durmaktadır. Sosyal Demokrat Refah Rejimini benimseyen ülkelere bakıldığında bunlar; başta İsveç olmak üzere Norveç, Danimarka, Finlandiya ve Hollanda olarak görülmektedir.

1. BÖLÜM

1.1. Refah Rejimlerinde Yoksullukla Mücadele Yöntemleri ve Sosyal Hizmet Uygulamaları

Liberal refah rejimleri, Anglo-sakson ya da kalıntı refah rejimleri şeklinde isimlendirilmektedir. Bu rejimin temelini işgücü piyasasına giren ve o piyasada yer edinen kişiler ve sistemler oluşturmaktadır. Bu tür rejimlerde devlet, istihdam sağlamakla yükümlü değildir. En son çare olarak başvuru telafi devletidir. Devlet, piyasa bazlı refahın sunumunu cesaretlendirmektedir. Bu modelde, yoksul vatandaşlara sağlanan sosyal haklar, seçicilik ilkesine göre verilmektedir. Yardımda bulunulacak kişiler yoksulluk testinden geçirilerek yardım alıp alamayacaklarına karar verilmektedir. Muhtaç durumda olan kişilere sağlanacak yardımlar, evrensel olarak değil kategorik olarak belirlenmektedir. Her yoksul bireyin ve ailenin kendi refahlarını kendilerinin oluşturması beklenmektedir (Voorhis, 2002). Bu nedenle de liberal refah rejimi, kurumsallaşmışlıktan uzak kalıntı olarak örgütlenmiştir. Liberal refah rejiminin içinde bulunan ülkelere ABD ve Avustralya' da kamu harcamalarına ayrılan payın diğer kapitalist ülkelere göre daha düşük olduğu görülmektedir (Andersen, 1996). Diğer yandan kamu sektörünün işlevselliği diğer refah rejimlerine göre düşük, özel sektörün varlığı ise yüksek seviyede seyretmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere liberal rejimde piyasa ekonomisi hakimdir ve kamunun sosyal refah sağlamada en son kurum olarak başvurulacağı aşikardır. Bu rejimde bulunan ülkelere sendikaların da güçsüz olması nedeniyle gelir dağılımında ve sosyal hakların sağlanmasında adaletsizlik ve eşitsizlik baş göstermektedir. Sürekli artan sosyal eşitsizlik ve yoksulluk sorunları liberal refah modelinin karakterini ifade etmektedir. Refah harcamalarının sınırlı olduğu liberal refah rejimlerinde, sosyal refah programlarının geliri sağlama ve giderme özelliği çok sınırlıdır. Düşük veya orta seviyede bir gelir telafisi, genç, hasta, engelli ve yaşlı olanlara yönelik düşük ve sadece en az düzeyde gelir garantisi sağlamaktadır. Bu bağlamda liberal refah rejiminde uygulanan sosyal hizmet çalışmalarının ideal düzeyde olmadığı söylenebilir.

Korporatist refah rejimi incelendiğinde; statü, sınıf ve finansal katkılara göre haklar ve sağlanan refahların değiştiği görülmektedir (Cerami, 2006). Bu rejimde yoksullukla mücadelede daha çok sosyal güvenlik haklarına önem verilmektedir. İstihdamı ve çalışma oranını yükseltmek yerine sosyal alanda yaşanan sorunların sosyal güvenlik aracılığıyla çözülmesini esas almaktadır. Geleneksel aile yapısının korunduğu ve sınıf farkına göre refah politikalarının değiştiği bir model olarak karşımıza çıkmaktadır (Andersen, 1990). Bu modelde yoksullukla mücadelede istihdam olarak belli bir mesleki gruba ya da sosyal gruba istihdam sağlanmakta ve katkıya dayalı sosyal harcamalar gerçekleştirilmektedir. Muhafazakar - korporatist model içerisinde yer alan ülkelere sosyal refah uygulamalarının zayıflaması, piyasada sapmalar oluşması, ailede meydana gelen çözülme sorunlarının yaşanması ve ekonomik krizlerin artması devletin sorunlarla baş etmede yükünü artırmış ve yoksulluğun artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda sorunlarla baş etmede ve insanların iyilik hallerinin yükseltilmesinde sosyal hizmet uygulamalarına başvurulmuştur. Sosyal yardımla beraber sosyal hizmet uygulamaları da ivme kazanmıştır. Korporatist model içinde

yer alan Almanya’ da sosyal hizmetlerle sosyal yardımlar bazı noktalarda birbirlerinden ayrılmaktadır. Sosyal yardımlar sadece muhtaç olan bireye maddi anlamda yardım sağlarken, Sosyal hizmet ise bireyi her yönden ele alarak sorunların çözümünde sosyal hizmet mesleğinin gerektirdiği müdahale düzeyleri ve uygulama planları ile muhtaç durumdaki bireye hak temelli kavram bağlamında yardım sağlamaktadır. İşte bu noktalarda sosyal yardım ve sosyal hizmet hem birbirinden ayrılmaktadır hem de birbirini tamamlamaktadır. Almanya’ da sosyal hizmetler devlet tarafından anayasal güvence ile koruma altına alınmıştır. Bu yönden ülkede ailelere, çocuklara, gençlere ve toplumun her kesiminden insanlara yönelik sosyal hizmetler geniş bir yer tutmaktadır. Yoksullukla mücadelede sosyal hizmet uygulamaları; muhtaç durumdaki bireylere yalnızca ekonomik anlamda yardım etmemekte aynı zamanda sosyal ve psikolojik yönlerden de muhtaç ve yoksul bireylerin iyilik hallerini yükseltmeyi amaçlamaktadır. Böylelikle korporatist model içinde yer alan Almanya’ da sosyal hizmetlere verilen önemle hem ekonomik anlamda hem de sosyal anlamda yoksullukla mücadele edilmekte ve refah seviyesinin artırılması yönünde çalışmalara önem verilmektedir.

Sosyal demokrat model, devlet eliyle aile üzerindeki yükü hafifletmeye ve bireylerin özgürlüğünü artırıcı yönde refah politikaları ile diğer modellerden ayrılmaktadır (Öngöre, 2018). Bu modelde sosyal vatandaşlık en üst seviyede kurumsallaşmıştır. Bu refah rejiminde istihdamı en yüksek seviyede tutmak için bu yönde sosyal politikalara ağırlık verilmektedir. Üretimin son derece önemli olduğu sosyal demokrat refah rejiminde, herkese eşit seviyede gelir transferi, istihdam, sosyal hakların eşit olarak dağıtılması gibi uygulamalardan ötürü bu rejimi benimseyen ülkelere bakıldığında yoksullukla pek karşılaşmak mümkün görünmemektedir. Çünkü sosyal demokrat modelde, sınıf ve statü ayrımı gözetmeksizin herkesin yararlanabileceği evrensel anlamda bir sosyal fayda anlayışı ve kamu hizmetlerinin olduğu görülmektedir. Sosyal hizmet uygulamalarına bakıldığı takdirde, herkesin sosyal haklardan ve yardımlardan eşit olarak yararlandığı görülmektedir. Bu doğrultuda sosyal hizmet uygulamaları daha çok sosyal yönden gelişmenin ve topluma katılımın gerçekleştirilmesi yönünde bir seyir halindedir. Sosyal hizmetlerin sunumunda merkezi idareye bağlı kendi içinde özerk belediyeler tarafından sağlanan sosyal sistem adı altında bir birim sayesinde her kesimden vatandaşa yönelik sosyal hizmet uygulama ve müdahale planları belirlenmekte ve sosyal yardımların oluşturulması sağlanmaktadır.

2. BÖLÜM

2.1. Refah Rejimi Modellerine Göre İsveç ve Almanya Ülkelerinin Sosyal Refah Politikalarının ve Sosyal Hizmet Uygulamalarının İncelenmesi

2.1.1. İsveç ve Sosyal Demokrat Model Uygulamaları

Sosyal demokrat modelin benimsendiği İskandinav ülkeleri içinde İsveç çok önemli bir konuma sahiptir (Birinci, 2017). İsveç’in içinde bulunduğu model; İskandinav model, İsveç’ çî model, kurumsal yeniden dağıtıcı model, sosyal demokrat model gibi isimlerle anılmaktadır. İsveç’te sosyal hizmetlerin sunumunda politikaları, merkezi idareye bağlı

olarak belirleyen “socialstyrelsa” Sosyal Sistem adında bir birim bulunmaktadır. Bu birimin işleyişine bakıldığında hükümete bağlı olmakla birlikte kendi içerisinde özerk bir yapıya sahiptir. Verdiği hizmetler açısından incelendiğinde; tüm yerel düzeydeki yapılarda ve ulusal düzeyde dini kuruluşlarda sağlanan sosyal hizmetlerin planlarını ve politikalarını belirleyerek aktarılacak olan ekonomik ve sosyal yardımların oluşturulmasını sağlamaktadır. İsveç Sosyal Demokrat Modelinin özellikleri incelendiğinde; tüm belediyelerin her yönden vatandaşlarına yardım etmesi, devletin çocuğu olan aileye yardım sağlaması ve annenin doğumdan sonra 1 yıl süre ile babanın ise 4 ay süre ile ücretli olarak izne çıkarılması, ülkede yaşayan tüm vatandaşlara sınıf ve statü farkı gözetmeksizin sosyo-ekonomik yönden şartlarının iyileştirilmesi ve refah seviyelerinin en üst düzeye çıkarılması için devlet tarafından gerekli olan desteğin ve yardımın sağlanması, temel gereksinimlerin başında gelen sağlık ve eğitim hizmetlerinin tüm vatandaşlara ücretsiz olarak verilmesi ve her bir vatandaşın işsizlik sigortasından yararlanma imkanının tanınması alanlarında birçok özelliği bulunmaktadır (Çevik, 2002). İsveç’ in ifade edilen birimin görevlerinin yanı sıra refah politikaları arasında, ulusal sağlık sigortası uygulaması, yaşlılara yönelik hizmetler, çalışma politikaları, rehabilitasyon hizmetleri gibi vatandaşlarına yönelik sağladığı imkanlar ve yardımlar bulunmaktadır. Bunlar incelenecek olursa;

2.1.2. Ulusal Sağlık Sigortası Uygulaması

İsveç’ in sağlık sistemi kamu tarafından sağlanmaktadır. Bu hizmetler; yerel, bölgesel ve ulusal olmak üzere üç ayak üzerine oturtulmuştur. Ulusal düzeydeki sağlık hizmetlerinden Sağlık Ve Sosyal İşler Bakanlığı sorumlu bulunmaktadır. Bu bakanlığın görev birimlerine bakıldığında ise; sağlık hizmeti bölümü, sosyal sigorta birimi, sosyal hizmetlerin sağlandığı birim ve halk sağlığı departmanı mevcut olarak işlev görmektedir (Akt., Albayrak, 2017). Görüldüğü üzere sağlık sistemi İsveç’ te Devlet tarafından sağlanmakta olup, sağlık hizmetlerinden sorumlu bakanlığın da kendi içinde ayrı birimleri aracılığıyla sağlık hizmetlerinin belirlenip vatandaşlara aktarılması söz konusudur. Bölgesel düzeyde sağlık hizmetlerine bakıldığı zaman, İsveç’ te bir Eyalet Meclisi bulunmaktadır ve bu meclis eyaletlerde ki hastane hizmetleri, koruyucu sağlık hizmetleri ve halk sağlığı hizmetlerinin sorumluluğunu üstlenmektedir. Yerel düzeyde de sağlık hizmetleri belediyeler ve yerel yönetimler aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu hizmetler incelendiğinde; okul sağlık hizmetleri, çocuk bakım hizmetleri, evde bakım ve ev hemşireliği gibi mikro düzeyde halka ve vatandaşlara birebir erişilebilecek ve yerinde müdahale edilebilecek şekilde oluşturulmuştur (Sargutan, 2016). Anlaşılacağı üzere İsveç’ te sağlık hizmetleri tüm vatandaşların bu hizmetlerden en üst seviyede ve ücretsiz olarak yararlanabilmesi için hem mikro hem de makro politikalar belirlenerek oluşturulmuş ve en yüksek şekilde verim alınabilmesi amaçlanmış hizmetler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.3. Çalışma Yaşamı ve Buna Yönelik Politikalar

İsveç’ te çalışma yaşamında 1970’ lerde yaşanan petrol krizi ve onun akabinde gelen ekonomik krizin patlak vermesi dolayısıyla bu alandaki politikalarda esnekliğe gidilmiştir (Albayrak, 2017). Çalışma alanındaki politikalarda

esnekliğe gidilmesi sonucunda ise yarı zamanlı çalışma sistemi meydana gelmiştir. Bakıldığında İsveç'te çalışma koşulları açısından sanayi ilişkileri köklü ve toplu pazarlık sistemi hakimdir. Sosyal politikalar açısından oldukça etkin olan İsveç'te sendikalar çok önemli bir yere sahiptir ve gerek işçilerin haklarının savunulmasında gerekse de toplu sözleşmelerde önemli düzeyde söz sahibi olarak karşımıza çıkmaktadır. İşçi sendikalarının kökenine bakacak olursak konfederasyon bazında ilk olarak 1898 yılında, İşveren Sendikaları Konfederasyonu olarak da 1902 yılında kurulmuştur (Birinci ve Albayrak, 2017). Çalışma politikaları bağlamında İsveç modelinin en özgün yanı, tüm endüstriyel sahalarda işçi ve işveren arasında yaşanan sorunların kendi aralarında çözülmesine imkan tanınması ve devlet olarak yasal müdahaleyi pek tercih etmemesidir. Bu durum da iş ve çalışma yaşamında işçinin ve işverenin özgürlük alanının genişlemesine ve yaşanan sorunların daha demokratik ve tarafsız olarak çözümlenmesine yardımcı olmakta ve üretimin de en üst seviyeye çıkarılmasına imkan tanımaktadır.

2.1.4. Yaşlı Bakım Hizmetlerine Yönelik Refah Politikaları

Refah devletleri arasında en kapsamlı ve gelişmiş olarak bilinen ve belirtilen İsveç Refah Devleti'nde yaşlılara yönelik sosyal politikalar; sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler şeklinde iki sınıfta incelenmektedir (Taşçı, 2004). 1950 öncesi duruma bakıldığında zaman İsveç'te yaşlı bakımı daha çok kurumsal bakım anlamına gelmekteydi yani yaşlılar büyük oranda kurumlarda kalıyorlardı. Yaşlılara ayrılan GSMH payına bakıldığında ise %5 olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanla kurumlarda meydana gelen olumsuzluklardan dolayı evde yardım sistemi ortaya çıkmış ve yaşlılara evde bakım ve yardım hizmeti verilmesi amaçlanmıştır. Fakat her ne kadar da evde bakım hizmeti geliştirilmeye devam edildiyse de kurum bakımı da yayılmaya devam etmiştir. Yaşlı hizmetlerinde yerel yönetimlerin de önemli bir yer tuttuğu İsveç'te, belirlenen politikaların temel amacı vatandaşa olabildiğince yakın olma ve yerinde müdahale etme amacı ve hedefi taşımaktadır. Yaşlılara yönelik diğer bir hizmet de sosyal yardımlardır ve bu hizmet ve yardımlar da tümüyle yerel yönetimler ve belediyeler tarafından sağlanmaktadır (Akt., Taşçı, 2004). Sonuç itibarıyla İsveç'te geçmişten günümüze yaşlı hizmetleri önemli bir yer tutmaktadır ve yaşlıların hizmetlerden yararlanması için üst düzey çaba harcanmakta ve vatandaşlara yakın olma ve yerinde yardım etme amacıyla sosyal yardım işleri büyük oranda belediyeler aracılığıyla sağlanmaktadır.

2.1.5. Çocuk Hakları ve Bakıma Muhtaç Çocuklara Yönelik Sosyal Refah Politikaları

İsveç bilindiği üzere yaşlı nüfusun yoğun olduğu bir refah devleti ülkesidir. Gün geçtikçe de yaşlı nüfusun artması ve genç nüfusun azalması hasebiyle çocuklara çok önem verilmekte ve ailelerin çocuk sahibi olmaları için teşvik uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Çocuklara yönelik özel bakım alanları ve çeşitli hizmet faaliyetleri bulunmaktadır (Çevik, 2002). Ülkede gelir ve konut harcamaları bölgelere göre çocuk sayısına göre yapılmaktadır. Yine çocukların bakımına yönelik uygulamalara bakıldığında belediyeler karşımıza çıkmaktadır. 1 ile 7 yaş arası çocuklar, belediyenin

sağladığı bakım hizmetlerinden yararlanma imkanına sahiptir. Belediyede çocuğa bakım hizmeti veren personelin nitelikli olmasına özen gösterilmekte ve yüksek okul veya üniversite eğitimini tamamlamış olmasına dikkat edilmektedir (Canatan, 2013). Sonuç olarak İsveç, geleceğe yönelik yatırım yapmakta ve giderek düşen genç nüfusun yeniden canlanması için çocuklara özel bir önem göstermekte ve ailelerin çocuk sahibi olmalarına karşın onlara birtakım teşvik politikaları geliştirmektedir.

2.1.6. Engellilere Yönelik Sosyal Refah Politikaları

İsveç'te engellilere yönelik 1994'te kabul edilen Fiziksel Engelliler Destek ve Yardım Yasası bulunmaktadır. Bu yasaya dayanarak her engelli birey devletten bireysel asistan talep edebilmektedir (Albayrak, 2017). Devlet tarafından sağlanan asistan hizmeti ile engelli vatandaşlara hayatın her alanında yardım etme amacı hedeflenmiştir. Böylelikle engelli bireyler asistanlar aracılığıyla evde, iş yerinde, alışveriş merkezlerinde, hastanelerde vb. her yerde beraber olmaları ve asistanların desteğini ve yardımlarını almaları sağlanmıştır. Engellilere yönelik bir başka uygulama da toplu taşıma araçlarında görülmektedir. Bu uygulama ile engelli bireyler tüm toplu taşıma duraklarına erişebilir konuma getirilmiştir. İsveç sokakları tekerlekli sandalye kullanan engellilerin rahatça yürüyebilmesi için uygun hale getirilmiştir ve tüm trafik ışıkları da görme engelli bireyler için onların duyabilecekleri şekilde sesli hale getirilmiştir (Vardar, 2015). İsveç hükümeti, engelli bireylerin toplumdaki soyutlanmaması, dışlanmaması ve topluma katılımlarının sağlanması amacıyla bir farkındalık uygulaması başlatmıştır. Bu uygulama ile engelli vatandaşları anlama açısından kamu çalışanları tekerlekli sandalye ile gezdirilerek bu şekilde bir farkındalık eğitimi verilmiştir. Engellilere yönelik bir diğer sağlanan hizmet ise eğitimlerine devam eden engelli çocuklara yönelik özel eğitim sınıfları ve özel eğitim materyalleridir. Bu uygulama ile engelli çocuklar ile özel olarak ilgilenilmekte ve onların sorunlarına ve ihtiyaçlarına daha yakından kulak verilerek sorunların çözümlenmesinde ve ihtiyaçların karşılanmasında yerinde ve etkin müdahaleler gerçekleştirilmektedir. Sadece bu uygulama ile sınırlı kalmamış aynı zamanda okulda eğitim hizmeti yürüten öğretmenlere ve idarecilere de engelli çocuklara nasıl yaklaşılabileceği ve destek verileceği hakkında eğitimler ve seminerler verilmiştir. Ayrıca toplumda ya da okullarda ayrımcılık ile ilgili şikayetlerin değerlendirilmesi ve gerekli müdahalenin yapılarak eşitliğin ve adaletin sağlanmasında "İsveç Eşitlik Ombudsmanı (The Equality Ombudsman)" adıyla görevliler bulunmaktadır (Lindqvist, 2017; akt. Dolu, 2019). İstihdam açısından bakıldığında özellikle erkek engelli bireylere iş bulunması amacıyla uzun süredir devam eden Sam Hall projesi uygulanmaya devam edilmektedir. Böylelikle engelli vatandaşlar da toplum ve çalışma hayatında yer edinebilmekte ve üretime katkıda bulunabilmektedirler. Son olarak da görme engelli bulunan vatandaşlar için bilgiye erişimleri konusunda devlet bünyesinde "Erişilebilir Medya Ajansları" kurulmuş ve görme engelli bireylerin ajanslar vasıtasıyla medyaya ve edebiyata erişimleri sağlanmıştır (Dolu, 2019).

Sonuç olarak refah devletleri arasında oldukça demokratik ve refah seviyesi en üst düzeyde olan İsveç'te vatandaşlara sağlık, çalışma, eğitim, kaynaklara erişim vb. birçok yönden sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar sağlanmış ve bu

imkanlardan yararlanmaları için bireylere imkanlar tanınmıştır. Keza yaşlı ve engelli bireylere yönelik sosyal refah politikaları da en üst düzeyde tutulmuş ve bu bireylerin toplumdaki soyutlanmamaları, dışlanmamaları ve toplumun her alanında aktif olarak rol almaları, üretime ve topluma katılımlarının gerçekleştirilmesi açılarından refah politikaları oldukça gelişmiş ve doygunluk seviyesine ulaşmış şekilde hedeflenerek toplumda yaşayan tüm bireylerin refah seviyelerinin en yüksek dereceye getirilmesi amaçlanmıştır. Tüm bu sağlanan imkanlar da İsveç' in diğer ülkelere nazaran daha demokratik ve daha çok sosyal refah devleti olmasını sağlamıştır.

2.2. Almanya ve Muhafazakar - Korporatist Model Uygulamaları

Muhafazakar - korporatist modelde aile baskın rodedir (Ülgen, 2017). Ailenin baskın olması ile birlikte evin reisi konumunda erkek görülmektedir ve daha çok erkeğin iş bulup ekonomik anlamda evi geçindirmesi beklenmektedir. Bu sistemde istihdamı artırmak yerine mevcut durumu sosyal güvenlik araçları ile kontrol altına almak ve bu yönde politikalar geliştirmek hakim görüştür. Almanya bağlamında konu ele alınacak olursa, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler büyük önem taşımaktadır. Sosyal yardım kavramına bakıldığında dar anlamıyla maddi yönden yapılan yardımdır (Uyanık, 2018). Bu tanımdan hareketle sosyal yardım, her yönden muhtaç olan kişiye yönelik yapılan birtakım ekonomik yardımlardır. En geniş anlamda ise sosyal yardım, en düşük seviyede dahi kendisini ve ailesini kendi ellerinde olmayan sebeplerle geçindiremeyecek kadar aciz durumda bulunan muhtaç ve yoksul bireylere, devletin anayasada belirlemiş olduğu yasalar neticesinde resmi veya yarı resmi kuruluşlarca sağlanan ve muhtaç durumdaki kişilerin yapılan yardımla en kısa sürede toparlanmasını amaçlayan sosyal hizmet alanıdır.

Almanya' da sosyal hizmetlerle sosyal yardımlar bazı noktalarda birbirlerinden ayrılmaktadır. Sosyal yardımlar sadece muhtaç olan bireye maddi anlamda yardım sağlarken, Sosyal hizmet ise bireyi her yönden ele alarak sorunların çözümünde sosyal hizmet mesleğinin gerektirdiği müdahale düzeyleri ve uygulama planları ile muhtaç durumdaki bireye hak temelli kavram bağlamında yardım sağlamaktadır (Duyan, 2010). İşte bu noktalarda sosyal yardım ve sosyal hizmet birbirinden ayrılmaktadır. Almanya' da sosyal hizmetler devlet tarafından anayasal güvence ile koruma altına alınmıştır. Bu yönden ülkede ailelere, çocuklara, gençlere ve toplumun her kesiminden insanlara yönelik sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar geniş bir yer tutmaktadır. Buna yönelik her eyalet bölgesinde "Sosyal Yardım İdareleri" kurularak vatandaşların kaynaklara erişimi buradan sağlanmıştır (Kaya, 2009). Bunların yanı sıra sosyal güvenlik uygulamaları da önemle üstünde durulması gereken konulardan birisi haline gelmiştir. Bilindiği üzere sosyal sigorta alanında ilk uygulamalar Bismarck zamanında Almanya' da ortaya çıkmıştır (Şenkal, Sarıpek, 2007). Keza sosyal politika kavramı da 1880' lerde Almanya' da sosyal güvenlik alanında kullanılmaya başlanmıştır. Almanya' da Sosyal Hizmet uygulamalarına geniş anlamda bakıldığında; ağırlıklı olarak yerel yönetimler ve eyaletler aracılığıyla hizmetler sağlanmaktadır (Şenocak, 2009).

Almanya' da yaşlılara yönelik sosyal politikalar incelendiğinde; bakıma muhtaçlık ve emeklilik sistemi ön plandadır. Almanya Sosyal Yardım Yasası' na göre, "hastalık veya sakatlıktan dolayı bakım ve yardım görmeksizin yaşamını devam ettiremeyen" bireyler, bakıma muhtaç bireylerdir" tanımı yapılmıştır (Taşçı, 2010). Bu nedenle bakıma muhtaç yaşlıların bakım hizmetinden yararlanması kanun ile güvence altına alınmıştır. Yaşlıların toplumdaki soyutlanmamaları, topluma katılımlarının sağlanması için karışım bakım modeli uygulanmaktadır. Bu modelle birlikte kurum bakımının yanı sıra evde bakım hizmetleri de yaşlılara sunulmaktadır. Böylelikle yaşlılar kendi ev ortamlarında hayatlarını idame ettirmekte ve yaşam doyumları daha da artmaktadır. Bir ikinci sosyal politika alanına bakıldığında sosyal güvenlik korumasındaki emeklilik sistemidir. Almanya' da hemen hemen her emekli kamu emeklilik sistemi tarafından yönetilmektedir (Akt., Taşçı, 2010). Hal böyle olunca Almanya emeklilik sisteminde birtakım değişikliklere gidilmiş ve Tamamlayıcı Emeklilik Kanunu ve Emeklilik Kanunu devreye girmiştir. Bununla beraber, kamu harcamaları kısımlı ve emeklilerin yararına bireysel katkıya dayalı yeni bir sistem oluşturulmuştur. Bu sistem sosyal sigorta sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhafazakar - korporatist rejimin savunduğu sosyal güvenlik sisteminin alt sistemi olan sosyal sigorta ile birlikte sosyal yardımların verilmesi amaçlanmış ve sosyal güvenlik sistemi ile mevcut durum kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Çocuklara ve gençlere yönelik sosyal politikalara bakıldığı takdirde çocuk bakım hizmetleri alanında belli yaş grubundaki çocuklara kreş desteği sağlandığı görülmektedir. Kreş bakımının yanı sıra yaş gruplarına göre ana okul, okul sonrası bakım ve bireye özel bakıcı hizmeti de verilen hizmetler arasındadır (Akt., Uyanık, 2018). Alman gençlerinin topluma daha faydalı bireyler olarak yetişmesini ve topluma katılımlarını sağlamak amacıyla gençlere yönelik yardım paketleri gençlere sağlanan yardımlar arasındadır. Ailelere yönelik sosyal politikalara bakıldığında, sosyal-egitimsel aile yardımı ön plandadır. Bu sağlanan yardımla, kurumlarda görev alan sosyal hizmet görevlileri aracılığıyla sorunu olan, psikolojik desteğe ihtiyacı olan ve kriz yönetimini yapmada sıkıntı yaşayan ailelere gerekli sosyal hizmet müdahaleleri ve planları ile sorunların çözümünde destek sağlanmaktadır. Bu süreç, uzun vadede ve sürece herkesin katılımı ile iş birliği çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Hastalara yönelik sosyal politikalar ise genellikle tıbbi sosyal hizmet alanında uygulanmaktadır. Hastaneler başta olmak üzere birçok sağlık kuruluşu hasta bireyin tedavi sürecine katılmaktadır. Bunların haricinde hastanın her yönden olduğu gibi psikolojik yönden de kendini rahat hissetmesi amacıyla online sosyal danışma hizmetleri son zamanlarda geliştirilen ve sağlanan hizmetler arasındadır. Hastanede çalışan sosyal çalışmacılar, hastanın iyilik sürecini geliştirmek adına hastayı her yönüyle değerlendirmeli ve danışanın iyilik halini artırıcı yönde psikososyal destek sağlayarak danışanın tedavi sürecine katılımını sağlamalıdır. Almanya' da okul sosyal hizmeti, en önemli sosyal politika uygulamalarından bir tanesidir. Çünkü çocuklar en uzun zamanı okullarda geçirmektedirler. Bu durum da ister istemez birtakım sorunlara yol açmaktadır ve bundan dolayı da yerinde müdahale çok önemlidir. Almanya' da okul sosyal hizmetinin hizmet verdiği alanlara bakıldığında, özel sorunu olan çocuklar, madde bağımlılığı olan çocuklar, başarısızlık durumunun yaşanmasında, aile ve çocuk

arasında yaşanan problemlerin çözümünde, öğretmen-öğrenci-veli üçgeninde meydana gelen sorunların giderilmesinde, sosyal grup çalışmaları ile birlikte uyum sorunu yaşayan çocukların okulla ve diğer öğrenci grupları ile entegrasyonlarında önleyici tedbir çalışmalarında, pedagojik çalışma hizmetlerinde, yerel proje hazırlayan dernekler ve kuruluşlarla ortak çalışmaların yapılmasında okul sosyal hizmeti ve okullarda görev alan sosyal çalışmacılar başı çekmektedirler. Okul sosyal hizmetine sağlanan bütçe yardımlarına bakıldığında Devletin yanı sıra belediyelerin, bölgesel düzeydeki yönetimlerin ve okulların kendi bütçelerinden ayrılan destekle yürütüldüğü bilinmektedir (Uyanık, 2018).

Sonuç olarak Almanya toplumun her kesiminden vatandaşlara hem sosyal yardım yönünden hem de sosyal hizmet yönünden yardım sağlamaktadır. Muhafazakar - korporatist yapıda olan Almanya' da sosyal güvenlik sistemine ve sosyal hizmetlere ayrıca önem verilmektedir. Yoksul konumundaki vatandaşlara sosyal yardım aracılığıyla maddi destek verilmekte iken sosyal hizmet aracılığıyla psikolojik yönden rehabilitasyon süreci yürütülmektedir. Çocukların ve gençlerin gelişimlerini ve topluma katılımlarını sağlamak amacıyla bu alana özel olarak eğilim gösterilmiş, çocuk bakım yardımları, gençlik yardımları ve okul sosyal hizmeti uygulamaları ile gençlerin ve çocukların hem toplumda hem ailede hem de okullarda kendi kendilerine yetebilecek, her yönden gelişmiş, bilinçli ve toplum hayatına entegre olmuş bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanmış ve bu yönde sosyal refah politikaları geliştirilmiştir.

3. BÖLÜM

3.1. Güney Avrupa Refah Devleti Bağlamında Türkiye'nin Politikaları Ve Konumu

Güney Avrupa Refah Rejimi, Andersen' in oluşturmuş olduğu liberal, muhafazakar ve sosyal demokrat modellerin refah rejimlerini yeterince iyi yansıtmadığı düşüncesiyle sonradan Leibfried tarafından ortaya koyulan yeni bir refah rejimidir (Gümüş, 2017). Bu rejim, diğer ortaya koyulan rejimlerin ülkelerin refah rejimlerini tam olarak karşılamadığını, yeni ve daha geniş kapsamda bir refah rejiminin ortaya konmasını savunmaktadır ve bu doğrultuda hareket etmektedir. Leibfried' e göre Güney Avrupa Refah rejimi; 1980' li yılların başlarında AB' ye üyelik süreci tamamlanan Güney Avrupa' ya mensup ülkelerin kendilerine ayrı bir refah devleti rejimi benimsemeleriyle ortaya çıkmıştır (Güler, 2015). Bu rejimin içine aldığı ülkelere bakılacak olursa; Portekiz başta olmak üzere İspanya, İtalya, Yunanistan ve Türkiye gelmektedir. Güney Avrupa Refah Rejimi, içine aldığı ülkelerin refahının diğer refah rejimlerince bilinen, tanınan bir hak olmayışından dolayı olgunlaşmamış refah rejimi olarak isimlendirilmektedir. Güney Avrupa Refah Rejiminin ortaya çıkması ve bu rejimi diğer rejimlerden ayıran özellikler incelendiğinde; gelenekçi aile yapısının devam ettiği, Güney Avrupa refah rejiminin içine aldığı ülkelerin refah sistemlerinin ve politikalarının tam anlamıyla oluşmaması ve gelişim gösterememesi, iş ve çalışma yaşamında meydana gelen sorunların, bireylerin kendi gayretleri ve eforlarıyla çözümlenmeye çalışılması bu refah rejimini diğer refah rejimlerinden ayıran özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır

(Tiyek, 2018). Rejimin varlığı kadınların aile içerisinde sarf ettiği görünmez emeğe ve çeşitli gönüllü yardım kuruluşlarından sağlanan parçalı, düzensiz ve yetersiz sosyal yardımlara dayanmaktadır (Ferrera, 2006). Görüldüğü üzere Güney Avrupa refah rejimleri kategorisinde sayılan ülkelerin kısaca; kurumsal bir yapıdan ve gelişmiş refah politikalarından yoksun ve vatandaşlarına yeterli derecede hem maddi anlamda hem de sosyal anlamda imkân sağlayamadıkları bir yapıya sahip oldukları anlaşılmaktadır. Refah politikalarının belirlenmesinde ve gelişmiş olmasında bir diğer önemli nokta sanayileşme hamleleridir. Avrupa ülkelerinin hızla sanayileşmeye başladığı 1950' li yıllarda Güney Avrupa refah rejiminin temel geçim kaynağı tarım olarak görülmekteydi (Özdemir, 2007). Sosyal refah devleti kavramının ortaya çıkmasıyla sanayileşme hamleleri hemen hemen aynı döneme denk gelmektedir. Sanayileşme anlaşıldığı üzere refah devletinin gelişmişliği açısından çok önemlidir. Sanayileşme hamleleri ile birlikte bu yönde hamleler yapan devletler daha çok üreterek ve refah seviyesini en üst seviyeye çıkararak gelişmişlik düzeylerini yükseltmişler ve etkili şekilde vatandaşlarına sosyal refah politikalarını sağlamışlardır. Güney Avrupa refah rejimini benimseyen devletler, sanayileşmeyle hızla yükselişe geçen Kuzey Avrupa refah devletlerini örnek alarak ancak 1960' lardan itibaren tarım politikalarından sanayileşme politikalarına doğru yönelime geçmişlerdir.

Sosyal refah devleti konsepti kısaca İkinci Dünya Savaşı sonucunda toplumlarda meydana gelen yaraların sarılması, enkazın giderilmesi ve yeniden refah seviyesinin sağlanması üzerine faaliyete geçirilen, toplumsal yaşamdan gelir dağılımına, vergilere ve işgücü piyasasına yönelik reformları içinde barındıran politikaları kapsamaktadır (Akt., Soyseçkin, 2015). Görüldüğü üzere refah devleti sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik yönlerden toplumda bir arada yaşayan vatandaşların refah seviyelerini en üst düzeye ulaştırmayı amaçlayan geniş ve detaylı politika uygulamalarıdır. Türkiye, sosyal refah politikası rejimine göre ortaya çıkan kategorizasyonda tartışmalı olarak Güney Avrupa refah sistemine daha yakın özellikler taşıdığı görülmektedir (Kol, 2014). Bunun nedenine bakıldığında ise Türkiye' de uygulanan sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin geç sağlanması ve modern refah sistemlerinin sağladığı sosyal harcamaların gerisinde kalmasından dolayı tartışmalı olsa da diğer refah rejimlerine göre Güney Avrupa refah rejimine yakınlık bakımından değerlendirilmektedir. Türkiye' de çağın gereklerine uygun anlamda sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin ilerlemesi ve gelişmesi dar manada sınırlı gerçekleşmiş ve kendini geç göstermiştir (Metin, 2011). Anlaşılabacağı üzere ülkemizde belirli zaman dilimine gelinceye kadar sosyal yardım ve sosyal hizmetler belli oranda gönüllülük esasına dayanmaktaydı. Sonradan ortaya çıkan kurumsallaşma ile birlikte sosyal hizmet alanında da adımlar atılmış fakat yeterince gelişme gösterememiştir. Modern anlamda ilk sosyal yardım düzenlemesi 1976 yılında yasalaşan "65 yaş aylığı" uygulamasıdır (Metin, 2011). Görüldüğü üzere Türkiye' nin modern sosyal politika uygulamaları bir hayli gecikmeli olmuştur ve bu durum da ülkemizin modern refah rejimleri içinde yer almasını engellemekte, refah seviyesi ve sosyal kalkınma yönünden geri kalmasına neden olmaktadır. Diğer yönlerden incelenecek olursa Türkiye' nin geç sanayileşmesi, ilk yıllarda daha çok tarıma dayalı bir politikasının bulunması, Güney Avrupa refah rejimi içerisinde kendine yer bulan

ülkelere benzer oranla kadın istihdamı konusunda eksik yönlerinin bulunması ve kadının ev içinde görünmez emeğinin geri planda olması, sosyal yardım ve sosyal hizmet sağlayan devlet veya özel kuruluşların parçalı, düzensiz ve yetersiz olması ve vatandaşlara sağlanan sosyal harcamalar yönünden diğer ülkelerin çok gerisinde kalması nedenleriyle Türkiye, kendisine Güney Avrupa refah rejimi içerisinde yer bulabilmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye Güney Avrupa modeline daha sıcak ve yakın tavırlar sergilemektedir çünkü; bu modeli benimseyen ülkelerde olduğu gibi dini ve aile kurumlarının sosyal yardım ve hizmet sağlanması konusunda baskın olması, kayıt altına alınamayan harcamaların ve ekonominin büyük olması, tarım ve hizmet sektöründe çalışanların sanayi sektöründe çalışanlara oranla varlığının yüksek olması nedenlerinden dolayı Türkiye bu modele daha yakın seviyededir. Diğer yandan gerek sağlık politikası yönünden gerekse de istihdam yönünden Türkiye, Avrupa devletlerinin gerisinde bir yol izlemektedir. Güney Avrupa ülkeleri sağlık uygulamalarında vatandaşlarından prim ödemesi almazken Türkiye Genel Sağlık Sigortası kapsamında prim ödeme şartını getirmektedir. Aynı yönde sosyal güvenlik sistemi uygulaması ile gerçek anlamda çalışanlara karşı prim esaslı korumayı benimserken, informel çalışanlara karşı ise bu uygulamayı hayata geçirememekte ve işsizlik sigortası adı altında çözüm getirmeye çalışmaktadır. Tüm bu yönler incelendiğinde vatandaşların refah seviyelerini artı yönde artıracak olan ve toplumda ki refah ve mutluluk katsayılarını en yükseğe çıkaracak olan sosyal harcamalar yönünden de Türkiye, Güney Avrupa refah rejimi içerisinde yer alan ülkelere nazaran oldukça geride seyretmektedir ve bu durum da Türkiye' nin Güney Avrupa refah rejimi sınıflandırması içinde yer almasını tartışmalı hale getirmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Refah devleti uygulamaları, 1929 Ekonomik Buhan' ın hemen sonrasında Keynes tarafından ortaya atılan, bir doktrin haline gelen ve altın çağdan modern çağa geçiş yılları olan 1970' lerin ortalarına kadar hakimiyet göstermiştir (Alp, 2009). Görüldüğü üzere 1929 ekonomik krizin enkazını ortadan kaldırmak ve yaşanan olumsuz durumları en aza indirmek amacıyla 1930' larda Keynesyen politikalar hakim olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile ortaya çıkan ve belirli sosyal politikalar çerçevesinde toplumda yaşayan bireylere sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik her yönden destek ve hizmet sağlamayı kendisine hedef olarak benimsemiş olan refah devleti 1975' lere kadar Altın Çağ olarak adlandırılan bir dönemde etkin olmuş ve sanayileşmenin hız kazanması ile birlikte ekonomik ve sosyal anlamda büyümeye ve yükselişe geçen Avrupa ülkelerinin kendilerine özgü benimsemiş olduğu birtakım sosyal refah politikaları doğrultusunda farklı refah rejimlerinin ortaya konulmasında katkıda bulunmuştur. Ortaya çıkan farklı refah rejimlerine bakıldığında en kapsamlı ve detaylı olarak Esping Andersen' in yapmış olduğu üçlü sınıflandırma karşımıza çıkmaktadır. Bu sınıflandırma; Liberal, Muhafazakar- Korporatist ve Sosyal Demokrat refah rejimleri adı altında literatürde yer almaktadır (Şahin, Yıldırım, 2019). Sosyal Refah Devleti kavramının getirmiş olduğu hedefler doğrultusunda refah seviyesini en üst seviyede tutan ve vatandaşlarına sosyal, ekonomik, kültürel, istihdam her yönden sosyal yardım ve

sosyal hizmetleri en iyi şekilde sağlayan modele bakıldığı takdirde İskandinav model olarak da adlandırılan Sosyal Demokrat refah rejimi gelmektedir (Andersen, 2002). Bu model liberal ve muhafazakar modele oranla daha gelişmiş, daha demokratik ve eşitlikçidir. Liberal modele bakıldığı zaman birey ve aile bazlı olduğu görülmekte ve vatandaşların kendi refahlarını kendilerinin aramasının beklendiği, devletin en son çare olarak sosyal yardım sağladığı bir modeldir. Keza muhafazakar- korporatist model incelendiğinde de çok farklı bir duruma karşılıklılamamaktadır. Bu modelde de aile ve din kurumlarının ortaya koymuş olduğu kurallar geçerlidir ve istihdam konusunda sadece ailenin reisi olarak erkeğin istihdamını sağlamakla yükümlü olarak kendini ifade etmektedir. Kadınların ev içinde görünmez emeği göz ardı edilmekte ve istihdam konusunda cinsiyet ayrımcılığının olduğu görülmektedir (Özdemir, 2004). Sosyal Demokrat Refah Rejimine bakıldığında ise daha çok sosyal haklar, özgürlükler, evrensellik, refah seviyesinin en üst düzeye çıkartılması ilkeleri akla gelmektedir. Bu rejim modern refah rejimleri, İskandinav model ve evrensel refah rejimleri olarak isimlendirilmektedir. Sosyal Demokrat refah rejiminde Devlet diğer refah rejimlerine nazaran çok önemli bir kurumdur ve vatandaşlara her türlü sosyal yardımı sağlamaktadır (Andersen, 2002). Bu rejimde devlet özel piyasa düzenlemelerini arka plana atarak yoğun bir şekilde sosyal hakları sağlamakla yükümlüdür. Eşitliğe her alanda önem veren sosyal demokrat refah rejimi gelirin eşit olarak dağıtılması, herkesin sosyal haklardan eşit bir şekilde yararlanması ve herkese yüksek düzeyde gelir güvencesinin sağlanması gerektiği ve bunların da evrensel bir hak olarak görülmesi gerektiği üzerinde önemle durmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere Sosyal Demokrat Model, diğer modellere göre daha adaletli ve demokratik konumdadır (Gökbunar, Özdemir, Uğur, 2008).

Son olarak Esping Andersen' in oluşturmuş olduğu modellemeleri yetersiz gören ve Leibfreid tarafından ortaya konan Güney Avrupa Refah Rejimine bakıldığında; bu rejimde insanların daha çok tarımı geçim kaynağı olarak kullandıkları görülmektedir. Sanayileşmeye ve modernleşmeye geçişinin yavaş olması ve daha sonra gerçekleşmesi dolayısıyla bu rejim kapsamındaki ülkeler gelişmişlik açısından daha geri planda kalmışlardır. Sosyal yardım ve sosyal hizmetleri sunan kurumların yetersiz ve düzensiz olması, gelenekçi aile yapısının devam ettiği ve yardımların daha çok gönüllülük esasına dayandığı bir yapıya sahip olmasıyla beraber vatandaşlara sağlanan sosyal harcamalar ve istihdam konularında da diğer refah rejimlerinin gerisinde seyretmektedirler. Türkiye' nin de modern anlamda politikalara geçişi ve sosyal hizmet alanında kurumsallaşmanın yetersiz ve geç sağlanması, istihdam yönünden cinsiyetçi bir yolun benimsenmesi, sosyal harcamalar yönünden diğer ülkelere göre çok geride olması, sosyal yardımların Osmanlı İmparatorluğu' ndan kalan vakıflar sisteminin belli ölçüde değiştirilmesi ile sağlanması ve yeterince profesyonel anlamda ve hak temelli olarak sağlanamaması nedenlerinden dolayı Türkiye, Güney Avrupa refah rejimine daha yakın olarak görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye' de sosyal hizmet alanına daha çok önem verilmesi ve hak temelli sosyal hizmet uygulamalarının benimsenmesi gerekmektedir. Sosyal çalışma, hak temelli yaklaşımı ele alarak kendine özgü bilgi, beceri ve değer temelleri çerçevesinde bireye profesyonel anlamda yardım

etme mesleğidir (Duyan, 2010). Sosyal çalışma/sosyal hizmet; toplumsal hedef alır ve insanların ve toplumun refahının artırılması, yaşam kalitelerinin ve sosyal değişimlerinin gerçekleştirilmesi için sosyal hizmet uzmanları/sosyal çalışmacılar aracılığıyla profesyonel anlamda müdahale planları gerçekleştirir ve toplumun ve insanların refah seviyelerini artırıcı yönde sosyal politikaların oluşturulmasına katkıda bulunur. Sonuç olarak farklı refah rejimleri içinde yer alan ülkelere bakıldığında sosyal hizmet mesleği ve uygulamaları en ön planda yer almaktadır. Çünkü sosyal hizmet, çevresi içinde birey prensibini benimseyerek bireyin çevresi ve toplumla olan ilişkilerini incelemekte ve her alanda meydana gelen sorunların çözümlenmesinde hem mikro düzeyde hem de makro düzeyde sosyal hizmet uygulamalarını devreye sokarak refah devletinin gerçekleştirmiş olduğu ve olacağı sosyal refahı artırıcı yönde sosyal politikalara yön vermekte ve bu politikaların oluşumunda makro düzeyde rol oynamaktadır.

KAYNAKLAR

- ALBAYRAK, T.E., BİRİNCİ, M. (2017). Sosyal Devlet Modelleri: Sosyal Demokrat Model, İsveç-Norveç Örneği, *Journal Of Social Work*, Cilt: 1, Sayı: 1.
- ALP, S. (2009). Refah Devleti Düşüncesinin Gelişimi Ve Bir Liberal Alternatif Olarak Üçüncü Sektör, *Maliye Dergisi*, Sayı:156.
- ANDERSEN, E. (2002). Towards the good society, once again? İçinde: G. Esping-Andersen (Ed.). *Why We Need A New Welfare State?* (First published, 1-25). New York: Oxford University Press.
- ANDERSEN, E.G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge: Polity Press.
- ANDERSEN, E.G. (1996). "Welfare States without Work: The Impasse of Labour Shedding and Familialism in Continental European Social Policy", *Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies*.
- CANATAN, K. (2013). *Aile Sosyolojisi: Bilimsel Ve Kuramsal Çerçeve, Açılım Kitap Yayınevi*.
- CERAMÍ, A. (2006). *Social Policy in Central And Eastern Europe: The Emergence of a New European Welfare Regime*, Berlin: LIT Verlag Münster.
- ÇEVİK, D. (2002). *İsveç'te Sosyal Hizmet*, S: 2-7.
- DOLU, E. (2019). *Avrupa Birliği Ülkelerinde Ve Türkiye' de Engellilere Yönelik Bakım Politikaları Ve Uygulamaları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- DURDU, Z. (2009). *Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:22.
- DUYAN, V. (2010). *Sosyal Hizmet Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*, Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- FERRERA, M. (2006). *Sosyal Avrupa'da Güney Avrupa Modeli, Sosyal Politika Yazıları İçinde* (A. Buğra, Ç. Keyder Eds.), İstanbul: İletişim Yayınları, 195-229.
- GÜLER, M. (2015). *Güney Avrupa Refah Rejminde Sosyal Dışlanma*, Gazi Üniversitesi Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Bölümü
- GÜMÜŞ, İ. (2017). *Güney Avrupa Ve Türkiye'de İş-Yaşam Dengesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, Kırklareli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı:1.
- GÜNAL, P. (2009). *Avrupa Birliğinin Sosyal Politikası Çerçevesinde Güney Avrupa Sosyal Devlet Modeli Ve Türkiye*, Ankara: Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi.
- Günel, P. *Avrupa Birliği'nin Güney Avrupa Sosyal Devlet Modeline Etkisi: İspanya Örneği, Yardım Ve Dayanışma Dergisi*.
- KALFA, A. (2010). *Refah Rejimi Bağlamında Çocuk Bakımı Hizmetleri, Çalışma Ve Toplum Dergisi*, Sayı:3.
- KAYA, E. (2009). *Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın Ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli*, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi.
- KOÇAK, O. (2017). *Bilgi Toplumu Perspektifinde Refah Devleti: Finlandiya Modeli, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 13.
- KOL, E. (2014). *Refah Rejimleri Açısından Sağlık Sistemlerinin Değerlendirilmesi: Güney Avrupa Refah Modeli Ve Türkiye, Küresel İktisat Ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:5.
- METİN, O. (2011). *Sosyal Politika Açısından Akp Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar*, Sakarya Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi Bölümü.
- ÖNGÖRE, Ö. (2018). *Sosyal Politikanın Bir Göstergesi Olarak Vatandaşların İyilik Halinin Ülkelere Göre Karşılaştırmalı Analizi*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:11, Sayı: Özel sayı 1.
- ÖZALP, A. (2017). *Bir Refah Devleti Analizi: Ekonomik Ve Sosyal Sonuçlar*, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cilt:5, Sayı:2.
- ÖZCAN, G., Altay, A. (2009). *Türkiye' de Kamu Harcamalarının Sosyal Refah Devleti Anlayışı Açısından Değerlendirilmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- ÖZDEMİR, S. (2004). *Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme*, İ.Ü. İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Bölümü.
- ÖZDEMİR, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul: İto Yayınları.
- ROSTİLA, M. (2013). *Social Capital And Health Inequality In European Welfare States*, Palgrave Macmillan, Centre For Health Equity Studies (Chess), Stockholm University/Karolinska.
- SARGUTAN, E. (2016). *İsveç Sağlık Sistemi: Ülkelerin Karşılaştırmalı Sağlık Sistemleri*.
- SARIİPEK, D., ŞENKAL, A. (2007). *Avrupa Birliği'nin Karşılaştırmalı Refah Modelleri Ve Sosyal Politikada*

Devletin Değişen Rolü, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

SOYSEÇKİN, İ. (2015). Türkiye’de Kadın İstihdamı Ve Sosyal Refah Uygulamaları, Mülkiye Dergisi, 39(3), 245-270.

ŞAHİN, F., YILDIRIM, B. (2019). Esping Andersen’ in Refah Devleti Sınıflandırması Ve Makro Sosyal Hizmet Uygulamaları Temelinde Türkiye’ nin Konumu, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Cilt:11, Sayı:18.

ŞENOCAK, H. (2009). Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi.

TAŞÇI, F. (2004). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere Ve İtalya Örnekleri, Çalışma Ve Toplum(24), S. 187

TİYEK, R. (2018). Güney Avrupa Refah Rejimleri Ve Türkiye’de Asgari Ücretin Belirlenmesi, İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 3.

TOPRAK, D. (2015). Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devleti Modelleri Üzerine Bir İnceleme, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 21.

UYANIK, M. (2018). Almanya Sosyal Yardım Sistemi Ve Sosyal Hizmet Uygulamaları, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

ÜLGEN, G. (2017). Refah Rejimleri Sınıflandırma Çalışmaları: Cinsiyet Boyutları, Marmara Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 39, Sayı: 2.

VAN VOORHIS, R. A. (2002). “Different Types of Welfare States-A Methodological Deconstruction of Comparative Research”, The Journal of Sociology & Social Welfare.

VARDAR, N. (2015). Engelsiz İsveç’ten Ne Öğrenebiliriz? Bianet Bülten, 2-15, 25.05.2019 tarihinde <http://bianet.org/bulten> adresinden alındı.

YERTÜM, U. (2016). Güney Avrupa Refah Rejimi Bağlamında Türkiye: Bir Değerlendirme, Kırklareli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:5, Sayı:1.

MEASUREMENT OF COST AND MANAGEMENT ACCOUNTING LEVEL OF PRODUCTION FACILITIES: INVESTIGATION OF PRODUCTION FACILITIES IN ANKARA CHAMBER OF INDUSTRY 1ST ORGANIZED INDUSTRIAL ZONE

Ayhan Coşkun*

Kırıkkale Üniversitesi, Sincan İ.M.K.B. Mesleki Anadolu Lisesi, 06930,
Ankara, Türkiye

Oğün Şen

Giresun Üniversitesi, Dereci Meslek Yüksekokulu, 28950,
Giresun, Türkiye

*İletişim yazarı: ogun.sen@giresun.edu.tr

Abstract: Effective accounting practices; It is in a very important position in terms of increasing the profitability of enterprises, reducing their costs, increasing renewal investments and efficiency. Especially in developing countries with growth potential such as Turkey and the cost and management accounting practices are increasing the importance of every day. In this study, it is aimed to measure the cost and management accounting knowledge level of production companies. In the study, the survey data of 144 production enterprises in the Ankara Chamber of Industry 1st Organized Industrial Zone were examined. As a result of the study, a significant difference was found between the average cost and management accounting knowledge level and the operating periods of the production enterprises. It has been observed that as the activity period of the production enterprises increases, the cost and management accounting knowledge levels increase. In this context, providing cost and management accounting training to production enterprises that have just started their activities will contribute to all stakeholders.

Keywords: Cost Accounting, Management Accounting, Cost, Investment, Profitability

ÜRETİM İŞLETMELERİNİN MALİYET VE YÖNETİM MUHASEBESİ BİLGİ DÜZEYİNİN ÖLÇÜLMESİ: ANKARA SANAYİ ODASI 1. ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİNDEKİ ÜRETİM İŞLETMELERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

Özet: Etkin muhasebe uygulamaları; işletmelerin karlılığının artırılması, maliyetlerinin azaltılması, yenileme yatırımları ve verimliliğinin artırılması açısından çok önemli bir konudur. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ve büyüme potansiyeline sahip ülkelerde maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamalarının önemi her geçen gün artmaktadır. Bu çalışmada, üretim işletmelerinin maliyet ve yönetim muhasebesi bilgi düzeylerini ölçmek amaçlanmıştır. Çalışmada Ankara Sanayi Odası 1. Organize Sanayi Bölgesindeki 144 üretim işletmesinin anket verileri incelenmiştir. Çalışma sonucunda maliyet ve yönetim muhasebesi bilgi düzeyi ortalamaları ile üretim işletmelerinin faaliyet süreleri arasında anlamlı bir fark saptanmıştır. Üretim işletmelerinin faaliyet süresi arttıkça maliyet ve yönetim muhasebesi bilgi düzeylerinin arttığı görülmüştür. Bu bağlamda faaliyetlerine yeni başlayan üretim işletmelerine maliyet ve yönetim muhasebesi eğitimi verilmesi tüm paydaşlara katkı sağlayabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Maliyet Muhasebesi, Yönetim Muhasebesi, Maliyet, Yatırım, Karlılık

1. GİRİŞ

İşletmelere sayısal bilgi toplamak veya bu bilgileri belirli amaçlarla kullanmak için farklı teknikler kullanılır. Bu tekniklerin bazıları istatistik, yöneylem araştırması ve muhasebedir. Bu teknikler içinde en önemlilerinden birisinin muhasebe olduğunu söyleyebiliriz (Büyükmirza, 2016: 26). Muhasebe, işletmelerin gelişen bir ortamda faaliyetlerini verimli bir şekilde gerçekleştirmelerini sağlamak için gerekli yönetim araçlarından biridir. Artan rekabet koşulları altında faaliyetlerini sürdüren işletmelerde, yöneticiler sadece muhasebe ve diğer sistemlerden sağlanan bilgilerle etkili bir yönetim gerçekleştirebilirler (Karakaya, 2014: 8).

Bazı yazarlara göre modern maliyet muhasebesi ile yönetim muhasebesi aynı kavram olarak nitelendirilse de maliyet muhasebesi, işletmelerde üretilen ürün veya hizmetlerin maliyetini belirleme, işletme giderlerini kontrol etme, satış fiyatını planlama ve belirleme gibi konularla ilgilenen muhasebe türü olarak tanımlanabilir (Yükçü, 2009: 4). Yönetim muhasebesi ise maliyet muhasebesinden edinilen bilgilerle işletmecilerin karar vermede ihtiyaç duydukları sayısal ve sayısal olmayan bilgileri sunan muhasebe bölümüdür. Yönetim muhasebesi işletme içindeki paydaşlara bilgi sağlar. Yönetim muhasebesinin amacı, planlama, örgütlenme ve koordinasyon ve kontrol faaliyetlerinden oluşan yönetim sürecine katkı sağlayacak bilgilerin üretimi ve aktarımıdır (Sevilengül, 2016: 16).

2. MALİYET VE YÖNETİM MUHASEBESİ SİSTEMLERİ

İşletmeler diğer işletmelerle rekabet edebilmek ve hedeflerine ulaşabilmek için çeşitli sistemleri kullanabilmektedir. Söz konusu sistemler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Değer Zinciri: Ürünün tasarım, üretim, maliyet, geliştirme, pazarlama, dağıtım ve satış sonrası destek hizmetleri faaliyetlerinin ayrı ayrı ürüne kattıkları değerlerin toplamıdır (Büyükmirza, 2016:848).

Değişim Mühendisliği: İşletmelerin değişen rekabet ortamına adapte olmaları, hedef kitleye kaliteli ve ucuz ürünleri daha kolay sunabilmeleri için işletme birimlerinin ve sürecin kontrol edilerek yapılandırılmasıdır (Kaygusuz ve Dokur, 2015:13).

Faaliyet Tabanlı Maliyet ve Yönetim: Faaliyet giderlerinin mal veya hizmet alanları memnun ederek işletme karlılığını arttırmak amacıyla değerlendirilmesidir (Büyükmirza, 2016:846).

Hedef Maliyet Yönetimi: Müşteri beklentilerini göz önünde bulunduran, pazar imkanlarına odaklanan mamul ve hizmet geliştirme sistemidir (Yükçü, 1999: 923).

Kısıtlar Teorisi: İşletme hedeflerinde engele veya aksaklıklara neden olan unsurların belirlenip düzeltilmesi ve ortadan kaldırılması amacıyla çözüm üreten sistemdir (Kaplan ve Kasapoğlu, 2013:45).

Kıyaslama(Benchmarking): İşletmenin kendi kullandığı maliyet ve yönetim muhasebesi sistemini başka işletmelerinkilerle karşılaştırarak rakiplerinde bulunduğu üstün tarafları kendisinde uygulamasıdır (Yayla Ve Ungan, 2019:4).

Ölçüm Kartı Tekniği(Balanced Scorecard): İşletmenin uyguladığı stratejinin etkin duruma getirilmesi ve hedefler çerçevesinde izlenecek adımların tespit edilmesidir (Kaygusuz, 2005: 87).

Sürekli Gelişme(Kaizen): İşletmenin tüm çalışanlarının yer aldığı bir süreçte işletme sisteminin kademeli olarak küçük iyileştirmelerle geliştirilmesidir (Karcıoğlu Ve Öztürk, 2015:310).

Toplam Kalite Yönetimi: Hedef kitlenin beklentilerini karşılamak amacıyla işletme çalışanlarının tamamının birlikte hareket ettiği, personelin işiyle özdeşleştiği, konumlandırmada kaliteyi öne çıkaran müşteri merkezli modern bir yöntemdir (Bumin ve Erkutlu, 2002:89).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Konuyla ilgili literatürde bulunan benzer çalışmalar incelenmiştir. Lightbody (1997), öğrencilerin yönetim muhasebesi konularını zor ve sıkıcı bulmalarının nedenlerinden yola çıkarak simülasyon ile öğretmen ve öğrencilerin aktif tabanlı öğrenim deneyimlerini incelemiştir. Yazar maliyet ve yönetim muhasebesi eğitiminde simülasyon kullanımının yönetim muhasebesi

teorisini ve uygulamasını entegre bir şekilde öğretmede etkili ve eğlenceli olabileceğini belirtmiştir.

Kajuter ve Kulmalahem (2005), tedarik zincirlerinin maliyet etkinliğini artırmanın müşteri-tedarikçi ilişkilerine güven oluşturmanın bir aracı olarak tanımlanan Açık Defter Muhasebesini ağlarda vaka çalışması ile açıklamıştır. Yazarlar vaka çalışması ile Açık Defter Muhasebesinin başarılı ya da başarısız olmasının altı ana nedenini ortaya koymuşlardır.

Yazıcı (2010) çalışmasında büyüklük, sermaye, personel sayısı ve kullanılan teknoloji düzeyini ayrı ayrı analizlere tabi tutmuş; işletmelerin büyüdükçe, muhasebe bilgi yönetim sistemlerinden daha fazla yararlandıklarını tespit etmiştir.

Aktaş (2013), Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ile Alman Maliyet Muhasebesi Sisteminin bir araya gelmesiyle oluşan Kaynak Tüketim Muhasebesini incelemiştir. Yazar maliyet bilgilerini elde etmede kullanım, gelişim, unsurlar ve mamullere dağıtım bakımından Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Kaynak Tüketim Muhasebesi yöntemlerini kıyaslamış, yöntemler arasındaki farklılıkları ortaya koymuştur. Çalışmada Kaynak Tüketim Muhasebesinden edinilen âtl kapasite bilgisinin işletme etkinliği ve verimliliğinin artırılmasına olumlu katkı sağlayacağını belirtilmiştir.

Demirkutlu (2015) çalışmasında, çalışan sayısı arttıkça, maliyet yönetimi konusundaki farkındalıkların arttığını belirtmiştir.

Sezal (2017), Tam Zamanında Üretim ve Toplam Kalite Yönetimi sisteminin birlikte kullanılması, birbirlerine olan etkileri ve uygulanabilirliğini incelemiştir. Yazar Tam Zamanında Üretim'in tedarik ve envanter yönetimine ilişkin iyileştirmeler ile verimlilik artışı ve maliyet azalışı bakımından katkılar sağladığını, kalitenin inşasındaki rolünün önemini belirtmiştir.

Kefe ve Turhan (2017), stratejik yönetim, performans yönetimi ve performansın finansal olmayan unsurlarının karşılıklı ilişkileri incelemiştir. Çalışmalarında işletmelerin kullandıkları maliyet ve yönetim muhasebesi sistemleri farklılaştıkça, göz önünde bulundurulmuş finansal olmayan performans kriterleri ve değerlendirmelerinde farklılıkların olduğunu belirtmişlerdir.

Hoozé ve Hansen (2018) Faaliyete Tabanlı Maliyetleme ile Zamana Gündümlü Maliyetleme sistemlerini analitik olarak ve sayısal olarak karşılaştırmışlardır. İki sistemin ürün maliyetlerini üretmede niteliksel ve niceliksel olarak farklı yaklaşımlara sahip olduğunu belirtmişlerdir. Yazarlar maliyetleme hatalarında, kaynaklar faaliyetler için daha izlenebilir olduğunda Zamana Gündümlü Maliyetleme'nin daha doğru; faaliyetler ürünler için daha izlenebilir olduğunda Faaliyete Tabanlı Maliyetleme'nin daha doğru sonuçlar verdiğini belirtmişlerdir.

De Araújo (2019), yönetim muhasebesi değişikliği üzerine geleneksel teori çalışmalarının kavramsal bir literatür taraması yapmıştır. Yönetim muhasebesi değişikliğinin karmaşık olmasının; değişim için iç ve dış baskılar ve

aralarındaki etkileşim, işletmenin rolü, kendine özgü iç unsurlar ve kurumsallaşma süreci olmak üzere 4 nedene dayandırılmıştır.

Wegmann (2019), Etkinliğe Dayalı Maliyetleme ile ilgili maliyet muhasebesi yöntemlerine odaklanarak Stratejik Maliyet Yönetimini incelemiştir. Yazar çalışmasında Etkinliğe Dayalı Maliyetlemenin stratejik bir maliyet yönetimi aracı olduğunu, stratejinin her adımını yönlendirmeye, stratejik hedeflere ulaşılmasını kontrol etmeye, stratejik hipotezleri doğrulamaya ve yeni stratejiler oluşturmaya yardımcı olduğunu belirtmiştir.

Wilkerson ve Bassani (2020), Küçük Ölçekli İşletmelerle ilgili yönetim muhasebesi araştırmalarının teorik açıdan eksik olduğunu, bazı Küçük Ölçekli İşletmelerde yapılan yönetim muhasebesi çalışmalarında bulguları daha da aydınlatılabilecek işlevsel uyum teorisi ve uyumsuzluğun asimetrik etkileri teorisi'nden yararlanmayı önermişlerdir.

4. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma tanımlayıcı tipte bir araştırmadır. Çalışma, Ankara Sanayi Odası 1. Organize Sanayi Bölgesinde yapılmıştır. Bu bölgede Temmuz 2019 tarihi itibarıyla 277 üretim işletmesi yer almaktadır. Araştırmaya üretim işletmelerinde görevli, çalışmaya katılmayı kabul eden, mali müşavir ya da mali işlemler müdürleri dâhil edilmiştir. Araştırma hakkında kurumlar bilgilendirildikten sonra kurum izni alınmıştır. Veri toplama formu; işletmenin faaliyet süresi, personel sayısı, işletmenin hangi sektörde faaliyette bulunduğu, işletmenin maliyet ve/veya yönetim muhasebesi birimi olup olmadığını sorgulayan 4 soru ve araştırmacı tarafından literatür taraması ile oluşturulan mali müşaviri/mali işlemlerden sorumlu müdürlerin maliyet ve yönetim muhasebesi ile ilgili bilgi düzeyini ölçen 40 sorudan oluşmaktadır. Bilgi düzeyini ölçen soruların değerlendirilmesinde her doğru cevaba 1 puan, yanlış ve fikrim yok cevaplarına 0 puan verilmiştir. Katılımcıların veri toplama formunu istedikleri zaman ve yerde doldurabilme kolaylığını sağlamak amacıyla www.maliyetveyonetim Muhasebesi.com isimli web sitesi hazırlanmıştır. Katılımcıların tamamına (277 üretim işletmesinde görevli mali müşaviri ya da mali işlemlerden sorumlu müdürlerine) kullanıcı adı ve şifre tanımlanmış, veri toplama formu kurumsal mail adreslerine gönderilmiştir. Anketi tam ve eksiksiz olarak 144 üretim işletmesinin mali müşaviri ya da mali işlemlerden sorumlu müdürleri yanıtlamıştır.

Araştırmada verilerin değerlendirilmesi için Statistical Package of Social Sciences (SPSS, Inc., Chicago, IL, USA) 21.0 paket programı kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistikler; ölçümle belirlenen değişkenler için ortalama±standart sapma

(± ss) ve minimum-maksimum (min-max) sayımla belirlenen değişkenler için sayı ve yüzde (%), değer şeklinde gösterilmiştir. Değişkenlerin normal dağılıma uygunluklarında, Kolmogorov Smirnov Testi kullanılmıştır. Gruplar arası farklılıkta normal dağılıma uygunluk göstermediğinden Mann-Whitney U ve Kruskal Wallis Testi kullanılmıştır. Ayrıca Post-Hoc Testi ve Tamhane's T2 testi de yapılmıştır. Çalışmada yanılma düzeyi $p = 0,05$ olarak belirlenmiştir. Bu değerden küçük "p" değerleri için istatistiksel olarak anlamlı; büyük değerleri için istatistiksel olarak anlamlı değil yorumu yapılmıştır.

5. BULGULAR

Tablo 1. Üretim İşletmelerinin Özellikleri (N=144)

	n	%
İşletme faaliyet süresi		
1-5 yıl	7	4,9
6-10 yıl	10	6,9
11-15 yıl	28	19,4
16 yıl ve üzeri	99	68,8
Personel sayısı		
1-10	20	13,9
11-50	25	17,4
51-100	24	16,7
100 ve üzeri	75	52,1
Üretim sektörü		
Gıda	14	9,7
Tekstil	1	0,7
Otomotiv	19	13,2
Diğer	110	76,4
Maliyet yönetim birimi		
Var	50	34,7
Yok	94	65,3
Toplam	144	100
Katılımcıların bilgi düzeyi	min-max	$\bar{X} \pm ss$
	9-34	24,30±5,46

Üretim işletmelerinin genel özelliklerine bakıldığında; %68,8'nin işletme faaliyet süresinin 16 yıl ve üzerinde olduğu, %52,1'inin 100 ve üzeri personele sahip olduğu, %13,2'sinin otomotiv üretim sektöründe yer aldığı, %65,3'ünün ise maliyet yönetim biriminin olmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların bilgi düzeyi ortalaması 24,30±5,46 olarak tespit edilmiştir. Katılımcılar bilgi düzeyinden minimum 9, maksimum 34 puan almıştır (min:9; max:34).

Tablo 2. Üretim İşletmelerinin Doğru Yanıt Sayısı

İşletme No	Doğru Sayısı	İşletme No	Doğru Sayısı	İşletme No	Doğru Sayısı	İşletme No	Doğru Sayısı	İşletme No	Doğru Sayısı	İşletme No	Doğru Sayısı	İşletme No	Doğru Sayısı
1	9	19	21	37	23	55	23	73	25	91	27	109	28
2	9	20	21	38	23	56	23	74	26	92	27	110	28
3	9	21	22	39	23	57	23	75	26	93	27	111	28
4	9	22	22	40	23	58	23	76	26	94	27	112	28
5	9	23	22	41	23	59	23	77	26	95	27	113	28
6	9	24	22	42	23	60	23	78	26	96	27	114	28
7	9	25	22	43	23	61	23	79	26	97	27	115	28
8	9	26	22	44	23	62	24	80	26	98	27	116	28
9	9	27	22	45	23	63	25	81	27	99	27	117	28
10	9	28	22	46	23	64	25	82	27	100	27	118	28
11	9	29	22	47	23	65	25	83	27	101	27	119	28
12	17	30	22	48	23	66	25	84	27	102	27	120	29
13	18	31	22	49	23	67	25	85	27	103	27	121	29
14	18	32	22	50	23	68	25	86	27	104	27	122	29
15	18	33	22	51	23	69	25	87	27	105	27	123	29
16	19	34	22	52	23	70	25	88	27	106	28	124	29
17	19	35	22	53	23	71	25	89	27	107	28	125	29
18	20	36	23	54	23	72	25	90	27	108	28	126	29

11 üretim işletmesi en düşük doğru yanıt sayısına 2 üretim işletmesi ise en yüksek doğru yanıt sayısına sahiptir. Diğer bilgiler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 3. Maliyet Ve Yönetim Muhasebesi Bilgi Düzeyi Ortalamaları İle Bazı Değişkenlerin Karşılaştırılması

Değişkenler		$\bar{x}$	Test	p
Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Birimi	Var	25,64	*MWU(Z) = -0,717	0,474
	Yok	23,59		
Sektör	Gıda	26,71	**KW = 2,61	0,271
	Tekstil	23,00		
	Otomotiv	24,26		
	Diğer (sanayi)	24,01		
Faaliyet süresi	1-5 yıl	18,43	**KW = 41,430	0,001
	6-10 yıl	10,30		
	11-15 yıl	69,88		
	16 yıl ve üzeri	83,35		

*Mann-WhitneyU

**Kruskal Wallis Testi

Maliyet yönetim birimi olanların bilgi düzeyi ortalaması 25,64±3,28; maliyet yönetim birimi olmayanların bilgi düzeyi ortalaması ise 23,59±6,23 olarak bulunmuştur. Çalışmaya katkıda bulunan üretim işletmelerinin bünyesinde, maliyet ve yönetim muhasebesi bilgi düzeyi ortalamaları ile maliyet yönetim birimleri olan ve olmayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (MWU(Z) = -0,717; p = 0,474). Gıda sektöründeki üretim işletmelerinin bilgi düzeyi ortalaması 26,71±3,14; tekstil sektörü 23,00±0,0; otomotiv 24,26±4,95; diğer (sanayi

sektörü) ise 24,01±5,75 olarak bulunmuştur. Maliyet ve yönetim muhasebesi bilgi düzeyi ortalamaları ile üretim işletmelerinin sektörler arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır (KW = 2,61; p = 0,271). Ancak maliyet ve yönetim muhasebesi bilgi düzeyi ortalamaları ile üretim işletmelerinin faaliyet süreleri arasında anlamlı bir fark saptanmıştır (KW = 41,430; p = 0,001). Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Post-Hoc Testi yapılmıştır. Normal dağılımı uygunluk göstermediği için varyansların eşit olmadığı

durumlarda uygulanan Tamhane's T2 testi yapılmıştır. Buna göre faaliyet süresi artıkça katılımcıların bilgi düzeyin arttığı görülmüştür.

Çalışmaya katkıda bulunan işletmelerin cevapladıkları sorular için Türk Ticaret Kanunu madde 18/2 de geçen "Her tacirin, ticaretine ait bütün faaliyetlerinde basiretli bir iş adamı gibi hareket etmesi gerekir." cümlesinden hareketle beklentimiz: üretim işletmelerinin maliyet yönetimi üzerinde yeterli bilgiye sahip olmalarının beklenen sonucu olarak "doğru" cevap vermiş olmalarıdır. Bu yüzden yanlış olarak cevaplanan sorular üzerine ilave yorum ve açıklama yapmaya çalışılmıştır. Anketin medyanı (ortanca) 23 doğru cevap, modu (en çok tekrarlanan) 22 doğru cevap, standart sapması 5,47 olarak bulunmuştur. Bu anket 100 puana karşılık gelen 40 soruluk (her soru eşit puanlı) bir yazılı sınav olarak düşünülseydi, katılan 144 firmanın 17 tanesi yani %11,8'nin geçersiz not (<50) alarak sınıfta kaldıkları, 127 firmanın (%88,2) ise geçerli not alarak sınıfı geçtikleri söylenebilirdi.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmaya katılan üretim işletmelerinin %65,3'ünün maliyet veya yönetim muhasebesi biriminin olmaması çok çarpıcıdır. Bu departmanın eksikliğine rağmen bilgi düzeyleri arasında ilişki bulunamamasının (departmanı olanlar ile olmayanlar arasında) sebebi olarak (Tablo 1) maliyet ve yönetim muhasebesine gerekli önemin verilmediği ileri sürülebilir. İlgili departmanın eksikliğinin gerekçesi olarak da ya işi yapabilecek uzman kişilerin eksikliği ya da bu departmanın işletmeye yaratacağı ekstra personel ve diğer giderlerden kaçınma isteğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Çalışmaya katılan işletmelerin büyük bir kısmının maliyet ve yönetim muhasebesi biriminin bulunmaması, üretim işletmelerinin karlılık, verimlilik, planlama, kontrol, yenileme yatırımları konularında etkin olmadıkları şeklinde yorumlanabilir.

Mali müşavir ve mali işlemlerden sorumlu müdürlerin maliyet ve yönetim muhasebesi bilgi düzeyleri orta seviyededir. Ekler bölümünde sunulmuş olan anketin 5. sorusuna verilen cevapların %61,8'nin yanlış olması bilgi düzeylerinin yetersizliğini ortaya koyar niteliktedir. İleriye dönük çalışmalarda mali müşavirlerin ve mali işlemlerden sorumlu müdürlerin bilgi düzeylerinin artırılmasına yönelik TÜRMOB, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı iş birliği ile maliyet ve yönetim muhasebesinin inceliklerini, önemini, yapılması ve yapılmaması gerekenleri anlatacakları ücretsiz seminerler ile katkıda bulunabilecekleri düşünülmektedir.

Çalışmada organize sanayi bölgesinin yönetim kurulundan yardım alınmasına, anketin cevaplanmasına kolaylıklar sağlanmasına rağmen anket yapımında zorluklar yaşanmıştır. Ülkemizde anket yaparak, bilimsel bir çalışmanın ortaya çıkarılmasının çok zor olduğu bir kez daha görülmüştür. Anketi cevaplamayan mali müşavir ya da mali işlemlerden sorumlu müdürlerin anketi bilgi seviyelerine güvenmediklerinden mi yoksa başka nedenle mi cevaplamadıkları konusunda bir bilgiye sahip olmadığımız için bu konu üzerinde yorum yapmak uygun bulunmamıştır.

Anketteki 15. soruya verilen cevapların %81,9'nun yanlış

olması, çalışmaya katılan işletmelerin hali hazırda gerçek maliyetlerini bile hesaplayamadıkları yönünde yorumlanabilir. Ayrıca anket sorularındaki 40. soruya verilen cevapların %77'sinin yanlış olması, çalışmaya katılan işletmeler açısından kötü fakat devlet vergi gelirleri açısından iyi bir durum olduğunu tespit etmemizi sağlamıştır. Şöyle ki, örtülü kazanç/transfer fiyatlandırması konusunu anlayamamış işletmelerin "vergiden kaçınma" konusunda da bilgisiz olduklarından dolayı bu fırsatı kullanamayacakları düşünülmektedir. Kanuni sınırlar içinde her işletme vergiden kaçınmak ister, fakat bilgi eksikliği bunu hiç yapamama ya da cezai sonuç doğuracak yanlış yapma durumuna sebep olabilir.

Ülkemizde ve diğer ülkelerde maliyet ve yönetim muhasebesi ile ilgili bilimsel çalışmalarda anket uygulanan metotlardan biridir. Çalışmada uygulanan anket internet üzerinden online cevaplanmıştır. Burada hangi anket daha güvenilir ve daha kolay sorusuna yanıt aranabilir. İnternet üzerinden cevaplanan anketler mi? Yüz yüze cevaplanan anketler mi? Belki de en güvenilir anket yöntemini bulmak başka bir bilimsel çalışma ya da çalışmalara yön verebilir.

KAYNAKLAR

AKTAŞ, Rabia, "Yeni Bir Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Yöntemi Olarak Kaynak Tüketim Muhasebesi", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Nisan/2013, s. 55-77.

BUMİN, Birol ve Erkutlu, Hakan, Toplam Kalite Yönetimi ve Kıyaslama(Benchmarking) İlişkileri, G.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi, 1/2002, 83-100.

BÜYÜKMİRZA, H. Kamil; Maliyet ve Yönetim Muhasebesi, Gazi Kitabevi Tic.Ltd. Şti. , 21. Baskı, 2016, Ankara.

DE ARAÚJO, Wanderley, Cláudio, "A Process Model Of Management Accounting Change Based On The Contributions Of Institutional Theory", Revista De Educação, E. Pesquisa, Em Contabilidade, 2019, Vol. 13 Issue 4, p398-417.

DEMİRKUTLU, Fatma Karakaya, "Maliyet Yönetimi ve Kobi'lerin Farkındalıkları: Ampirik Bir Çalışma", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt 2, sayı 2, 2015, Ankara.

HOOZÉ, Sophie, HANSEN, Stephen C. "A comparison of activity-based costing and time-driven activity-based costing", Journal of Management Accounting Research, Vol. 30, Issue 1, pp. 143-167, 2018.

KAJUTER, Peter, KULMALA, Harri, "Open-Book Accounting In Networks Potential Achievements And Reasons For Failures", Management Accounting Research, 16 (2005) 179-204.

KAPLAN, Burçin ve AKÇAY KASAPOĞLU, Özlem; Ürün Karması Optimizasyonu Kararlarında Kısıtlar Teorisi Kullanımı Ve Bir Uygulama, Dergipark, Yıl 2013, Cilt 10, Sayı 40, Sayfalar 45 – 58.

KARAKAYA, Mevlüt; Maliyet Muhasebesi, Gazi Kitabevi Tic.Ltd. Şti. , 6. Baskı, 2014, Ankara.

KARCIOĞLU, Reşat, ÖZTÜRK, Meryem; BİST'e Kayıtlı Sanayi İşletmelerinde Hedef Maliyetleme ve KaizenMaliyetlemenin Uygulanma Düzeyinin Belirlenmesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2015 19 (1): 307-328.

KAYGUSUZ, Sait Y. Ve DOKUR, Şükrü: Yönetim Muhasebesi, Dora Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 2. Baskı, 2015, Bursa.

KAYGUSUZ, Sait Yüksel, Yönetim Muhasebesinin Performans Yönetimi Fonksiyonunda Geldiği Son Nokta:BalancedScorecard(Ölçüm Kartı Tekniği),İş,Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi Cilt:7 Sayı:1 , Ocak 2005, ISSN: 1303-2860

KEFE, İlker, TURHAN, Miraç, Savaş, “Stratejik Performans Yönetiminin Finansal Olmayan Boyutları Ve Çağdaş Maliyet-Yönetim Muhasebesi Yaklaşımları”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 26, Sayı 1, 2017, Sayfa 12-25 12.

LIGHTBODY, Margaret, “Playing Factory: Active-Based Learning In Cost And Management Accounting”, Accounting Education, Sep97, Vol. 6 Issue 3, p255. 8p.

SEVİLENGÜL, Orhan; Genel Muhasebe, Gazi Kitabevi Tic.Ltd. Şti., 18. Baskı, 2016, Ankara.

SEZAL, Levent, “Maliyet Ve Yönetim Muhasebesi Açısından Kalite Maliyetleri Ve Tam Zamanında Üretim Sistemleri”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 10 Sayı: 51 Ağustos 2017, S. 1109-1116.

WEGMANN, Gregory, “A Typology Of Cost Accounting Practices Based On Activity-Based Costing -- A Strategic Cost Management Approach”, Asia-Pacific Management Accounting Journal, 2019, Vol. 14 Issue 2, p161-184. 24p.

WILKERSON,James, BASSANİ, Angela D., “A Functional Elaboration Theory Perspective on Management Accounting in Small Firms”, Journal of Accounting & Finance, 2020, Vol. 20 Issue 1, p102-111. 10p.

YAYLA, Pınar ve UNGAN, Mustafa Cahit; Toplam Kalite Yönetimi Ve Tedarik Zinciri Yönetimi Uygulamaları Arasındaki İlişki Ve Performans Etkisi, ASEAD CİLT 6 SAYI 1 Yıl 2019.

YAZICI, Nusret, “Bir Bilgi Sistemi Olarak Muhasebenin Kobi'lerin Yönetim Kararlarına Etkisi: Erzurum Araştırması”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 2010, iss47, İstanbul, p202-212.

YÜKÇÜ, Süleyman, Yönetim Açısından Maliyet Muhasebesi, Vizyon Eğitim Dağıtım Danışmanlık Ltd. Şti., 1999, İzmir.